

KIBRIS'TA BM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELERİN SAFHALARI VE ANALİTİK ÖZELLİKLERİ*

*Soyalp TAMÇELİK***

ÖZET

Bu araştırmada, BM'nin Kıbrıs'ta yönlendirdiği toplumlararası görüşmelerin analitik özellikleri ve safahatı ele alınmıştır. Buradan hareketle araştırmanın temel amacı, BM tarafından yapılanları ve müzakere sürecinde Kıbrıs'ta cereyan eden olayları incelemektir.

BM'nin 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra Kıbrıs'a bakış açısıyla toplumlararası çatışmaların başlamasından sonraki bakışı bir değildir. Zira BM, bundan böyle meselenin taraflarından birisi olmuştur.

Bundan hareketle Kıbrıs'ta taraflar arasında süren ve BM nezaretinde yapılan toplumlararası görüşmeler, uzun süreli olmuş ve inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Dolayısıyla toplumlararası görüşmelerde belirli özelliklerin olmadığını veya belirli tekniklerin uygulanmadığını söylemek mümkün değildir. Durum bu merkezde olunca kimilerine göre bu sürecin devam etmesinin, kimilerine göre ise kesilmesinin en iyi yol olduğu iddia edilmiştir.

Ancak Kıbrıs'taki taraflar, 1992 yılından sonra toplumlararası görüşme stratejilerinde birtakım değişiklikler yapmışlardır. Türk tarafı, Kıbrıs meselesinin *uluslararası forumlara götürülmeksizin* Ankara ve Atina'nın desteğinde ve toplumlararası görüşmeler yoluyla çözümlenmesini istemiştir. Rumlar ise toplumlararası görüşmelerin kesilmesinden ve Kıbrıs meselesinin uluslararası forumlara taşınmasından yana olmuşlardır. Böylece toplumlararası görüşmelerin tabii süreci, BM'den ziyade, AB nezdinde gelişmeye başlamıştır.

Buna göre BM de görüşmelerdeki stratejisini değiştirmiş ve 2002 yılından itibaren '*arabuluculuk*' ve '*iyi niyet*' misyonundan ziyade '*hakemlik*' sürecine geçen bir misyon takip ettiği görülmüştür.

Bu gerçekten hareketle araştırma, beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde BM nezaretinde yapılan toplumlararası görüşmelerin birinci safhası (1968-1974), ikinci bölümde 1975-1983 safhası, üçüncü bölümde 1983-1990 safhası, dördüncü bölümde 1990-2002 safhası, beşinci ve son bölümde ise 2002'den günümüze kadarki safhasının temel özellikleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Birleşmiş Milletler, Gali Plânı, Annan Plânı, Federasyon.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, El-mek: soyalp@hotmail.com

THE STAGES AND ANALYTICAL CHARACTERISTICS OF THE INTER-COMMUNAL

TALKS HELD THROUGH THE UNITED NATIONS IN CYPRUS

ABSTRACT

In this research, the analytical characteristics and stages of the inter-communal talks the UN conducts in Cyprus has been addressed. From this point of view, the main purpose of this research is to examine what was conducted by the UN and the events occurring in Cyprus during the negotiation process.

The UN's viewpoint on Cyprus following the 1959 Zurich and London Agreements is not the same as its viewpoint after the starting of inter-communal conflicts, because the UN has from then on become one of the parties of the issue.

However, after 1992, the parties in Cyprus have made various changes in their strategies of inter-communal talks. The Turkish side has wanted the Cyprus issue to be resolved with the support of Ankara and Athens and through inter-communal talks without being brought to international forums. On the other hand, the Greeks have opted for inter-communal talks being abandoned and the Cyprus issue being carried to international forums. Therefore, the natural course of inter-communal talks has started developing in the presence of the EU, rather than the UN.

Thus, the UN has also changed its strategy in the talks and as from 2002, is seen to pursue a mission that has passed to 'arbitration' rather than a mission of 'mediation' and 'good will'.

Based on this fact, the research is formed of five main sections. In the first section the first stage of inter-communal talks held in the presence of the UN (1968-1974), in the second section the stage of 1975-1983, in the third section the stage of 1983-1990, in the fourth section the 1990-2002 stage, and in the fifth and final section the main characteristics of the stage from 2002 until the present have been addressed.

Key Words: Cyprus, United Nations, Ghali Plan, Annan Plan, Federation.

Giriş

Birleşmiş Milletler'in (BM) Kıbrıs meselesine bakışı, dikkat çekici bir dizi olgunun ortaya çıkmasıyla değişmiştir. Özellikle 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra Kıbrıs'ın BM üyesi olarak bağımsız bir devlet sıfatını kazanması BM'nin Kıbrıs'a bakışı ile toplumlararası çatışmaların başlamasından sonraki bakışı bir değildir. Zira BM, 1964 yılından sonra bu meselenin içinde bizzat müdahil olmak durumunda kalmıştır.

Meseleye müdahil olan Türkiye ve Yunanistan ise 1960 öncesindeki tavrı, adadaki toplumların çatışmasını önlemek yönünde olmuştur. Bunun için de BM çatısı altında çözüm bulmaya çalışmışlardır. Ne var ki 1960 sonrasında Kıbrıs, kendini uluslararası camianın bağımsız

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

bir üyesi olarak gördüğünden, çözüm için yapılan önerileri *reddetme* ya da *kabul etme* hakkına sahip olmuştur (Tamçelik, 2008a:29). Buna istinaden Kıbrıslı Türkler, Rumların adadaki 'sui generis' ortaklık yönetimini gözden geçirme emellerini yok edebilecek anayasal haklara sahip olduğunu düşünürken, Rumlar ise meselenin *Üçüncü Dünya* ülkelerinin desteğinde, *self-determination* ve *insan hakları* perspektifine dayanarak, BM çatısı altında savunma imkânı elde etmişlerdir. Elde edilen bu imkânla Kıbrıslı Türklerle Rumlar, 1968 yılından beri kendi aralarında toplumlararası görüşmeleri sürdürmüşlerdir.¹

BM'nin nezaretinde başlayan toplumlararası görüşmeler, bugün de bir süreç hâlinde devam ettiği görülmüştür. Buna göre 1968 yılından itibaren başlayan bu süreci, *beş ana safhada* incelemek mümkündür:²

1. *Birinci Safha 1968–1974:* (Toplumlararası görüşmelerin başladığı tarihten 20 Temmuz 1974 müdahalesine kadar)
2. *İkinci Safha 1974–1983:* (Barış Harekâtı'ndan KKTC'nin ilânına kadar)
3. *Üçüncü Safha 1983–1990:* (KKTC'nin ilânından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) AB'ye yaptığı tam üyelik başvurusuna kadar)
4. *Dördüncü Safha 1990-2002:* (AB müracaatından Annan Planı'na kadar)
5. *Beşinci Safha 2002'den günümüze kadar:* (Annan Planı'ndan günümüze kadar).

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, BM'nin Kıbrıs'ta yapılan toplumlararası görüşmelerin analitik değerlendirilmesi yapılacak ve adı geçen safhaların temel özellikleri gösterilecektir.

1. BM Nezaretinde Yapılan Toplumlararası Görüşmelerin Birinci Safhası (1968-1974):

1967 Kasım ayında, Lefkoşa ile Limasol arasında yer alan Boğaziçi ve Geçitkale köylerindeki silahlı çatışmadan sonra, Kıbrıs sorununa barışçı usullerle bir çözüm bulunması yolundaki çalışmalar, BM Genel Sekreteri U'Thant'ın girişimleri sonucunda 2 Haziran 1968 tarihinde başlamıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1969:22657).

Ancak U'Thant, bu tarihten önce 9 Mart 1968 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde yaptığı bir açıklamada nihai çözüme ulaşılması konusunda bir adım atılabilmesi için Kıbrıs'taki özel temsilcisi aracılığı ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumunun temsilcilerini, Kıbrıs sorununda önerilerini öğrenmek için davet etmiş ve bu arada Türkiye ve Yunanistan'ın iki toplumu, 'uzlaşma ve anlaşma havasına' girmesi için teşvik etmesini istemiştir (Tamçelik, 2008a:30).

Aslında 1968 yılının başlarında Türkiye Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis, İsviçre'de gizli bir buluşma yaparak, Kıbrıs'taki her iki toplum arasında görüşmelerin yeniden başlamasına karar vermişlerdir. Bu mutabakatın neticesinde 1964'ten beri Türk liderliği ile görüşmeyi reddeden Makarios, bu politikasını bir tarafa bırakarak (Gürün, 1983:420), ön görüşmelere başlamak zorunda kalmıştır.

Bunun üzerine 1968'in Martında, o tarihte Türk Cemaat Meclisi Başkanı olan Rauf R. Denктаş ile Rum yönetiminin Başsavcısı Kriton Tornarites, Londra'da bir araya gelerek, toplumlararası görüşmelere temel olacak konuları belirlemeye çalışmışlardır (Cerrahoğlu, 1998:29). Buna göre ön

¹ 1968 yılında başlayan bu süreç için bkz... Greek Cypriot Anti-Federation Statements, 1998:1.

² Emekli Büyükelçi Yalım Eralp, bu safhayı dört ayrı bölümde değerlendirmektedir. Ancak Eralp'in tarihlendirme konusu yukarıdaki verilerden farklıdır. Bunun için bkz... Eralp, 2003:14.

çalışmalar tamamlandıktan sonra iki toplum arasındaki görüşmeler, 24 Haziran 1968 tarihinde başlamıştır (Necatigil, 1986:70).

Aslında bütün bu çabaların temel amacı, Zürih Antlaşması'nın uygulamada ortaya çıkan uyuşmazlıkların esaslarının saptanmasını ve bu esasların değiştirilmesi konusunda, iki toplum arasında bir anlaşmaya varılmasını sağlamaktır.

U'Thant'ın bu teşebbüsü üzerine Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968 tarihinde Lefkoşa'da ilk görüşmeyi yaptıktan sonra 5 Haziran'da Beyrut'ta tekrar bir araya gelmişlerdir. Bunu 24 Haziranda Lefkoşa'daki Ledra Palas Oteli'ndeki buluşma takip etmiştir. Böylece 1963 yılında Türk-Rum halkları arasında başlayan ikili görüşmeler, BM gözetimine geçmiş ve çeşitli kesintilerle günümüze kadar devam eden toplumlararası görüşmelerin başlamasına neden olmuştur.

Ne var ki görüşmelerin başarıya ulaşabilmesi için Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun olumsuz tesiri ve baskısı altında kalmaması için müzakerelerin gizli yapılmasını ve basına herhangi bir açıklama yapılmamasını kararlaştırmışlardır (U'Thant'ın Raporu, 1968:40-41).

Hâl bu merkezde olunca Beyrut görüşmelerinden sonra ilk resmi görüşme, 24 Haziran 1968 tarihinde Lefkoşa'da Ledra Palas Oteli'nde başlamıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1969:22883; Keesing's Contemporary Archives, 1971:23635, 24041, 24117; Keesing's Contemporary Archives, 1973:24398, 24673-24674, 25033, 25367, 25700, 25979; Keesing's Contemporary Archives, 1974:26310, 26603).

Kıbrıs'a yeni bir düzen getirme amacıyla Rauf Denктаş ve Glafkos Klerides arasında başlayan toplumlararası görüşmeler, yaklaşık altı yıl kadar sürmüştür. Klerides, Türk tarafına 24 Haziran 1969 tarihinde bir öneri paketi sunmuştur. Türk tarafı ise kendi görüşlerini içeren öneri paketini 11 Ağustos 1969 tarihinde Rum tarafına iletilmiştir (Cerrahoğlu, 1998:29-30).

Bu görüşmelerde Klerides Atina'yla, Denктаş ise Ankara ile istişare hâlinindedir. Kaldı ki daha sonra Klerides öneri paketini Yunan hükümetiyle, Denктаş ise Ankara hükümetiyle birlikte hazırladığını açıklamışlardır. Karşılıklı görüş teatileri ve çözüme dair öneri paketlerinin sunulması, 1972 yılına kadar devam etmiştir. 1974 yılına geldiğinde ise en küçük bir mesafe dahi alınmadığı görülmüştür. Rumların gayesi, Türklere 1960 Anayasası'ndaki haklarını geri vermemek ve Türk toplumunu azınlık statüsü içinde tutulmasını sağlamaktır. Türklere göreyse böyle bir gayenin ilerisi mutlak Enosis'tir. Fakat 1968 yılında başlayan toplumlararası görüşmeler ilerledikçe Türk hükümeti, '*federal devlet politikasında*' değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bu yeni politikanın adı, "*Bölge Muhtariyeti Esasına Dayanan Üniter Devlet*"tir (Tamçelik, 2008a:31). Bu bir çeşit '*kanton sistemi*' idi (Armaoğlu, 1989:801). Bu esasa göre Kıbrıs'ta tek bir devlet olacak,³ fakat bir kaç bölgede toplanmış olan Türkler, kendi bölgelerinin idarelerine sahip olacaklar ve kendi işlerini kendileri göreceklerdir. Dolayısıyla bu bölgelerin iç işlerine, Rumların müdahale etmesi önlenecektir.

Görüldüğü gibi 1968 yılında başlayan toplumlararası görüşmelerde Türk tezi, federasyon şeklinde ortaya çıkmıştır (Kıbrıs Sorunun Dünü ve Bugünü, 1995). Bilindiği gibi bu görüşmeler, 1971 yılının sonuna kadar çeşitli aralıklarla sürdürülmüştür.

1968-1971 yılları arasındaki görüşmeler ise üç aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada *yerel yönetimler* konusu ele alınmış ve ikinci aşamada *yasama, yürütme, yargı, polis ve temel haklar* konusunda görüş alış-verişinde bulunulmuş ve birçok belgeler teati edilmiştir.

³ 1970 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, ilke olarak '*yekpare devleti*' modelini kabul edebileceklerini açıklamıştır. Bunun için bkz... Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, 1975:167-168.

Üçüncü aşama 1969 Ağustosunda başladığında ise Rumların aşırı sağcı EOKA-B isimli yeraltı teşkilâtı, adayı Yunanistan'la birleştirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (Necatigil, 1986:70-71). Hâl bu merkezde olunca Türk toplumu bundan tedirgin olmuş ve toplumun geleceğine için güvencelerin artırılması talebinde bulunmak zorunda kalmıştır.

Bundan hareketle Büyükelçi Konstantin Panayotakos,⁴ Türklerin güvensizliğini şu şekilde dile getirmiştir:

“1968’de Denktas-Kleridis arasında başlayan toplumlararası görüşmeler, ne zaman olumlu bir sona doğru gitmişse, Makarios ateşli bir “Enosisçi” olarak sahneye çıkmış ve bütün çabaları baltalamakla kalmamış, ortalığı da bulandırmıştır. Bu davranış da Türkleri, haklı olarak bize karşı güvensizliğe itmiştir” (Başar, 1988:147).

Bunun üzerine 1971 yılında toplumlararası görüşmeler çıkmaza girince,⁵ BM Genel Sekreteri'nin önerisiyle Türkiye ve Yunanistan görüşmelere katılmaya karar vermişlerdir (Ülman, 1975:209). Özellikle anayasal sorunlar üzerinde yoğunlaşan bir dizi görüşmeden sonra olumlu denebilecek bir ilerleme kaydedilememiştir (Kranidiotis, 1975:28-30). 1972-1974 yılları arasındaki görüşmelere, Türkiye ve Yunanistan'dan uzmanların katılımıyla devam edilmiştir. Tahmin edileceği gibi bu görüşmeler, 15 Temmuz 1974 Rum/Yunan darbesine kadar sürmüştür.

BM Genel Sekreteri U'Thant dönemi boyunca (1961-1971), BM yetersiz ve kararsız bir liderlik tarafından yönlendirildiği için profesyonel bir kurum olan Sekreteryaya, oldukça itibar kaybetmiştir (Bitsios, 1975:134-135). Hatta U'Thant dönemi için BM Şartı'nı oluşturan prensiplerden tamamen uzaklaşarak, bazı politik çıkarılara uygun gelen davranışlarda bulunduğu dahi söylenmiştir (Hazard, 1991:74).

BM'nin daha sonraki Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in, taraflara 18 Ekim 1971⁶ ve 18 Mayıs 1972 tarihlerinde sunduğu belge çerçevesinde, kendisinin de katılımıyla, 8 Haziran 1972'de Kıbrıs'ta genişletilmiş görüşmelere başlanılmıştır. Adı geçen görüşmeler, 18 Haziran 1974 tarihine kadar devam etmiştir. Taraflar hemen hemen hiçbir konuda uzlaşmaya varamamışlardır. Aslında tarafların bu uzlaşmazlığı, Demirel tarafından şu sözlerle değerlendirilmiştir: *“Kıbrıs sorunu, birçok ülkeyi ve tarafı ilgilendiren bir meseledir. Bu yüzden sadece bir tarafın isteklerinin göz önünde bulundurulmasıyla çözümlenmesi mümkün değildir”* (Bölükbaşı, 1988:147, 171).

Gerçekten de bu sorun, ilgili bütün tarafların meşru çıkarları ve hakları dikkate alınarak çözümlenebilecektir. Ancak bu meselede buna dikkat edilmediği için böyle olmamıştır. Aslında belirli dönemlerde barışçı çözüme çok yaklaşılmışsa da Makarios, görüşmeleri 1972'de sekteye uğratmıştır. Bu durum, daha sonra Klerides tarafından da 3 Nisan 1975 tarihli 'Cyprus Mail' gazetesinde açıklanmıştır (Ertekün, 1984:21).

⁴ Konstantin Panayotakos, aslında sıradan bir Büyükelçi değildir. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığı'nı kuran bir diplomattır. Kıbrıs'ta elçilik görevinde bulunmuştur. BM'de Yunanistan'ı temsil etmiş ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yapmış değerli bir diplomattır.

⁵ İkili görüşmeler, hiçbir netice alınmadan 20 Eylül 1971 tarihinde kesilmiştir. Kesilme sebebi Makarios'un 14 Mart 1971 günü Yalusa köyünde yaptığı bir konuşmada *“Kıbrıs Grek'tir. Kıbrıs tarihin başlangıcından beri Grek'tir ve Grek kalacaktır. Onu bir bütün ve Grek olarak teslim aldık ve o şekilde muhafaza edeceğiz. Bir bütün ve Grek olarak Yunanistan'a teslim edeceğiz”* demiş olmasıdır. Türk görüşmeciler, bu konuşmanın ne manaya geldiğini resmen sormuşlar ve tatminkâr bir cevap alamayınca görüşmelere son vermişlerdir. Bunu için bkz... Gürün, 1983:421.

⁶ 18 Ekim 1971 tarihinde BM Genel Sekreteri, ilgili bütün taraflara gönderdiği bir muhtıra ile toplumlararası görüşmelerin, kendi özel temsilcisi ve Türkiye ile Yunanistan'ın birer anayasa uzmanının katılımıyla, genişletilmiş bir şekilde yeniden başlatılması teklifini ileri sürmüştür. Bu teklif, ilgili taraflarca kabul edilmiştir. Ancak Makarios'un Çekoslovakya'dan silah ve mühimmat ithal etmekte olduğunun ortaya çıkması üzerine genişletilmiş görüşmeler ancak 8 Haziran 1972 günü başlatılabilmektedir. Bunun için bkz... Gürün, 1983:420-421.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Buna rağmen Amerikalı yöneticiler, BM gözetiminde gerçekleştirilen toplumlararası görüşmeleri onayladıklarını ve devlet olarak desteklediklerini sık sık ifade etmişlerdir. Çünkü toplumlararası görüşmelerle Kıbrıs meselesinde durağanlık olması, Amerika'nın bölgesel çıkarlarına uygun düşmemektedir.⁷ Aslında Kıbrıs Türk ve Rum temsilcileri arasında gerçekleştirilen toplumlararası görüşmelerde kalıcı bir çözüme ulaşılamaması, Amerika'nın bölgesel çıkarları açısından kaygı vericidir. Zira Amerikalılar, geçen zamanın meseleyi kronikleştirmesinden ve beklenmedik bir anda Batı ittifakını zora sokmasından çekinmektedirler. Bu yüzden kısa bir süre içinde anlaşamadıkları takdirde, aralarında çıkacak sıcak bir çatışmaya müdahale edemeyeceklerini söyleyerek, tarafları korkutmaya ve kendi başlarına kalabilecekleri izlenimi vererek, çözüm yolunda adım atmalarını sağlamaya çalışmışlardır (Attalides, 1979:103).

Hâl böyle olunca 1968-1974 dönemini '*ikili ve genişletilmiş toplantılar*' (Sönmezoğlu, 2000:100) safhası olarak değerlendirmek mümkündür.

Tarafların bu dönemdeki resmî pozisyonlarına bakıldığı zaman şunu söylemek mümkün olacaktır. Buna göre 1968-1974 arasında yapılan toplumlararası görüşmeler, iki tarafın yasama, yürütme ve yargı konularında çatıştıkları ve özellikle yerel yönetimler konusunda çok ciddi sıkıntılar yaşandığı görülmüştür (Bilge, 1975:178-180; Polyviou, 1976:6; Polyviou, 1980:39).

Rumlar, tezlerini uluslararası hukuka dayandırarak uluslararası kamuoyunu ikna etmeye çalışmışlardır. Ancak Rum temsilcilerinden hiçbiri, uluslararası hukuku kullanmışlarsa da toplumlararası görüşmeleri sürdürmek için istekli davranmamışlardır. En kıdemli ve deneyimli müzakerecilerden Başsavcı Criton Tornaridis bile, sürekli olarak anayasa ve anlaşmaların çalışmazlık ilkesine atıfta bulunarak müzakerelerde isteksiz davranmıştır (Stavrinides, 1975:38). Aynı zamanda Tornaridis'i, diğer Rum hukukçular da desteklemiştir.

Kaldı ki Makarios da toplumlararası görüşmeler devam ederken, Enosis'i hedeflediğinden görüşmelerin kalıcı bir çözüme ulaşmasını istememiştir. Özellikle '*salam politikası*' uygulayarak, sürekli olarak taviz koparmaya çalışmıştır (Alasya, 1993:535). Böylece uzun vadeli mücadele taktiği ile etnik arındırma yolunu takip etmiştir.

Toplumlararası görüşmelerin gelişim sürecinden Makarios ve Yunanistan'ın, Enosis'i engelleyecek herhangi bir çözüm önerisine imza atmayacağı (Eroğlu, 1975:234; Cyprus, 1977:12-13) ve Enosis'i, BM'nin aracılığı ile gerçekleştirmek istediği anlaşılmaktadır (Necatigil, 1998:83).

Türk tarafının resmî pozisyonu ise bağımsız ve üniter bir devlet oluşturma temelinde, yeni bir anayasal sistem kurmak için görüşmelere davet etmektir. Aynı zamanda Anayasa ve Garanti Antlaşması söz konusu olduğunda '*packta sunt servanda*' (uluslararası antlaşmalara saygı) prensibinin (Stavrinides, 1975:59), Rumların ileri sürdüğü nedenlerden dolayı terk edilemeyeceği üzerine inşa edilmiştir.

2. BM Nezaretinde Yapılan Toplumlararası Görüşmelerin İkinci Safhası (1975-1983):

Türkiye'de 26 Ocak 1974 tarihinde Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programında ise "*Kıbrıs'ta federatif bir sistemin gerçekleştirilebileceği*" (Gürün, 1983:71) hususu vardır.

Bunun üzerine 2 Nisan 1974 tarihinde yapılan müzakerelerde Klerides, Denktaş'tan "*Kıbrıs'ta federatif bir sistem istemediği*" yolunda bir açıklama yapmasını rica etmiştir. Ancak BM temsilcisi Tafall ile Yunanlı anayasa uzmanı Dekleris'in "*karşılıklı teati edilen belgeler dışında, herhangi bir talep yoktur*" (Gürün, 1983:71) şeklindeki uzlaştırıcı formülünü kabul etmeyen Klerides, görüşmeleri

⁷ Amerika'nın Kıbrıs'taki çıkarları için bkz... Coufoudakis, 1977:119-120, 123; Attalides, 1979:153; Stern, 1977:91, Aktaş and Tamçelik, 2011:63-76.

kesmiştir. Ancak daha sonraları, görüşmelerin bizzat Makarios tarafından alınan bir kararla kesildiği anlaşılmıştır.

Aslında BM Genel Sekreteri'nin müzakere sürecine müdahil olması, toplumlararası görüşmelerin yeniden başlamasına neden olmuştur. Bu yüzdendir ki ilk toplantı, 11 Haziran 1974 tarihinde yapılmıştır. Buna müteakip görüşmeler 9 Temmuz 1974 tarihine kadar devam etmiştir.

Türk tarafının, görüşülen konular arasında 'yerel özerkliğe' dair güvence vermesi üzerine, müzakereler yeniden başlamıştır. Rum tarafına göre adı geçen özerkliğin, 'üniter devlet esasını koruyacak' şekilde olmasına dayanmaktadır (Tamçelik, 2008c:33). Aslında Rumlara göre "devlet içinde devlet oluşturacak" veya "bölücü ve ayırıcı unsurlara dayanan" (Necatigil, 1986:71) yeni bir çözüm biçiminin kabul edilemeyeceği devamlı olarak dile getirilen bir konudur.

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı bir darbe gerçekleşince, toplumlararası görüşmeler bir kez daha akamete uğramıştır. Aslında darbenin sebebi, Makarios'un 4 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Devlet Başkanı General Gizikis'e yolladığı mektup gösterilmiştir.⁸ Ancak darbenin sebebi her ne olursa olsun sonucu her şeyden çok önemlidir. Zira Türk Silahlı Kuvvetleri, 20 Temmuz 1974 tarihinde Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine izafeten adaya müdahale etmek zorunda kalmıştır.

Bu sonuçtan sonra garantör devletlerin dışişleri bakanları, Kıbrıs'ta dengeli bir çözüme ulaşılabilmesi için sayısız formüller üzerinde görüşürlerken, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri hiçbir toplantıda yer almamaktadır. Çünkü Cenevre'de aranan mutabakat, Kıbrıs sorununa 'nihaî bir çözümün' (Tamçelik, 2008a:34) bulunması değildir.

Aslında Cenevre'de Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı önerileriyle sonuca ulaşamayınca, Callagan'ın iştiraki ile üçlü toplantılara geçilmiştir. Bunun üzerine hazırlanan tasarı, Türk ve Yunan hükümetlerinin onayına sunulmuştur. Türk hükümeti, Türk tarafı için tatmin edici bir nihaî çözüm bulunmadıkça, askerî kuvvetlerinin çekilmesinin mümkün olamayacağını, yapılan ikmal ve takviyelerin tartışma konusu yapılamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine toplantı sırasında havası bir hayli gerilmiştir. Ancak Kissinger'in arabuluculuğu ile 30 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Dışişleri Bakanları arasında Cenevre Antlaşması imzalanmıştır (Göktaş, 1990:117-118).

İlginçtir ki Türk tarafı, Barış Harekâtı'nı müteakip Cenevre görüşmelerinde çok kantonlu federasyon⁹ tezini savunmuştur. Ancak bu tez, Rum/Yunan cephesince reddedilmiştir. Fakat yine de 30 Temmuz 1974 tarihli Birinci Cenevre Antlaşması, Kıbrıs Türk toplumu açısından siyasî bir başarının sağlanmasına neden olmuştur. Bu başarı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde fiilen Kıbrıs Rum toplumu

⁸ Makarios, bu mektubunda, EOKA-B örgütünün kendisi aleyhinde çalıştığını, Atina'ca finanse edildiğini, direktiflerini de Atina'dan aldığını, Atina'daki askerî rejimin, örgütü resmen desteklediğini, ele geçen bazı belgelerin bu hususu açık şekilde ortaya koyduğunu, bu belgelerde el yazısının kime ait olduğunu bilindiğini, Millî Muhafız Ordusu'nun, örgütün gayri meşru faaliyetlerinin merkezi hâline geldiğini belirttiikten sonra, Millî Muhafız Birliklerinde görev yapan Yunanlı subayların geri çağrılmasını istemiştir. Bunun için bkz... Gürün, 1983:421-422.

Ayrıca Makarios'un Gizikis'e yazdığı mektupla ilgili bilgi için bkz... "Archbishop Makarios, The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Makarios'un Belgeleri, Tarih: 2 July 1974; Alasya, 1992:537-538; Halley, 1985:12-13.

⁹ Türk tarafı, sıkıntılı bir konu olan 'çok bölgeli federasyon' önerisinde bulunmuştur. Bu öneriye göre Lefkoşa-Girne-Mağusa kesiminden başka Larnaka, Baf, Poli, Lefke gibi Türk nüfusunu yoğun bulunduğu bölgelerde, özerk Türk yönetimleri kurulacaktır. Bunlar, Rum yönetimindeki kesimlerle birlikte, bir federal çatı altında toplanacaktır. Böylece hiç kimse yerinden, yurdundan ve evinden edilmeden, Kıbrıs'ta federal çözüm uygulanabilecektir. Bu teklif, Klerides ve Mavros tarafından reddedilmiştir. Kıbrıs'ta uygulanması düşünülen kantonal sistem ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz... Weintal and Bartlett, 1967:30; Adams and Cottrell, 1968:65-77; Birand, 1975:196, 253-256, 286; Ecevit, 1984:15-18; Armaoğlu, 1989:791; Gürün, 1994:173, 413; "Kıbrıs Sorununün Dünü ve Bugünü", 1995; Tülümen, 1998:81.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ile Kıbrıs Türk toplumuna ait olmak üzere iki özerk (otonom) yapının var olduğunun tescil edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Kıbrıs'ta kurulacak yeni anayasal hükümetin, bu iki otonom yönetim taraflarından kurulacağı da teyit edilmiştir.

6 Eylül 1974 tarihinden itibaren Kıbrıs'ta Denктаş-Klerides görüşmeleri yeniden başlamıştır. Ancak Makarios'un Aralık ayında adaya dönmesi ile görüşmeler yeniden kesilmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Türk tarafı, ileride kurulacak muhtemel bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını oluşturmak için 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurmuştur. KTFD'nin ilânını takiben toplanan BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde, sorunun çözümünü sağlamak üzere BM Genel Sekreteri'ne iyi niyet misyonunu yükleyen ve KTFD ilânını kınayan 367 sayılı kararı kabul etmiştir (Yearbook, 1975:297-298).

Aslında BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi, arabuluculuk ve hakemlikten çok, tarafları müzakere sürecinde bir araya getirmekle ve görüşmeleri kolaylaştırmakla sınırlıdır. Buna karşın Makarios, KTFD'nin ilânı üzerine iki toplum arasındaki görüşmeleri yeniden kestğini ve BM'ye şikâyet edeceğini açıklamıştır.

20 Şubat 1975 tarihinde Güvenlik Konseyi, Makarios'un müracaatını ele almış ve bunun sonucunda görüşmeler yeniden başlamıştır. Ancak görüşmeler, 12 Mart 1975 tarihine kadar devam etmiştir. Aslında alınan karar gereği Genel Sekreter'in görevi, iki toplum liderini bir araya getirip, görüşmelerin yeniden başlatmasıyla sınırlıdır.

Bu karardan sonra Denктаş ile Klerides arasındaki görüşmeler, Viyana'da başlamıştır. İlk görüşme 28 Nisan 1975, ikincisi 5 Haziran 1975, üçüncüsü 2 Ağustos 1975 ve dördüncüsü 17 Şubat 1976 tarihinde Viyana'da yapılmıştır (Gürün, 1983:431). Ancak Türk Barış Harekâtı'ndan sonra yapılan toplumlararası görüşmeler, artık farklı bir çerçeve içerisinde yürütülmekte olduğu görülmüştür. Buna göre hedef, Kıbrıs'ta federasyon çerçevesinde çözüm biçiminin *nasıl olacağıyla* ilgilidir (Tamçelik, 2008a:35).

Bununla ilgili olarak BM Genel Sekreteri'nin denetiminde başlayan üçüncü tur Viyana görüşmelerinde belli bir anlaşmaya varılmış ve bu anlaşmaya göre Rumların güneye, Türklerin ise kuzeye göç etmesi sağlanmıştır.¹⁰ Böylece BM askerleri, iki toplumu ayıran tampon bölgeye yerleşmiş ve toplumların birbirinden ayrılması iyice keskinleşmiştir. Aynı zamanda iki tarafın kendi bölgesinde ve etkili bir şekilde kendi yönetimlerini oluşturmasının da yolu açılmıştır.

28 Nisan 1975 tarihinde başlayıp, 21 Şubat 1976 tarihine kadar çeşitli aralıklarla devam eden görüşmelerin dördü Viyana, birisi New York'ta gerçekleştirilirken, ilk beş turunda (Ertekün, 1981:35-43; Oberling, 1997:159-161) Türk tarafı, sorunun nihaî çözümüne kadar '*Geçici Ortak bir Hükümet*'in (Ertekün, 1981:273-274) kurulmasını önermiştir. Buna göre nihaî çözüm için oluşturulacak yeni yapının *iki toplumlu, iki kesimli ve gevşek bir merkezî yönetime* sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (Tamçelik, 2008a:35).

8-10 Eylül 1975 tarihlerinde New York'ta yapılan başarısız dördüncü turun ardından, 17-21 Şubat 1976 tarihlerinde gerçekleştirilen beşinci tur görüşmeleri sırasında Denктаş ile Klerides "*altı haftalık bir süre içinde, Kıbrıs meselesinin bütün yönlerini kapsayan yazılı önerileri teati etmeyi, durumun, sınırlar ve toprak talepleriyle ilgili yönlerinin yanı sıra anayasal yönü ile ilgilenecek özel komiteler kurulmasını*" (Sönmezoğlu, 2000:105) kabul etmişlerdir. Fakat bu çerçevede Klerides,

¹⁰ Viyana'da yapılan 30 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasındaki üçüncü tur görüşmede '*Nüfus Mübadelesi Anlaşması*'na varılmış ve bu anlaşmanın Eylül ayı içerisinde BM gözetiminde fiilen uygulanmasıyla Güney'de kalmış 8.000 kadar Türk kendi arzularıyla Kuzey'e geçmiş, Kuzey'de kalmış Rumların birçoğu da kendi arzularıyla Güney'e gönderilmişlerdir. 1974 olayları ve sonrasında Güney'den Kuzey'e geçmiş Kıbrıslı Türklerin toplam sayısı 65.000 civarındadır. 1975 Nüfus Mübadelesi Anlaşması için bkz... Ertekün, 1979:7; Ertekün, 1984:25-44; Plümer, 1988:24; Alasya, 1993:90; Stephen, 1997:48-49; İsmail, 1998:159; Tamçelik, 2012b:227-252.

Denktaş ile söz konusu sürenin bitiminden on gün önce Rum tarafının önerilerini iletmeyi kabul eden gizli bir anlaşma yapmış ve bu durumdan, Makarios'u haberdar etmemiştir (Ertekün, 1981:42-43; Oberling, 1997:16). Bu durumun ortaya çıkması üzerine Klerides, zor durumda kalarak, görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Vanezis, 1977:91; Birand, 1979:216).

Sonuçta taraflar, sorunun çözümüne ilişkin genel görüşlerini anlaşmada öngörülen süre içerisinde ortaya koymuşlardır. Türk tarafının 21 Nisan 1976 tarihinde açıklanan önerileri ise iki kesimlilik ve gevşek bir merkezî federal devlet zemini üzerine dayanmaktadır (Oberling, 1997:163). Ancak bunun içinde, Kıbrıs'ta yapı oluşuna kadar '*Geçici bir Ortaklık Hükümeti*'nin kurulması da vardır (Sönmezoğlu, 2000:105).

Daha sonra Denktaş, 9 Ocak 1977 tarihinde Makarios'a bir mektup göndererek, kendisi ile BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi'nin huzurunda görüşmeye hazır olduğunu açıklamıştır (Ertekün, 1981:289). Makarios'un da bu davete olumlu cevap vermesi üzerine liderler arasındaki ilk toplantı, 27 Ocak 1977 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Perez de Cuellar'ın katılımıyla yapılmıştır. Bunun ardından 12 Şubat'ta Genel Sekreter Kurt Waldheim'in huzurunda ikinci bir zirve gerçekleştirilmiştir (Yearbook, 1977:344). Bu toplantıda iki lider, daha sonra yapılacak görüşmelere temel oluşturmak üzere dört paragraftan meydana gelen bazı genel ilkeler (Ertekün, 1981:291) saptamışlardır. Sonradan '*Dört Yol Gösterici İlke*' (*Four Guidelines*)¹¹ olarak adlandırılan bu metinde, hangi konularda anlaşma olacağını, tarafların hangi konularda görüşebileceğini ve bu tartışmaların hangi minvalde olacağını belirtilmesi açısından önemlidir. Ancak bu anlaşmada, iki temel unsur vardır ki, her biri bir diğerinden daha önemlidir. Bunlardan biri, iki topluma dayalı '*federal bir cumhuriyetin*' (Armaoğlu, 1989:815) kurulacağını kabul edilmesidir. Buna göre yeni kurulacak devletin yapısı ve anayasa sistemi, hep bu federal sistem esasına dayanılmak suretiyle müzakere edileceği karar bağlanmıştır. İkincisi ise toprak düzenlemelerinin, "*ekonomik yeterlik veya verimlilik ile toprak mülkiyeti prensiplerine*" göre yapılacak olmasıdır (Tamçelik, 2008a:36).

Bu '*Dört Yol Gösterici İlke*'ye dair metnin kabulü, aslında Makarios açısından önemli bir tavizdir. Çünkü ikinci ilke "*her toplumun yönetimine bırakılacak topraklardan*" (Ertekün, 1981:291) söz edilmektedir ki, bu çok önemli bir konudur. Ayrıca birinci ilkede, her ne kadar da '*iki toplumlu federal bir cumhuriyetten*' söz edilmekteyse de Kıbrıs Türk tarafı, toplantıda hazır bulunan Genel Sekreter Waldheim'in bazı açıklamalarına atfen, Makarios'un görüşmeler sırasında '*iki kesimliliği*' de kabul ettiğini savunmuştur. Bununla birlikte bu terimin metinde açık bir şekilde yer almamış olması, Makarios'a önemli bir diplomatik esneklik sağladığı da unutulmamalıdır.

12 Şubat 1977 zirvesinde iki lider tarafından varılan anlaşma gereğince, toplumlararası görüşmeler 31 Mart 1977 tarihinde Viyana'da yeniden başlamıştır. Yine zirvede varılmış olan anlaşma gereği Türk tarafı, anayasaya ilişkin önerilerde bulunmuştur (Ertekün, 1981:313-317; Necatigil, 1982:213-217). Böylece Kıbrıs Türk tarafı, eşitlik ilkesine dayalı ilk federasyon önerisini 1977 yılında ortaya atmış oldu. Bu önerilere istinaden BM Genel Sekreteri'nin ifadesiyle Kıbrıs Türk tarafı, "*ilk başlarda nispeten sınırlı düzeyde bir birliktelik olmak kaydıyla, kaynaklarını eşitlik temelinde dayalı bir federal yönetim çerçevesinde birleştiren, eşit iki siyasal birim arasındaki iktidar ortaklığı*" (UN Documents, S/12323, 30 April 1977) çağrısında bulunduğu görülmüştür.

¹¹ 1977 yılında Makarios ve Denktaş'ın 4 temel ilke üzerinde anlaşması o yıllarda çözüm olasılığının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Liderleri üzerlerinde anlaştığı ilkeler ise şunlardır. Birincisi, Kıbrıs bağımsız, tarafsız ve iki toplumlu federal bir cumhuriyet olacaktır. İkincisi, toplumların yönetimine bırakılacak toprak parçaları, yalnızca nüfus farklılıklarını yansıtmayacak, ekonomik yaşam, verimlilik ve toprak sahipliğini de dikkate alacaktır. Üçüncüsü, seyahat, yerleşme ve mülk edinme özgürlükleri, iki toplumlu federal sistem ve Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı pratik güçlükler ışığında tartışılacaktır. Dördüncüsü, Merkezî federal hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliği göz önünde tutularak Kıbrıs'ın bütünlüğünü koruyacak derecede olacağına dayanmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Necatigil, 1990:29; Olgun, 1991:65; Dodd, 1994:8; Bilge, 1996:81.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Zirvede kararlaştırıldığı şekliyle toplumlararası görüşmelerin altıncı turu 31 Mart 1977 tarihinde Viyana'da başlamıştır. Başlayan toplantıda Rum tarafı, Türklere bırakılacak bölgelerin sınırlarını gösteren bir harita vermiştir. Aynı zamanda buna ilişkin açıklayıcı bir metin ve sorunun çözümü için uygulaması gerektiğini düşündüğü bazı ilkeleri kapsayan bir de metin sunmuştur (Keesing's Contemporary Archives, 1977:28579-28580). Aslında Rum tarafının ortaya koyduğu ilkeler, daha önceliklerden pek de bir farkı yoktur. Ne var ki Rum tarafının tutumu açısından önemli olan esas gelişme, Türk tarafına %20'lik bir toprak parçasının bırakmış olmasıdır. Bununla birlikte kurulması düşünülen federasyonun 'iki kesimli' bir yapıya sahip olacağı (lâfzen olmasa da) bir harita üzerinde açıkça kabul edilmiştir. Sonuçta, Türk tarafının da anayasal konularda tekliflerini sunmasının ardından, taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin tekliflerini reddetmişlerdir. Böylece taraflar arasında belirli bir anlaşmaya varılması mümkün olmamıştır.

Aslında taraflar, Viyana'da önerilerini ortaya koymuş olsa da Lefkoşa'da temsilciler düzeyinde belge teatisine bulunsalar da somut bir sonuca ulaşmış değillerdir. Özellikle Rum tarafının, meseleyi uluslararası platforma çekme çabasına girmesi, toplumlararası görüşmelerin seyrini olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim Rum tarafının bu çabalarına tepki gösteren Denктаş, 16 Ağustos 1977 tarihinde verdiği bir demeçte 'bağımsızlık ilânının' gerekliliğinden söz etmiştir.

Şu bir gerçek ki 1977 Viyana görüşmeleri de dahil olmak üzere bütün görüşmelerde Rumlar, Türklerin politik ve ekonomik kalkınma ve refahını engellemek için çalışmışlardır. Özellikle Kıbrıslı Türkleri izole etmek, onların başlıca amaçlarından olmuştur. Bu yüzden o dönemlerde iki toplum arasında "uygulanabilir bir federasyonun" (Ertekün, 1977:28) kurulup ekonomik ve politik kalkınmayı sağlayacak bir ortamın oluşması oldukça zordur.

1978 yılı ile birlikte, Türkiye'de yeni bir hükümeti kuran Bülent Ecevit'in Kıbrıs konusunda yeni bir girişimde bulunarak, toplumlararası görüşmeleri canlandırmayı amaçlaması ve BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in da bu açıdan uygun zeminin yaratılması, görüşmelerin tekrar başlamasına neden olmuştur. Aynı zamanda Waldheim, 15 Ocak 1978 tarihinde Denктаş ve Kiprianu ile üçlü bir toplantı yaparak, Türk tarafının soruna ilişkin "kapsamlı ve somut" (Necatigil, 1985:29-30) önerilerini sunmasına imkân sağlamıştır.

Aslında Türk tarafınca hazırlanan öneriler, 13 Nisan 1978 tarihinde Viyana'da doğrudan Genel Sekreter Waldheim'a sunulmuştur. Bir dizi görüşmenin ardından Waldheim, yaptığı açıklamada, önerileri "somut ve özli" (UN Document, S / 12723, 31 May 1978, md. 52; Birand, 1979:384-394) olarak nitelendirmiştir. Kıbrıs Türk tarafının önerilerinde, iki toplumun hür iradesiyle iki toplumlu ve iki kesimli bir federal devlet esası yatmaktadır. Ayrıca Türk tarafı, toprak konusuna ilişkin olarak yeni bir harita hazırlamış ve üzerinde bazı önerilerinde bulunmuştur. Böylece Türk tarafı, ilk defa olarak mevcut *de facto* sınırlarda birtakım düzenlemelerin yapılmasını kabul edilmiştir.

Kiprianu ise 19 Nisan 1978 tarihinde doğrudan Waldheim tarafından kendisine sunulan bu önerileri, "bütünüyle kabul edilmez" (UN Document, S / 12723, 31 May 1978, md. 53) olarak nitelendirmiş ve reddetmiştir. Aslında bu önerilerin Kiprianu tarafından reddedilmesi, ABD tarafından Türkiye'ye uygulanmakta olan silah ambargosu ile ilgilidir (Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi..., 1978:16).

Zaten toplumlararası görüşmelerin bundan sonra yapılacak tüm safhaları, Rumların konuyu sürekli olarak başta BM olmak üzere diğer uluslararası kuruluşlara götürme ve dış konjonktüre göre değerlendirme siyasetiyle ilgilidir.

1978 Mayıs ayında ABD'ye giden Denктаş, New York'ta Genel Sekreter ile bir araya gelerek toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması konusundaki arzusunu dile getirmiştir. Görüşmelerin ilerlemesi hâlinde taraflar arasında varılacak anlaşma çerçevesinde Maraş bölgesinde yaşayan Kıbrıslı Rumların ev ve işlerine tekrardan geri dönebileceklerine ve ayrıca 'Uluslararası Lefkoşa Havaalanı'nın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

da sivil hava trafiğine açılacağına işaret etmiştir. Bunun dışında Denктаş, Türk tarafının önemli toprak düzenlemelerinin yapılmasını da kabul edebileceğini bir kez daha teyit etmiştir (Ertekün, 1981:63-65).

Bu sırada Türkiye üzerindeki ABD'nin silah ambargo kalmıştır. Bundan dolayı ABD, toplumlararası görüşmelerdeki tıkanıklığı gidermek için bu kez de kendisi aktif bir rol almak istemiştir. Hâl böyle olunca ABD, 13 Kasım 1978 tarihinde '*Kıbrıs Plânı*' (Armaoğlu, 1989:815) adında yeni bir planı BM Genel Sekreteri Waldheim'a sunmuştur. Genel Sekreter de bu plânı, Türk ve Rum tarafına iletmiştir.

Amerika'nın teklif ettiği bu plan, 12 Şubat 1977 tarihli Denктаş-Makarios anlaşması ile 1960 Anayasası'nı birleştirmiş, fakat esas itibarıyla federal sistem kabul edilmiştir. Buna karşın Genel Sekreter Kurt Waldheim da bir yıllık süre boyunca tarafları, daha doğrusu Kıbrıs Rum lideri Kiprianu'yu toplumlararası görüşmelere başlaması için ikna etmeye çalışmıştır. Nihayet Genel Sekreter'in bu çabaları sonuç vermiş ve her iki toplum lideri, 18 Mayıs 1979 tarihinde yeni bir zirveyle bir araya gelmeyi başarmışlardır.

18-19 Mayıs tarihlerinde Lefkoşa'da ve Genel Sekreter Kurt Waldheim'in gözetiminde yapılan Denктаş-Kiprianu zirvesi sonucunda '*On İlke Anlaşması*' (Ten Point Agreement) (Keesing's Contemporary Archives, 1979:29812; Yearbook, 1979:421-422; Camp, 1980:51-70) ortaya çıkmıştır.

10 maddelik bu anlaşmaya göre toplumlararası görüşmeler, Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında 15 Haziran 1978 tarihinde Lefkoşa'da başlamış ve 1977 Denктаş-Makarios anlaşması ile Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs'la ilgili ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre görüşmeler, toprak ve anayasal ilkeler konusunda odaklaşması hesaplanmıştır. Ancak Maraş'ın yeniden iskâna açılmasına öncelik verileceği, olası bir anlaşma olması halinde de bunun derhal tatbik edileceği de kayda alınmıştır. Bunun dışında tarafların görüşmeleri tehlikeye sokacak her türlü hareketten kaçınacağı, iyi niyet, karşılıklı güven ve normal şartlara dönüş için her türlü tedbiri alacağı konusunda taahhüt verdikleri görülmüştür (Armaoğlu, 1989:816-817).

Bunun üzerine toplumlararası görüşmelerin yedinci turu, *On İlke Anlaşması*'nda öngörüldüğü üzere, 15 Haziran'da, Genel Sekreter Yardımcısı Perez de Cuellar'ın başkanlığında başlamıştır. Türk tarafı, '*On İlke Anlaşması*'nın ikinci maddesi çerçevesinde 1977'de Denктаş ile Makarios arasında varılan '*Yol Gösterici Dört İlke Anlaşması*'ni öne çıkardığı görülmüştür. Ayrıca bu anlaşmanın özü itibarıyla '*iki kesimlilik*' ve '*Kıbrıs Türk toplumunun güvenliği*' kavramlarını da kapsadığını savunarak, bu noktaların Kıbrıs Rum temsilcisi tarafından da onaylanmasını istemiştir (UN Document, S / 13672, 1 December 1979, parag. 44). Ancak Rum temsilcinin öncelikler meselesinin bu olmadığını belirtmesi üzerine görüşmeler başlamadan ertelenmiştir.

Bu çerçevede, 30 Temmuz 1979 tarihinde Denктаş, '*önceliklerle*' ilgili sorunlardan dolayı çıkmaza giren toplumlararası görüşmeleri başlatabilmek için Maraş'ın yeniden iskânını, iyi niyet, karşılıklı güven ve normal koşullara geri dönüşü teşvik edecek pratik önlemleri, anayasal meseleleri, toprak iddialarıyla ilgili düzenlemeleri gibi '*dört esaslı meseleyi*' eş zamanlı olarak ele alabilmek için dört ayrı komitenin kurulmasını önermiştir. Ancak Kıbrıs Rum Yönetimi, önerilerin hiçbirini kabul etmemiştir. Öncelikle Rum tarafı, Maraş'ın geleceğiyle ilgili görüşmelerin sürdürülmesi gerektiğini dile getirmiştir (Cerrahoğlu, 1998:59).

Bunun üzerine Türk tarafı, Kıbrıs Rum Yönetimi Dışişleri Bakanı Hristofides'in 31 Ağustos 1977 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde yapmış olduğu bir konuşmada kabul ettiği gibi toprak sorununun '*iki kesimlilik*' çerçevesinde çözülebileceği olgusunun, Kıbrıs Rum tarafınca teyidini istemiştir (UN Document, S / 13672, 1 December 1979, parag. 46). Bu arada Rum tarafı, çeşitli platformları kullanarak sorunu uluslararasılaştırmaya başlamıştır. Hâlbuki 1979 Zirve Anlaşması'nın 6. maddesinde, toplumlararası görüşmelerin sonucunu tehlikeye düşürecek bütün girişimlerden

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

kaçınılmasını öngörülmektedir. Ancak Rumlar, Kıbrıs sorununu Haziran 1979'da Kolombo, Ağustos 1979'da Losaka ve Eylül 1979'da Havana'da yapılan Bağlantısızlar Konferansları ile diğer uluslararası forumlara götürmüşlerdir (Ertekün, 1984:25). Nihayet Rumlar, konuyu BM Genel Kurulu'na getirerek, 20 Kasım 1979 tarihli ve 34/30 (1979) sayılı tek yanlı bir kararın alınmasına neden olmuşlar ve toplumlararası görüşmelere büyük darbe vurmuşlardır. Bu kararda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, toprak bütünlüğü, birliği ve bağımsızlığı desteklenmiş ve Genel Kurul'un 3212 ve Güvenlik Konseyi'nde 365 sayılı kararlarının uygulanması suretiyle, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı kuvvetlerin derhal geri çekilmesi istenmiştir. Bu yüzden çok kısa süren toplumlararası görüşmelere, ancak Ağustos 1980'de başlanabilmektedir (Yearbook, 1979: 425-427, 431-432).

Bunun üzerine toplumlararası görüşmeler, 9 Ağustos 1980 tarihinde, Lefkoşa'da BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobi'nin gözetiminde yeniden başlamıştır. 15 Eylül 1980 ile 7 Ocak 1981 tarihleri arasında gerçekleştirilen dört oturumda, sırasıyla Maraş konusuna, görüşmelerin sonucunu olumsuz yönde etkileyebilecek davranışlardan kaçınma ve normal koşullara geri dönülmesine, karşılıklı güven ve iyi niyetin geliştirilmesi için pratik önlemlerin alınmasına ve anayasal konular ile toprak sorununa ilişkin çözümlerin üretilmesine önem verileceği kararlaştırılmıştır (Ertekün, 1981:400).

Görüşmeler sırasında Kıbrıs Rum Yönetimi, sorunun çözümüne yönelik teklifini 1 Ekim 1980 tarihinde sunmuştur (Necatigil, 1982:174-179). Esas olarak 31 Mart 1977 tarihinde, Viyana görüşmelerinin altıncısında ortaya konulmuş olan ve detaylandırılan bu önerilere göre hükümet biçimi, bir Başkan ve bir de Başkan Yardımcısı'ndan oluşacak başkanlık sisteminden mürekkeptir. Bakanlar Konseyi'nin 10 üyesinin 8 tanesi Kıbrıslı Rumlardan, 2 tanesi de Kıbrıslı Türklerden müteşekkildir. İki meclisli yasama organındaki temsil oranı, her iki mecliste de %80 Rumlardan ve %20 Türklerden mürekkep olacağı tasarlanmıştır.

Ancak imzalanan anlaşmalara rağmen tarafların görüşlerini bir noktada toplamak mümkün olmamıştır. Durum bu safhada iken Türkiye'de 12 Eylül 1980 tarihinde rejim değişikliği olmuş ve toplumlararası görüşmelerde kesintiler meydana gelmiştir. Daha sonra 5 Ağustos 1981 tarihinde Kıbrıs Türk tarafı, hem toprak, hem de anayasal konularındaki tekliflerini ihtiva eden *paketi* Rum tarafına sunmuştur (Armaoğlu, 1989:817). Fakat 18 Ekim 1981 tarihinde Yunanistan'da yapılan genel seçimler sonunda Sosyalist PASOK partisinin iktidara gelmesi, Türk-Yunan münasebetlerinin gerginlikle uğramasına, Kıbrıs meselesi ve toplumlararası görüşmelerin bir isteksizlik ve duraksama dönemine girmesine neden olmuştur. Çünkü Papandreou, Türkiye'ye karşı düşmanlık kampanyasını başlatırken, Kıbrıs meselesini toplumlararası görüşmelerin çerçevesinden çıkartıp, uluslararası platformlara taşıma çabası içine girdiği görülmüştür.

Hâl böyle olunca toplumlararası görüşmeler, 15 Eylül 1980 tarihinden sonra 4 esas üzerinde yapılmıştır. Bunlar sırası ile Maraş, iyi niyet girişimleri, anayasal yönler ve toprak düzenlemeleriyle ilgilidir (Necatigil, 1986:72).

Bunun üzerine Türk tarafı, toplumlararası görüşmeler çerçevesinde yeni bir öneri paketi daha sunmuştur. Rum tarafı ise karşı önerilerini 1980 ve 1981 yılında hazırlayıp Türk tarafına iletmiştir.

5 Ağustos 1981 tarihinde Türk tarafı anayasal konulardaki önerilerini bir anayasa taslağı biçiminde ve toprak konusunda ise iki harita aracılığı ile sunmuştur (Necatigil, 1982:165-174). '*Tartışılabilir*' nitelikte olan bu önerilerin, ancak nihaî bir anlaşmaya ulaşılması hâlinde geçerli olabileceği de belirtilmiştir. Ne var ki bu öneriler de somut bir sonuca ulaşılmasından reddedilmişlerdir.

Her iki tarafın sunduğu öneriler kapsamında müşterek hususlar belirlemek ve anlaşmaya varılmasında yardımcı olmak amacıyla Genel Sekreter Waldheim, Ekim 1981'de '*Evaluation Paper*' diye nitelendirilen bir değerlendirme paketi hazırlayıp sunmuştur (Necatigil, 1986:73).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Waldheim bu öneri paketinde, iki vilayet ve bir de hükümet merkezinin olacağı federal bir Cumhuriyet kurulmasını, ancak kuzeydeki vilayetin iki, güneydeki vilayetin ise dört idarî bölgeye ayrılmasını önermiştir (Tamçelik, 2008a:41). Waldheim'in önerileri üzerine her iki taraf da toplumlararası görüşmelerinin sürdürmesine ilke olarak kabul ettiklerini açıklamışlardır.

Kısa bir süre sonra BM Genel Sekreterliğinde görev değişikliği olmuş ve Waldheim'in yerine Javier Perez de Cuellar seçilmiştir. Cuellar, yavaş yürümekte olan toplumlararası görüşmelere hız vermek için bazı girişimlerde bulunacağını açıklamıştır. Bunun üzerine Cuellar ilk girişimi yapmış ve 'indicators' diye bilinen bazı görüşlerini taraflara 1983 Ağustos'unda sunmuştur. Aslında bu önerilerin büyük bir çoğunluğu Waldheim'in görüşleri baz alınarak hazırlanmışlardır.

Bunun üzerine toplumlararası görüşmeler, 1982 yılı boyunca devam etmiştir. Taraflar, 7 Ocak 1982 tarihinden itibaren anayasal meselelerle ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle federal hükümetin yapısı ile ilgili konularda, uzlaşılabilir noktaların (points of coincidence) neler olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak 17 Marttan 18 Mayıs'a kadar yapılan müzakerelerde görüş farklılıklarının esaslı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra mülk edinme, dolaşım ve yerleşim serbestisi gibi konuların (points of equidistance) da tartışılmış müzakere ivme kazandırmadığı görülmüştür (Armaoğlu, 1991:277). 25 Mayıs'ta ise federal hükümetin organlarının nasıl olacağı müzakere edilmiştir. Buna karşın Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda anayasanın birçok konularında görüş ayrılıklarının olduğunu, ancak görüş yarılıklarının giderek azaldığını belirtmiştir (Yearbook, 1982:377).

Taraflar 1982 yaz aylarında federal hükümet, yerel yönetimler ve geçici hükümler üzerinde çalıştıktan sonra 25 Kasım 1982 tarihinde 'toprak meselesine'¹² geçmişlerdir.

Özellikle 1983 yılı başından itibaren Kıbrıs Rum tarafının meseleyi uluslararası platformlarda ele almaya çalışması, Kıbrıs Türk tarafının sürekli itirazlarına neden olurken, sürmekte olan toplumlararası görüşmeler de giderek önemini kaybetmeye başlamıştır. Nihayet Kıbrıs Rum Yönetimi, 1983 yılı Nisanında, meseleyi BM Genel Kurulu'na götürmüş ve 13 Mayıs 1983 tarihinde 37/253 sayılı kararın kendi lehine çıkmasına neden olmuştur (Yearbook, 1983:245-248). Aslında bu kararın alınması sırasında, Kıbrıs Türk tarafın görüşlerini açıklama imkânını bulamaması, durumun daha da gerginleşmesine yol açmıştır. Bunun üzerine Türk tarafı, görüşmelere katılmamaya karar vermiştir (Yearbook, 1983:251). Bu sırada Denktaş yaptığı bir açıklamada, ilk defa olarak *siyasal tanınma*

¹² Büyükelçi Kamuran Gürün, toprak meselesi ile ilgili konularla, harita ve öncelikler meselesini anlatırken Denktaş ile dönemin Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in diyalogunu şöyle anlatmaktadır: "Bakanlıkta yaptığımız bir çalışmada Bakan ile ben, ayrı iki görüş ileri sürmekteydik. Bakan, mini paket denilen, bazı güven artırıcı pratik tedbirler karşılığı Maraş bölgesinin bir "enklâv" şeklinde Rumların iskânına açılması konusunun toplumlararası görüşmelere getirilmesi, böylece ortaya çıkacak yumuşak havadan istifade ile nihai çözüm görüşmelerine geçilmesi görüşünü ileri sürmekte, bunun BM Genel Sekreteri'nce de istendiğini söylemekteydi.

Buna karşılık ben, mini paket ile bir yere varamayacağımızı, sadece Maraş'ı vermekle kalacağımızı, Kıbrıs konusunu içinde bulunduğumuz askerî yönetim döneminde halledemeysek ileride hiç halledemeyeceğimizi, bu sebebi vakit kaybetmeden doğrudan anayasa ve toprak konularına girmemizi, toprak için bir oran telaffuz ederek, eğer anayasa üzerinde mutabık kalırsa bu oranın haritaya işlenmesi çalışmasına geçileceğini beyan etmemizi, ancak bu oranın diğer NATO devletlerince de makul karşılanacak bir rakam olmasını ve onlara da münasip şekilde bildirilerek, Rum tarafı üzerinde baskı yapılması gerektiğini ileri sürmekteydim.

Neticede, Devlet Başkanı nezdinde yapılarak toplantıya, bu iki görüşü de kapsayan bir telkin götürmek üzerinde durduk. Zaten nihai karar, 21 Aralık pazar günü, Konsey'de, Başbakan, Millî Savunma ve Dışişleri Bakanlarının katılacağı toplantıda alınacaktı. Bu toplantıya ben de çağrılmıştım.

O toplantıda toplumlararası görüşmelere mini pakette başlanması, eğer bu yürümezse, doğrudan anayasa ve arazi sorununa geçilmesi görüşü kabul edilmişti.

Öyle zannediyorum ki, Denktaş nasıl olsa yürümeceğini bildiğinden bunu kabul etti. Aslında Denktaş, anayasa konusunda bir mutabakata varılmadan, arazi konusunda oran şeklinde bile olsa, bir rakam telaffuz etmeyi de istemiyordu. Kendisine, bunun ne gibi yararları olacağı uzun uzun anlatıldı. Gene benim hissettiğim kadarıyla, bunu istemeye istemeye kabul etti". Bu diyalog için bkz... Gürün, 1995:224.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

amacına yönelik yeni bir bağımsızlık ilânından söz etmeye başlamıştır (Necatigil, 1985:68). Ancak Türkiye'nin engellemesi ile Denктаş, tutumunu bir süre için ertelemiştir. Ardından 17 Haziran'da Kıbrıs Türk Federe Devleti Yasama Meclisi, Kıbrıslı Türklerin kendi kaderlerini tayin etme hakkının olduğunu vurgulayan yeni bir karar almıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1983:32396).

Görüleceği gibi 1975 yılında Viyana'da başlayan ve 1983 yılına kadar devam eden toplumlararası görüşmelerde Rumlar, adanın hep birleştirilmesinde, iki toplumun bir arada yaşamasında, göçmenlerin geri dönmesinde ve Türk askerinin adadan çıkmasında ısrar etmiş (Tuğ, 1999:607), Kıbrıslı Türkler ise coğrafi ayrılığın ve kendi bölgelerindeki özerk yönetimlerin kökleşmesi konusunda direnç göstermişlerdir.

Aslında 1980 ile 1983 yılları arasındaki toplumlararası görüşmelerin başarıya ulaşamamasının başlıca sebebi, Kiprianu'nun görüşmelerin devam etmesi hâlinde Denктаş'a ve onun siyasal rejimine eşitlik kazanacağına inanmasından dolayı isteksiz ve gönülsüz davranmasıdır (Oberling, 1991:15). Bu yüzden BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in ve onun özel temsilcisi Hugo Gobi'nin¹³ bütün çabalarına rağmen uzun bir süreden beri yürütülmekte olan toplumlararası görüşmelerden herhangi bir sonuç elde edilebilmiş değildir.

Böylece Kıbrıs'ta ekonomik, kültürel ve politik farklılıklar, bölünmenin ana nedenini oluşturmuş ve ortaya çıkan bu durum, "ayırım psikolojisini" (Tuğ, 1999:608) desteklemiştir. Aslında adadaki bu ayırım psikolojisi, bir grubu, özellikle Kıbrıslı Türkleri kendi kimliklerini kaybetmeme duygusuna itmiş ve bu duygu, Kıbrıslı Türkleri kendi kimliğini korumak için mücadeleye iten bir psiko-motor davranış hâline gelmiştir.

3. BM Nezaretinde Yapılan Toplumlararası Görüşmelerin Üçüncü Safhası (1983-1990):

Genel Sekreter'in girişimleri sonucu 1983 yılında New York'ta dolaylı görüşmeler (proximity talks) yeniden başlamıştır. Aslında görüşmelerin ilki 10 Eylül, ikincisi 10 Ekim ve üçüncüsü de 26 Kasım'da gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Perez de Cuellar, hem Denктаş'la hem de Kiprianu ile New York'ta ayrı ayrı görüşmeler yapmıştır. Ne var ki görüşmelerde istenilen ilerleme sağlanamadığı için tikanıklığı yaşandığı görülmüştür.

Bunun üzerine Denктаş, tikanıklığı aşmak için Kiprianu ile bir zirve toplantısında buluşup konuşmayı önermiştir (Plümer, 1988:20). Genel Sekreter de bu öneriyi olumlu karşıladığı için 'Dolaylı Görüşmeler'in yolu tekrar açılmıştır.

Genel Sekreter, toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılmak için selefi Kurt Waldheim'in 1981 yılının sonlarında Türk ve Rum tarafının kendisine sunmuş olduğu önerilere binaen hazırladığı 'Değerlendirme Çalışması'nda (Evaluation Paper),¹⁴ sonuca bağlanamayan muhtelif meselelere bazı çözüm önerileri getirmiştir (Keesing's Contemporary Archives, 1984:32638). Genel Sekreter, 'Yol Gösterici İlkeler' (Indicators) olarak bilinen ve 8 Ağustos'ta taraflara sunulan yasama, yürütme ve toprak¹⁵ konularına ilişkin önerileri dikkat çekicidir.

¹³ Gobi'nin çalışmaları için bkz... "Gobi Temmuzda İlerleme Bekliyor", Fileleftheros Gazetesi, 29 Nisan 1981, No:98, s. 1-2; "Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981", KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 29 Nisan 1981, No:98, s. 1-2.

¹⁴ Evaluation Paper için bkz... UN Document, S / 14778 and Corr. 1, 2 and Add. 1, 1 December 1981.

¹⁵ Bu girişimin esasını, Genel Sekreter'in özel temsilcisi aracılığı ile görüşmelere yeniden hız kazandırmaya yönelik bazı "sondaj" çalışmalarını içermesinden kaynaklanmaktaydı. Bu belgede yasama, yürütme ve toprak konularında alternatifler öne sürülmekte ve bu metot, uygun görüldüğü takdirde diğer konular için de uygulanabileceği belirtilmekteydi. Buna dayalı olarak tarafların görüşlerini 15 Eylül 1983 tarihine kadar Genel Sekreter'e bildirmesi de istenmişti. Buna göre alternatifli çözüm önerileri şunlardır:

- Yürütme:

(a) Güney Eyaletinin başkanı Federal Cumhuriyetin başkanı, Kuzey eyaletinin başkanı, Federal Cumhuriyetin Başkan Yardımcısı olacak ve Eyaletlerin üyeleri, Federal yürütmede %60 / 40 oranında temsil edileceklerdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Aslında Genel Sekreter, Türk ve Rum tarafının görüşlerini yaptığı müzakerelerde almıştır. Özellikle Denктаş, toplumlararası görüşmelere mevcut ve karşılıklı olarak üzerinde durulmuş konulardan başlanılmasında yarar gördüğünü açıklamıştır (Yearbook, 1983:251-252). Kıbrıs Rum tarafı ise toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılması için BM Genel Sekreteri'nin Ağustos 1983'te yaptığı girişimi reddetmiştir. Zira zamanın Kıbrıs Rum Yönetimi 'Dışişleri Bakanı' Nikos Rolandis, 20 Eylül 1983 tarihindeki istifasıyla ortaya çıkan politik skandal neticesinde Kıbrıs Rum lideri Kiprianu'nun gerek görüşmelerde, gerekse çözüm konusunda ne kadar ciddiyetten yoksun bir tutum içerisinde olduğunu ortaya atmıştır.

Rolandis, Cumhurbaşkanının tutumunu sert bir dille eleştirerek, onu "...sürekli olarak kendi sabit fikirleri etrafında dönüp dolaşan, gerçeklerden tamamen kopuk..." (Cyprus Summit, 1985:4) bir kişi olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte Kiprianu'nun zirve sırasında izlediği uzlaşmaz tutum, Kıbrıs Rum kesimindeki çeşitli muhalefet partileri tarafından da eleştirilmiştir. Aynı zamanda bu durum, Kıbrıs Rum Parlamentosu'nda da tartışılmış¹⁶ ve ardından Kiprianu istifaya çağrılmıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1985:34068). Özellikle DİSİ'nin lideri Glafkos Klerides'in "...Kiprianu'nun New York zirvesinde her şeyi yeniden görüşmeye kalkmasını..." (Cyprus Summit, 1985:2) onaylamadığını ve bu durumu kınadığını belirtmiştir. AKEL lideri Ezekias Papaioannou da "Cuellar dokümanı, ancak Kıbrıs sorununa federal çözüme karşı olanlar tarafından reddedilebilir. Fakat onlar unutmamalıdır ki, iki kesimli federal çözüm 1977 ve 1979 Anlaşmalarında tarafımızdan kabul edilmiş durumdadır" (Cyprus Summit, 1985:2-4) şeklinde konuşmuştur.

Rolandis'in Kiprianu'yu Genel Sekreter'in belgesini reddetmekle suçladığı ve "eğer bunlardan birini kabule hazır değilseniz, BM Genel Sekreteri'ni niçin bu yola teşvik ettik?" sorusunun ortaya atıldığı gazete haberlerinden ve demeçlerinden görülmektedir. Bu çerçevede Genel Sekreter ile sık sık görüşen Kiprianu'nun, New York'a her gidişinde Atina'dan geçtiği ve toplumlararası görüşmelere karşı olan Papandreu ile sıkı temas hâlinde olduğu gözlemlenmiştir.

Genel Sekreter'in toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatma girişimi çerçevesinde BM Kıbrıs Özel Temsilcisi'nin zirve toplantısının son hazırlıklarını yapmak için 14 Kasım'da adaya gittiği günün bir gün sonrasında, Türk tarafı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânını dünya kamuoyuna duyurmuştur.¹⁷ Aslında siyasî olduğu kadar tarihî olan bu olay, toplumlararası görüşmelerin kırılma noktası haline gelmiştir.

Her şeyden önce KKTC'nin ilânı, başta Kiprianu olmak üzere Rum liderliğinde şok etkisi yaratmıştır. Buna dayalı olarak GKRY'nin verdiği ilk tepki, KKTC'nin bağımsızlığının tanınması anlamına geleceğinden Türk tarafıyla Ağustos 1984'e kadar herhangi bir temasa geçmemiştir. Bunun üzerine Kiprianu, Türk halkı, KKTC ve Türkiye aleyhinde geniş bir propaganda kampanyası başlatmıştır.¹⁸

(b) Güney ve Kuzey Eyaletlerinin Başkanları rotasyon usulü ile Federal Devletin ve Federal Hükümetin Başkanı olacaklar ve Eyalet üyeleri Federal yürütmede %70 / 30 oranında temsil edileceklerdir.

- Yasama:

(a) İki meclisli bir sistem oluşturulacaktır. Alt Meclis'in üyeleri nispi temsil ilkesine uygun olarak seçilecekler, Üst Mecliste her iki Eyalet eşit şekilde temsil edileceklerdir.

(b) İki meclisli bir sistem oluşturulacaktır. Alt Meclis'in %70'i Kıbrıs Rum toplumunun ve %30'u da Kıbrıs Türk toplumunun seçecekleri üyelerden oluşacaktır. Her iki Eyalet, Üst Meclis'te eşit şekilde temsil edilecektir.

- Toprak:

(a) Güney Eyaletinin toprağı, ülkenin %77'sini, Kuzey Eyaletinin toprağı ise %23'ünü kapsayacaktır.

(b) Güney Eyaletinin toprağı, ülkenin %70'ini, Kuzey Eyaletinin toprağı ise %30'unu kapsayacaktır.

Bunun için bkz... Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, 1990:42-43.

¹⁶ Bunun için bkz... The Economist, March 2, 1985.

¹⁷ Bu ilân için bkz... The Declaration and Resolution..., 1983.

¹⁸ Bunun için bkz... Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, 1990:43; UN Document, S/15149, 1 June 1982; UN Document, S / 15502, 1 December 1982.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

KKTC'nin bağımsızlık kararının ardından İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi'nin başvurusu üzerine BM Güvenlik Konseyi üyeleri, 17-18 Kasım tarihlerinde bir araya gelmişlerdir. Yapılan toplantıda, Türk tarafının görüş ve tutumuna ters düşen 541 (1983) sayılı karar alınmıştır (Yearbook, 1983:245-248). Bunun üzerine Türk tarafı, Konsey kararını yumuşatmak ve tepkileri azaltmak için taraflar arasındaki görüşmeleri başlatmak arzusunda olduğunu ve bu yüzden 2 Ocak 1984 tarihinde Denктаş tarafından bazı yeni öneriler sunduğunu açıklamıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1985:34065). Buna göre her iki taraf arasında görüşmelerin başlaması hâlinde, Türk tarafı iyi niyet girişimi olarak Maraş'ın BM yönetimi altına girmesini ve Lefkoşa havaalanının sivil hava trafiğine açılmasını kabul edebileceğini belirtmiştir. Ayrıca taraflar arasında varılabilecek bir anlaşmanın ardından Maraş'tan ayrılmış bulunan Kıbrıslı Rumların da evlerine dönebileceğine dikkat çekilmiştir (Ertekün, 1984:254). Bu öneriler, Rum tarafınca hemen reddedilmiştir. Ancak Rum tarafı, 16 Ocak 1984 tarihinde kendi sunduğu önerilerle görüşmelerin başlatılmasını istemiştir. Aslında Rum tarafının sunduğu bu önerilerde, *ön şart* olarak teşkil edebilecek talepler bulunmaktadır. Bunlar arasında Türkiye'nin etkin garantisinin ortadan kaldırılması, Mağusa ve Güzelyurt bölgelerinin Rumlara verilmesi gibi talepler vardır. Bu önerilerin kabulünden sonra iki toplum lideri arasında bir doruk toplantısı yapılması da vardır.

Bunun üzerine Genel Sekreter, '*Draft Agreement*' veya '*Agenda*' (Necatigil, 1986:73) diye bilinen ve her iki tarafla yapılan istişarelerden sonra hazırlanan belgeyi taraflara sunmuştur. Türk tarafının bu belgeyi kabul etmesine karşın, Kipriyanu reddetmiş ve doruk toplantısı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bundan dolayı 1984 yılının başlarında itibaren toplumlararası görüşmelerin tekrar başlatılması için BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın sayısız girişimleri olmuştur (Yearbook, 1984:242-243). Bu çerçevede 16 Mart 1984 tarihinde Denктаş ile New York'ta bir görüşme yapan Genel Sekreter, KKTC Cumhurbaşkanı'ndan tanınma konusunda girişimlerde bulunmamasını ve bağımsızlık konusunu dondurmasını istemiştir (Necatigil, 1985:133). Bu arada Genel Sekreter Perez de Cuellar, toplumlararası görüşmelerin başlaması ve bir zirve toplantısının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla hazırladığı beş maddelik bir senaryoyu ortaya atmıştır (Yearbook, 1984:242; Keesing's Contemporary Archives, 1985:34065-34066). KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş ise Genel Sekreter'in ifade ettiği hususların aydınlatılması amacıyla 18 Nisan'da kendi görüşlerini açıklamıştır.¹⁹ Aslında Türk tarafının ortaya koyduğu görüşler, Genel Sekreter'in senaryosuna olumlu ya da olumsuz bir cevap sağlamaktan çok, ele alınan konular hakkında öneriler sunmak için hazırlanmışlardır. Ardından KKTC Dışişleri ve Milli Savunma Bakanı Necati M. Ertekün tarafından toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılmasına zemin hazırlayacak öneriler dizisi hazırlanmış ve 15 Haziran 1984 tarihinde Genel Sekreter Cuellar'a sunulmuştur (Necatigil, 1985:138-140).

Rum taraf ise görüşmelerin yeniden başlamasına ilişkin en büyük engelin, Türk tarafının tek taraflı olarak gerçekleştirdiği bağımsızlık ilânı olduğunu belirterek görüşme isteğini yine reddetmiştir.

Genel Sekreter, 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde Viyana'da tarafların temsilcileri ile ayrı ayrı sürdürdüğü görüşmelerde, başlatılmak istenen toplumlararası görüşmeler ve gerçekleştirilmesi düşünülen zirve toplantısı için bir temel oluşturmasını düşündüğü beş ana unsurdan oluşan '*Çalışma Esasları*'nı (Working Points)²⁰ ortaya koymuştur. Ayrıca Genel Sekreter, taraflara atılması gereken

¹⁹ UN Document, S / 165519, Annex, 1 May 1984.

²⁰ Buna göre Maraş, hemen BM denetimine bırakılacak ve eskiden burada oturan Rumlar kademeli olarak evlerine döneceklerdir. Lefkoşa Uluslararası Havaalanı iki topluluğun ihtiyaçları için BM gözetimi ve Kıbrıslı Türklerin ve Rumların ortak yönetiminde hava trafiğine açılacaktır. Kıbrıslı Rumların sorunu uluslararası formlara götürmemeleri, Kıbrıslı Türklerin de KKTC'nin tanınması çabalarını dondurmaları yolunda bir moratoryum ilân edeceklerdir. Her iki taraf da 1977 Denктаş-Makarios ve 1979 Denктаş-Kipriyanu zirve anlaşmalarının geçerliliğini teyit edecekler ve federal anayasanın detaylarını belirleyecek geçici federal bir hükümet oluşturulacaklardır. Bunun için bkz... Yearbook, 1984:249.

adımlarla ilgili olarak dört soru sormuş ve bunları cevaplandırmalarını istemiştir. 31 Ağustos 1984 tarihinde her iki tarafın da Genel Sekreter'in girişimine 'olumlu' cevap vermesi üzerine, 'Dolaylı Görüşmeler' (Proximity Talks) tekrar başlamıştır. Böylece Ağustos 1984 tarihinde Genel Sekreter'in aldığı yeni inisiyatif ile ilgili olarak iki toplum arasında 12 Aralık 1984 tarihine kadar "dolaylı görüşme" (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, 1990:43) metodu ile üç tur üzerinden görüşmeler yapılacağı açıklanmıştır.

10 Eylül'de New York'ta, Genel Sekreter'in taraflarla ayrı ayrı görüşerek başlattığı müzakereler, 15-26 Ekim tarihleri arasında ikincisi ve 26 Kasım-12 Aralık tarihleri arasında üçüncü yapılmıştır.²¹ Ancak görüşmelerin ilk iki turunda, taraflar arasında temel görüş farklılıkları giderilememiştir. İkinci turun sona eriş tarihi olan 26 Ekim ile üçüncü turun başlangıç tarihi olan 26 Kasım tarihleri arasındaki bir aylık zaman süresi içerisinde ise konuya ilişkin olarak yoğun bir diplomatik trafik yaşanmıştır. Özellikle ABD, sorunun çözümü açısından Genel Sekreter'in girişimlerini belirgin bir şekilde desteklemiştir. Bu arada 5 Kasım'da Kiprianu Atina'ya giderek Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu ile neler yapılabileceği konusunda görüşmüştür.

'Yakınlaştırma Görüşmeleri'nin üçüncü turu, 26 Kasım'da New York'ta yeniden başlamıştır. Genel Sekreter, ortaklaşa yapılacak zirvede bir anlaşmaya varılabilmesi için daha önceden üzerinde mutabakata varılmasını gerekli gördüğü 'Ön Taslağı'²² taraflara bir bütün olarak sunmuştur.

Üçüncü tura dayalı görüşmeler sürerken, 29 Kasım'da Denктаş, Genel Sekreter'in 'Ön Taslağı'nı bütünüyle kabul ettiğini açıklamıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1985:34066). Böylece üçüncü turda Denктаş, verebileceği tüm ödümleri içeren yeni bir yaklaşımla Kiprianu'yu sıkıştırmıştır. Bu durum karşısında Kiprianu, görüşme stratejisinde kaçamak yapmamış ve Denктаş'la New York'taki müzakereyi sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu sırada ABD, her iki tarafta da müzakerelerden bir sonuç alınması için telkinlerde bulunmuş ve bu yönde gerek Kiprianu, gerekse Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren nezdinde girişimler yapmıştır. Türk tarafı Reagan'ın bu girişimlerinden önce gerekli azami esnekliği gösterip, verilebilecek bütün ödünlerin belirlenmiş olmasında ötürü, Washington'un uzlaşma telkinlerini daha çok Kiprianu'ya yönlendirmesini istemiştir.

Bu süreç esnasında Kiprianu, iyice sıkışmıştır. Türk tarafının somut ödümleri, yumuşak davranışı, esnek ve uzlaşıcı tutumu karşısında "hayır" diyememiştir (Plümer, 1988:21-21). Bu nedenle Kiprianu, 17 Ocak 1985 tarihinde New York'ta yapılması tasarlanan zirve toplantısına katılarak, Cuellar'ın hazırladığı ve iki tarafın da kabul edeceği bir ön anlaşma taslağının imzalanmasına razı olmuştur.

²¹ Bu sunuşun içerdiği temel noktalar ise şunlardır: Kıbrıs Türklerine ait bölgenin %29'a indirilmesi, iki bölgeci federasyonun kurulması, yabancı askerlerin çekilmesi, Lefkoşa uluslararası havaalanının yeniden açılması ve seyahat, yerleşme ve mülkiyet haklarını görüşmek üzere bir çalışma grubunun oluşturulması esastır. Bunun için bkz... Keesing's Contemporary Archives, 1985:34066-34067; Necatigil, 1990:244-246; Dodd, 1994:8.

²² 'Ön Taslak' metni için bkz... UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, parag. 50; Necatigil, 1985:195-199.

Genel Sekreter'in taslağı, özetle iki kesimli bir federal cumhuriyet, Kıbrıslı Türk ve Rumların eşit temsil edildiği bir Senato ile Kıbrıs Türk tarafının %30 ile temsil edildiği bir Meclis'ten oluşan iki meclisli bir yasama organı ve cumhuriyetin birliğini sembolize edecek bir Cumhurbaşkanı ile bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı öngörüyordu. Görüşmeler sırasında Kıbrıs Rum tarafının iki kesimliliği kabul etmesine karşılık, Kıbrıs Türk tarafı da Türk kesiminin elinde bulunduracağı arazinin ada yüzölçümünün %29'u kadar olmasını kabul etmiştir. Bu arada Kıbrıs Türk tarafı, Cumhurbaşkanlığının rotasyon esasına göre bir dönem Rumlardan bir dönem Türklerden olması gerektiği konusundaki ısrarından Dışişleri Bakanının Türk olmasının kabulü ile vazgeçmiştir. Öte yandan bir Kıbrıslı Türk olacak olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının, 1960 Anayasası'nda olduğu gibi, dışişleri, savunma ve güvenlik konularında kabine kararlarını nihai olarak veto edebilme hakkı bulunacak, ayrıca kabine basit çoğunlukla karar alabilmekle beraber, bu olumlu oylar arasında en az bir Kıbrıslı Türk üye bulunması istenecektir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı yasama organından gelen bir karar veya kanunu da yeniden görüşülmek üzere geri gönderebilecek veya konuya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecektir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Rum tarafı ise özellikle Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkına ilişkin itirazını sürdürerek zaman kazanmaya çalışmışsa da Cuellar, 12 Aralık 1984 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda,²³ bu durumu açıklarken, meseleye kalıcı bir çözümün bulunacağına olan ümidini yinelemiştir.

Genel Sekreter, her iki toplum liderine hazırlayıp sunduğu 'Ön Anlaşma Taslağı'nın her iki tarafça da olumlu bulunmasından sonra 17 Ocak 1985 günü iki lider arasında tertiplenecek bir zirve toplantısı için çağrıda bulunmuştur (Cyprus Summit, 1985:6). Bunun üzerine taraflar, bu zirveye katılmayı kabul ederek, BM merkezinde 17 Ocak Perşembe günü bir araya gelmişlerdir.

Nitekim Genel Sekreter 17 Aralık'ta zirveyi açarken yaptığı konuşmada da taraflara, anlaşma konusunda kararlı olmaları hâlinde "eşsiz bir fırsat"²⁴ ile karşı karşıya kalacaklarını hatırlatarak, bunun bir daha ele geçemeyeceğini belirtmiştir. Buna karşılık Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Kiprianu, Cuellar'ın zirvenin toplanması girişimine 'yeşil ışık' yakmakla beraber, Genel Sekreter'in 'Ön Taslağı'nı kabul ettiğini açıklamamıştır. Buna karşın KKTC lideri Denктаş ise 'Ön Taslağı' 29 Kasım'da aynen kabul ettiğini ilân etmiş ve taslağın bir bütün olarak "kabul" ya da "ret" edilebileceğini, bunun dışında bir alternatifin söz konusu olmadığını açıklamıştır (Keesing's Contemporary Archives, 1985:34067). Ancak Kiprianu, görüşme başladığında farklı bir tutum takınmıştır. Cuellar'ın ortaya koyduğu anlaşma tasarısını kabul etmek yerine, belgelerde var olan 'iki bölge' ve 'eşit siyasal statü' tabirlerini temelde ve doktrinde kabul etmediğinden her bir noktayı aşırı derecede eleştirme yoluna gitmiştir. Hatta Kiprianu, daha önce kabul ettiği birtakım konuları artık kabul etmediği de görülmüştür. Böylece Kıbrıs Rum lideri, her şeyi konuşmaya hazır olduğunu söyleyip, anlaşmaya imza atamayacağını belirtmiştir. Bu durum, yapılacak zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

Bu durum hakkında Yunanistan Başbakanı Papandreu, Atina Haber Ajansı'na verdiği bir demeçte "Kiprianu'nu izlediği strateji ve taktikler, mutlak anlamda ve oybirliği ile Yunan Hükümeti tarafından da desteklendiği" (Question of Cyprus, 1988:1) belirtmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin hâlli için ilk ve kapsamlı olarak hazırlanan bu taslak, 17 Ocak 1985 tarihinde imzalanacağı gün, bir balon gibi sönmüştür (Oberling, 1991:121; Denktash, 1992:12).

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, sadece Kıbrıs Rum tarafı ile istişare ederek hazırladığı 17 Ocak 1985 tarihli belgenin değiştirilmiş bir şeklini, 12 Nisan 1985'te Türk tarafına yeniden sunmuştur.²⁵ KKTC ise Rum tarafının lehine yapılan bu plânın, hazırlanış biçimini ve şeklini onaylamadığı için kabul etmemiştir.

Genel Sekreter benzer çabalarını 1986 yılında da sürdürmüştür. Şubat ayında Cenevre'de gerçekleştirilen teknik düzeydeki görüşmelerin ardından Genel Sekreter, 29 Mart 1986 tarihinde taraflara 'Çerçeve Anlaşma Taslağı'²⁶ adı altında yeni bir belge daha sunmuştur. Bunun üzerine

²³ Bunun için bkz... BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar 12 Aralık 1984 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda şöyle diyordu:

"Görüşmelerde, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm için esas teşkil edebilecek konulara süratle gelindi. Kıbrıs Türk tarafı, sunduğum taslağın tüm maddelerini, olumlu karşıladığını bana bildirdi. Cumhurbaşkanı Kiprianu 10 gün için New York'tan Lefkoşa'ya gitti. Kiprianu Kıbrıs'tan dönüşünden sonra Rum tarafı, sunduğum taslağın tüm maddeleri hakkındaki görüşünü bana ilettiler. Mesafe tam olarak kapanmayınca, iki tarafla bir dizi görüşme daha yaptım. Görüşmeler sırasında mesafenin daralmasına yardımcı olan gerekli anlayışı Kıbrıs Türk heyeti gösterdi. 12 Aralık'a gelindiğinde, bir taslak anlaşması için gerekli belgelerin bir birleşik yüksek düzey toplantısında görüşmeye sunulabileceğine karar verdim. Umarım yüksek düzey toplantısında görüşmeciler, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasını amaçlayan ve sorunun kapsamlı olarak çözülmesi için gerekli unsurları taşıyan bir anlaşmaya varırlar". Bunun için bkz... UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, para. 50.

²⁴ UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984, para. 50.

²⁵ Taslak metin için bkz... UN Document, S / 17227 and Add. 1, 11 June 1985.

²⁶ Anlaşmanın belli başlı hükümleri ise şunlardır. Buna göre:

- Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin (KFC) milletlerarası kişiliği vardır. Özellikle Federal Hükümet, egemenliğini tüm ülkede icra edecektir. Eyaletler veya federe devletler, kendi yetki alanları içinde Federal Anayasa'nın ilkelerine uygun

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Denktaş, 21 Nisan'da Genel Sekreter'e verdiği cevapta, Türkiye'nin garantisi ve adadaki Türk askerinin çekilmesi konusuna ilişkin bazı tereddütlerini ortaya koymakla beraber, taslağı 'bir bütün olarak' kabul ettiğini açıklamıştır (Tamçelik, 2011: 358-360). Denktaş, bunun ardından 27 Nisan'da gönderdiği ikinci bir mektupta da metinde boş bırakılmış olan bazı tarihlerin saptanmasının ardından, taslağı imzalayabileceğini belirtmiştir. Ancak Rum tarafı, hazırlanan bu metni de beğenmeyerek geri çevirmiştir.

Aslında 29 Mart 1986 tarihli 'Çerçeve Anlaşması Taslağı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından BM Genel Sekreteri, taraflarca önemli addedilen bütün konuların ele alınacağı paralel görüşmeler yapılmasına ilişkin yeni bir 'usul önerisinde' (Tamçelik, 2008a:47) bulunmuştur. Ancak Türk tarafı, 29 Mart belgesinde yer alan usule ve belgenin bütününe aykırı olarak kabul edilmesi hâlinde Türk askerinin çekilmek zorunda kalacağını, garantiler ve üç özgürlük konusunun paketten ayırmak olacağını belirterek, bunun kendilerince uygun olmadığına işaret etmiş ve akabinde reddetmiştir.

Kıbrıs'ın her iki kesiminde, yani Güney Kıbrıs'ta 24 Mayıs ve Kuzey Kıbrıs'ta ise 28 Haziran 1988 tarihinde yapılan seçimler, toplumlararası görüşmelerin kısa bir süreliğine kesilmesine neden olmuşsa da daha sonra yeniden başlamıştır.

Bu sırada Rum kesimindeki seçimleri, birleşik sol cephenin temsilcisi Vasiliu kazanmıştır. Denktaş ise Rum tarafında Yorgo Vasiliu'nun iktidara gelmesinden dolayı onu kutlamış ve işbirliği yapma çağrısında bulunmuştur. Fakat bu çağrının pek de etkili olmadığı, daha sonra gelişen hadislerden anlaşılmıştır. Fakat Vasiliu tutumunu yumuşatmasından sonra her iki lider, 1988 Eylül ayından 1989 yılının yazına kadar çeşitli aralıklarla görüşmüşlerdir. Genel Sekreter'in teşviki ile Denktaş ve Vasiliu, 25 Ağustos 1988 tarihinde Cenevre'de bir araya gelmişlerdir. Bir araya gelen liderler, özellikle 1977 ve 1979 anlaşmalarına sadık kalacaklarını belirterek, Genel Sekreter'in 1980, 1981 ve 1984 yılında sunduğu belgelere de atıfta bulunarak, Eylül ayında Lefkoşa'da toplumlararası görüşmelere yeniden başlayacaklarını ilân etmişlerdir (Laipson, 1990a:4).

olarak hareket edeceklerdir. KFC, Kıbrıs Rum toplumu ve Kıbrıs Türk toplumundan oluşacaktır. KFC arazisi, iki eyaleti veya federe devleti içerecektir.

- 12 başlık altında (dışişleri, federal malî işler, para ve bankacılık işleri, federal ekonomik işler, posta ve ulaştırma, milletlerarası nakliyat, doğal kaynaklar, federal sağlık ve veteriner işleri, standart ölçü, ayar ve markalar, federal kaza, federal yetkililerin atanması, savunma ve güvenlik) sayılan yetki ve görevler, Federal Hükümet'e ait olup, geri kalanlar eyaletlere veya federe devletlere bırakılmışlardır. Bunun dışında iki tarafın rızası ile Federal Hükümet'e ek yetki ve görevler de verilebilecektir.

- Yasama gücü, iki meclisten oluşacaktır. Alt Meclis %70 Kıbrıslı Rum, %30 Kıbrıslı Türk, Üst Meclis ise %50/50 esasına göre şekillenecektir. Önemli sorunlarda her iki mecliste de ayrı çoğunluk sağlanması gerekecektir. Kilitlenmeyi önleyen tedbirler ise Anayasa'da öngörülebilecektir.

- Federal Cumhuriyet'te, başkanlık sistemi uygulanacaktır. Başkan ve Başkan Yardımcısı, ülkenin birliğinin ve iki toplumun eşit siyasî statüye sahip olduğunun işareti sayılacaklardır. Başkan Kıbrıslı Rum, Başkan Yardımcısı ise Kıbrıslı Türk olup, her ikisinin de ayrı ayrı veya birlikte veto hakkı olacaktır. Bakanlar Kurulu, 7/3 esası üzerinden Kıbrıslı Rum ve Türk Bakanlardan oluşacaktır. Kilitlenmeyi önleyici tedbirler Anayasa'da da öngörülebilecektir.

- Bununla ilgili olarak belli bir çalışma grubu oluşturulacak ve üç özgürlüklerin kullanışı hakkında 1977 Zirve Anlaşması'nın 3. maddesi göz önünde bulundurularak müzakere edilecektir.

- 5 Ağustos 1981 tarihli Türk tekliflerinde yer alanlar dışında yapılacak yapılacak toprak ayarlamaları üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Bu ayarlamalar, Kıbrıs Türk eyaletinin veya federe devletin ülke toprağının %29 (+) ihtiva edecek şekilde yapılacaktır.

- Kıbrıslı olmayan askerî kuvvetlerin federal cumhuriyet topraklarından çekilmesine ilişkin takvim ve bu husustaki uygun garantiler üzerinde geçici federal hükümetin kuruluşundan önce anlaşma sağlanacaktır.

- İki eyalet veya federe devlet arasında ekonomik eşitliği sağlamak amacıyla Kıbrıs Türk eyaletinde ya da federe devletinde bir Kalkınma Fonu tesis edilecektir.

- Maraş ve 5 Ağustos 1981 tarihli haritada kayıtlı 6 ek bölge, belirlenen tarihe kadar BM'nin geçici nezareti altına geçecektir.

- Lefkoşa uluslararası hava alanı BM'nin geçici nezareti altında trafiğe açılacaktır. Bununla ilgili olarak bkz... Question of Cyprus, 1988:52-55.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bu sırada Genel Sekreter, 15 Eylül 1988 tarihinde başlayan görüşmelere yeni bir uygulama biçimi getirmiştir. Buna göre liderlerden, Lefkoşa’da BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi Oscar Camillion ile toplanması ve zaman zaman New York’a giderek, Kıbrıs’taki gelişmeleri Genel Sekreter ile birlikte değerlendirmesi istenmiştir. Bu yöntem çerçevesinde, liderlerin 15 Eylül - 7 Kasım 1988 tarihleri arasında yaptıkları görüşmelerin birinci turu New York toplantısı ile sona ermiştir. Eylül ayındaki görüşmelerde Vasiliu, özellikle göçmenlerin eski topraklarına dönmesi konusunda ısrarlı olmuştur. İkinci tur görüşmeleri, 19 Aralık 1988 – 28 Mart 1989 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Genel Sekreter, liderlerle birisi 30 Ocak 1989 tarihinde, diğeri de 6-7 Nisan 1989 tarihinde olmak üzere iki kere buluşmuştur.

1988 Aralık’ında ise Vasiliu ve Denктаş arasında dolaylı görüşmelerin ikinci turu başlamıştır. Bu tur boyunca iki taraf arasında anlaşma taslağı ile ilgili metinler müzakere edilmiştir. Türk tarafı ise meselenin çözümü için bir dizi çözüm önerilerinde bulunmuştur. 30 Ocak 1989 tarihinde ise Vasiliu, federal cumhuriyetin yapısı hakkında önerilerini ilgili taraflara sunmuştur (Danopoulos, 1977:139). Yapılan incelemeler sonucunda yüz yüze yapılacak görüşmelerin daha faydalı olacağına karar verilmiştir.

Genel Sekreter Cuellar, bu zamana kadar taraflara siyasal pozisyonlarını ve enerjilerini formülize etmelerini ve bu uğurda cesaretli adımlar atılmalarını istemiştir. Genel Sekreter, bunun için Gustave Feissel ve Oscar Camillion’u, anlaşma metninin genel taslağının oluşturulması için iki tarafla da görüşmede bulunma yetkisini vermiştir (Laipson, 1990a:5). Aynı zamanda Genel Sekreter’den, anlaşmanın son şekli belirlenmeden taraflara sunulmayacağına da sözünü almıştır.

6-7 Nisan 1989 tarihindeki toplantıda ise Genel Sekreter, “*taraflar arasında ortak anlayışı oluşturabilmek için çok çeşitli seçeneklerin veya opsiyonların*” (The Almanac of Cyprus 1992, 1991:48) tartışılacağı ikinci tur görüşmelerinin başlayacağını bildirmiştir. Ne var ki altı ay süren bu görüşmelerin sonunda, ortaya herhangi bir uzlaşma metni çıkmamıştır. Özellikle Rum tarafı, görüşmeler süresince 1960’taki anayasal sistemin yeniden canlandırılmasına çalışmıştır. Bunun üzerine Yunan Cumhurbaşkanı Sarçetakis, Vasiliu’ya gönderdiği kutlama mesajında “*Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üniterliğini koruma azminden*” (Armaoğlu, 1988:11) dolayı kendisini takdirle karşıladığını bildirmiştir. Bunun dışında Vasiliu, federal sistem konusunda da açık bir tutum takınmamıştır. Federal sistemde, Kıbrıs Türk kesimi için “*federe devlet*” terimini kullanmadığı da görülmüştür. Onun yerine ‘*vilayet*’ veya ‘*eyalet*’ terimlerini kullanmayı tercih etmiştir (Tamçelik, 2008a:48).

Buna karşılık Türk tarafının görüşleri, Denктаş’ın 22 Kasım 1988 günü Vasiliu’ya sunduğu tekliflerden anlaşılmaktadır.²⁷ Buna göre üç özgürlüklerden ‘*dolaşım hürriyeti*’, federasyonun anayasal sistem yürürlüğe girer girmez başlayacak, fakat *yerleşme* ve *mülk edinme serbestisi* ise 18 yıl sonra yürürlüğe girecektir. Dokuzuncu yıldan itibaren ise durum bir defa daha gözden geçirilecektir. Adadaki yabancı kuvvetler konusunda ise *Kıbrıslı olan* ve *Kıbrıslı olmayan* askerî kuvvetler arasında bir denge sağlanacak, ayrıca *Kıbrıslı olmayan* kuvvetlerin adadan çekilmesi, “*etkili güvencelerle*” (Armaoğlu, 1991:292) ve bir takvime göre yapılacaktır.

Toplumlararası görüşmelerin üçüncü turu, 9-11 Mayıs ve 10 Haziran 1989 tarihleri arasında yeniden başlamıştır. Aslında üçüncü tur görüşmelerinde, taraflar arasında önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Rum tarafı, anlaşma taslağı için yeterince görüşme yapıldığını ve Genel Sekreter’in taslak bir metin hazırlayabilecek aşamaya geldiğini savunmuştur. Türk tarafı ise çalışmaların bitirilmediğini, bu nedenle taslağın tamamlanamadığını belirtmiştir.

²⁷ Bu teklif için bkz... “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş Tarafından 22 Kasım 1988 Tarihinde New York’ta BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar Aracılığı ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Yorgo Vasiliu’ya Sunulan Öneriler”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 5 Aralık 1988.

Bunun üzerine Cuellar, üçüncü tur görüşmelerine ilişkin olarak durumu Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda değerlendirmiştir. Genel Sekreter, raporunda tarafların ortaya koyduğu fikirlerin temel sorunların çözülmesinde yardımcı rol üstlendiğini belirtmiş ve liderlerle yapacağı görüşmelerden sonra Konsey'e yeni bir *anlaşma taslağı* sunabileceğini ifade etmiştir (Tamçelik, 2008a:48-49).

Üçüncü turda, temel prensip olan *gizlilik ilkesi* özellikle korunmuştur. Ancak Denктаş ve Vasiliu yüz yüze hiç görüşmemiş, Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion ve Gustave Feissel aracılığıyla görüşlerini birbirlerine sunmuşlardır. Böylece temsilciler aracılığıyla yeni bir taslak anlaşma belgesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu süreçten memnun kalmayan Denктаş, New York'a gelir gelmez bir açıklama yapmış ve görüşmelerin devamı için yöntem değişikliği önerisinde bulunmuştur. Buna göre görüşmelerin '*BM barış görevlileri*' aracılığı olmadan, eskisi gibi yüz yüze (face to face) sürdürülmesini ve gizlilik ilkesinin kaldırılmasıyla, görüşmelerin bundan sonra resmen kayda geçirilmesini, tarafların tutumlarının belirlenmesini ve bunun kamuoyuna açıklanmasını istemiştir (Cerrahoğlu, 1998:142). Aslında Denктаş'ın bu önerisi, BM yetkililerince sıcak karşılanmış; ancak hayata geçirilememiştir.

Nisan 1989 tarihinde görüşmelerin kesilmesinden sonra Genel Sekreter, farklı bir yola başvurmuştur. Özellikle 28 ve 29 Haziran 1989 tarihlerinde New York'ta Türk ve Rum liderleriyle yaptığı görüşmede 10 sayfalık bir '*açış konuşması*' yapan Genel Sekreter, Kıbrıs'ta çözüme ilişkin birtakım ipuçları vermiştir.²⁸

Genel Sekreter Cuellar, her iki tarafa da Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın genel özelliklerini belirtmiş ve kendisinin '*arabulucunda*' çözüme ulaşılacağına inancı ifade etmiştir. Ayrıca Cuellar, taraflar kapsamlı anlaşma taslağındaki maddeleri karşılıklı teati ettikten sonra ideal unsurların taslağına dahil edilmesini de istemiştir (Laipson, 1990a:5; Laipson, 1990b:2-3). Bilindiğı gibi Genel Sekreter, daha sonraları bu esasları '*Cuellar Planı*' olarak anılan belgede toplamıştır.

Genel Sekreter Cuellar, '*Çerçeve Tasarısı*'nin hazırlanmasına yardımcı olmak için Fikirler Dizisi'ni de açıklamıştır. Bunun üzerine Genel Sekreter, 25 Temmuz 1989 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği görevi biraz da aşan bir şekilde, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak hazırladığı plânı taraflara sunmuştur.²⁹ Buna göre Genel Sekreter, toplumlararası görüşmeleri bir tarafa bırakarak ve tarafların hangi noktalarda uzlaşıp uzlaşmadığına bakmaksızın, kendi kendine resmi olarak bir anlaşma ve çözüm tasarısı ortaya koymuştur. Aslında böyle bir durumda Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin kendisine verdiği yetki aştığı söylenebilir. Bu sebeptendir ki, taraflara zorla kabul ettirilmek istenen bu '*belgeyi*', Türkiye ve KKTC tepki ile karşılamışlardır. 27 Temmuz günü yaptığı basın toplantısında Denктаş, "*ortada müzakereyi gerektirecek bir belge yoktur ve böyle bir şey de söz konusu olamaz*"³⁰ diyerek tepkisini dile getirmiştir.

Aslında Kıbrıs Türk tarafının itirazının esası, tarafların bizzat kendilerinin hazırlayıp kabul edecekleri metinleri anlaşma taslağı olarak ortaya koymak istemesinden kaynaklanmaktadır (Laipson, 1990b:2-3).

Ancak BM'nin hazırladığı yeni plana göre Kıbrıs Cumhuriyeti, '*anayasal açıdan iki toplumlu*' ve '*coğrafi açıdan da iki bölge*' olacaktır. Yetki ve görev bakımından ise her iki '*federe*' devlet '*eşit*' olacak ve '*Federal Hükümet*' 1960 Anayasası'nda olduğu gibi Rum çoğunluğu esasına göre düzenlenecektir. Ancak '*üç özgürlüklerden*' dolaşım serbestisi hemen yürürlüğe girecektir. Bunun dışında Kıbrıs Cumhuriyeti askerden arındırılacak ve bu gerçekleşinceye kadar Rum ve Yunan

²⁸ Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989; Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989.

²⁹ Güneş Gazetesi, 28 Temmuz 1989.

³⁰ Güneş Gazetesi, 28 Temmuz 1989.

birlikleri ile Kıbrıslı Türk ve Türk birlikleri arasında hem sayı, hem de silah ve teçhizat bakımından denge kurulacaktır. 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları için bir yandan “*günün şartlarına*” uydurulmasından söz edilirken, diğer yandan “*Garanti Antlaşması’nın uygulamaları, Birleşmiş Milletler beyannamesinin ilke ve amaçlarına uygun olacaktır*” (Armaoğlu, 1991:293) gibi bir ifade kullanılmıştır. Nihayet *yer değiştirmiş* olan Rumların ve Türklerin, tekrar yerlerine dönme hakkından da söz edildiği görülmüştür.

Bunun üzerine Denктаş, BM’nin hazırladığı belgeyle ilgili olarak ve görüşmelerin seyri hakkında Cumhuriyet Meclisi’ne danışmak için New York’tan ayrılmıştır. 21 Ağustos 1989 tarihinde KKTC Cumhuriyet Meclisi’nin yaptığı toplantı sonucunda “*Türk halkının self-determinasyon hakkını vurgulayan ve iki bölgelilik, siyasî eşitlik, Türkiye’nin garantisi ve mülkiyet hakları*” konusunda taviz verilmemesi gerektiğini belirten bir karar almıştır. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri’ne bir mektup gönderen Denктаş, BM belgesinin görüşmelerin temeli olarak kabul edilmemesine binaen, Vasiliu’yla görüşmelere devam edebileceğini açıklamıştır.

Vasiliu ise BM belgesinin reddedilmesinden yana değildir. Genel Sekreter ise hazırladığı belgeyi resmi öneri şeklinde sunmadığını, kabul edilmesinin gerekmediğini ve sadece düşünülmesi istenen fikirler içerdiğini belirtmiştir (Olgun, 1991:71; Background on The Cyprus, 1991:12; Dodd, 1994:9).

KKTC Cumhuriyet Meclisi’nin 13 maddelik bu kesin kararından sonra 11 Ekimde Cumhurbaşkanı Denктаş, Genel Sekreter’e bir mektup yazmış ve hemen hemen bu esasları belirten bir ‘*niyet bildiriminde*’³¹ bulunmuştur.

Buna rağmen 1989 yılının Ekim ve Kasım aylarında Genel Sekreter’in her iki toplum lideriyle yaptığı görüşmeden sonra hiç bir sonuç elde edememiştir. Ancak Genel Sekreter, Şubat 1990’da iki tarafı New York’ta bir araya getirmek için kararlı olduğu da görülmüştür.

4. BM Nezaretinde Yapılan Toplumlararası Görüşmelerin Dördüncü Safhası (1990-2002):

Güvenlik Konseyi, 1990 yılı içinde Kıbrıs’ta kalıcı ve adil bir barış ve yönetim biçimini kurabilmek için “toplumlararası görüşmeleri” (Kılıçkiran, 1990:13) başlatma önerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter, iki toplum liderlerini 12 Şubat 1990 tarihinde 15 gün kadar sürecek bir toplantıya davet etmiştir. Denктаş, Kıbrıs Türk tarafının görüşü alınmadan yapılacak görüşmelerin tarihi, yöntemi ve süresi konusunda oldu-bittiye getirildiğini, bu tür davranışların Kıbrıs sorununun çözümünü daha da güçleştireceğini ve böyle bir yaklaşımın Kıbrıs Türk halkına karşı saygısızlık teşkil ettiğini ileri sürerek, Genel Sekreter’in önerisini reddetmiştir (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, 1990:55). Ayrıca Denктаş, görüşme yapmak için 12 Şubat’ta New York’a gitmeyeceğini, KRY lideri ile New York’ta haftalarca buluşmasının bir anlam taşımadığını, New York’ta yapılacak 2-3 gün süreli bir toplantı dizisinin prensiplerde de anlaşmaya varılmasının mümkün olup olmayacağını tespit açısından kâfi geleceğini, eğer mutabakat sağlanırsa görüşmelere Kıbrıs’ta devam edilmesinin daha uygun olacağını, aksi takdirde görüşmelere gerek kalmayacağını belirtmiştir.³²

Buna karşın Türk tarafı, toplumlararası görüşmelerde ilerleme sağlanabilmesi için çerçeve taslak mahiyetinde yen, bir öneri paketi geliştirmiş ve bunu Genel Sekreter’e sunmuştur. Buna göre çözüm için anlaşmaya varılması gereken noktalar, şu şekilde özetlemek mümkündür: Her şeyden önce iki toplumun siyasal eşitliği, iki halkın kendi kaderini belirleme hakkının tanınması ve ayrı dinî ve millî kimliklerin bulunduğu kabulü esasına dayanmaktadır.

³¹ “Kıbrıs Görüşmeleri”, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, No:63352, s. 20.

³² Bu mektupla ilgili bkz... “Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England, 6 February 1990”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’ın Prof. Dr. Robin C.A. White’a 6 Şubat 1990 Tarihinde Yazdığı Mektup, Tarih: 6 Şubat 1990.

Bunun ardından görüşmeler, 26 Şubat ile 2 Mart 1990 tarihlerinde New York'ta başlamıştır. Denktaş ile Vasiliu arasında New York'ta yapılan görüşmelerde Vasiliu, Türk halkının kendi kaderini belirleme hakkının ve farklı kimliğinin tescillenmeyeceğinin belirtmesi üzerine görüşmeler tıkanmıştır. Aslında bu tıkanmanın en temel nedeni, tarafların görüşme prosedürü üzerinde ve amaçları konusunda takındıkları tutumlardır (Bölükbaşı, 1995:465). Her şeyden önce Türk tarafı, anayasal meseleleri görüşmek isterken, Rum tarafı aynı önceliğin adadaki Türk askerinin geri çekilmesini, oluşacak yeni yönetimin nasıl garanti edileceğini ve 'üç özgürlükler' konusunda yapılacaklara verilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra Denktaş, yeni federasyonun "iki eşit toplumun özgür iradesi ile oluşturacağı bir birliktelik olması"³³ gerektiğine vurgu yapmış ve bunu sağlamak için de Türk tarafının kendi kaderini belirleme hakkının Rumlarca tanınmasını istemiştir. Buna karşın Vasiliu, bu isteğin KKTC'yi tanıma anlamına geldiğini ifade ederek, kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.

Bunun üzerine Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda iyi niyet misyonu çerçevesinde bir dizi önerilerde bulunduğunu, fakat taraflar arasındaki görüş farklılığının derin olduğu için sağlıklı bir ilerleme kaydedilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Türk tarafı ise 'siyasî eşitlik statüsünün' ve 'self-determinasyon hakkının' tanınması gerektiğini belirtirken (Laipton, 1990b:2-3), BM'nin bugünkü durumda bunu kabul edecek bir misyona haiz olmadığını ifade etmiştir. Çünkü BM, bunu yaptığı takdirde kapsamlı bir anlaşma güzergâhından çıkacağını düşünmektedir. Hâl böyle olunca 26 Şubat – 2 Mart 1990 tarihi arasında New York'ta yapılan dolaylı görüşmelerden hiç bir sonuç elde edilememiştir.

1990 yılından itibaren ise *toplumlararası görüşmelerin süreci*, baştan aşağı değişen bir yapıyla karşılaşmıştır. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Zira Türkiye 17 Nisan'da, GKRY de 4 Temmuz 1990 tarihinde AT'ye tam üyelik başvurusu yapmışlardır. Dolayısıyla 1990 yılı, her şeyin değiştiği yıl olarak tarihe geçmiştir. Adeta bu yıl, Kıbrıs meselesi için yeni 'fay hattı' olarak değerlendirilebilir (Tamçelik, 2008a:51). Çünkü bundan sonra Türkiye üzerindeki AT/AB baskısı giderek yoğunlaşacaktır.

Aslında bu baskı ilk kez, özellikle de AT Dönem Başkanı İtalyan Dışişleri Bakanı De Michelis'in 27 Temmuz 1990 tarihli Türkiye ziyareti sırasında kendisini belli etmiştir. De Michelis, ilk kez tarafların Ağustos 1990'da masaya oturmalarını istemiştir. Ayrıca Denktaş'ın durumunun giderek zayıflamakta olduğunu, tarafların çözüm bulmadan masadan kalkmalarını gerektiğini ifade etmiştir. Kıbrıs'ın AT'a yaptığı müracaatının 17 Eylül 1990 tarihinde Bakanlar Konseyi'nde görüşüleceğini, bu nedenle Eylül'den önce sorunun hâlli yolunda ilerleme kaydedilmesi gerektiğini de belirtmiştir. İtalyan Dışişleri Bakanı'nın bu sözlerinden, AT'ın Türkiye üzerindeki baskısının giderek artacağını göstermektedir. Ancak 1990 Ağustos'unda Körfez krizi patlak vermesi bütün her şeyi değiştirmiştir.

Özellikle Özal'ın Bush'la geliştirdiği şahsî ilişkisi ve Türkiye'nin artan prestiji, AT'ın Türkiye üzerindeki baskısının hafiflemesine ve ABD'nin de Türkiye'nin yanında yer almasına neden olmuştur. Böylece Kıbrıs meselesinin, Türk tarafının lehine çözülecek uygun ortam doğmuş oldu. Camp David görüşmesi ve bunu müteakip 'Dörtlü Konferans'³⁴ önerileri işte böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır.

Aslında *Dörtlü Zirve* önerisi, esas olarak teknik düzeyde bir çözüme ulaşılamayacağını anlaşılmaması ve bu nedenle siyasî düzeyde bir çözüm bulunması ilkesine dayanmaktadır. Her şeyden önce Başkan Bush ile Camp David'de yapılan görüşmede, Kıbrıs sorununun tarihî gelişimi

³³ Bunun için bkz... "Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England, 6 February 1990", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Prof. Dr. Robin C.A. White'a 6 Şubat 1990 Tarihinde Yazdığı Mektup, Tarih: 6 Şubat 1990.

³⁴ Dörtlü konferans teklifi için bkz... A Loose Translation of The Response..., 1987:32-34; Dörtlü Zirve'yi Başlatan Mektup, 1992:19; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, 1992:60-61; Manisalı, 1992:7-9; Kırcı, 1992:24-30; Ergin, 1992:14; Gürel, 1993:105-107, 121; Alasya, 1994:53-68; Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, 1995:159-160; Stephen, 1997:60-61; Moran, 1998:185.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

anlatılmıştır. Bundan hareketle Türkiye'nin tutumu, şu şekilde tezahür etmiştir: Buna göre Türkiye, BM Sekreteryası ile Eylül 1990'dan itibaren Mayıs 1991'e kadar geçen süre içinde gayri resmi görüşmelere devam etmiştir. KKTC için öncelik taşıdığı, anavatan ve garantör ülke olarak Türkiye'nin de desteklediği bu görüşmelerde, kapsamlı çözümün ana hatlarına (outline for an overall agreement) değinilmiş ve bununla ilgili kabul edilen sekiz ana başlığa açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Aslında ifade edilen sekiz başlık şu şekilde ifade edilebilir: Buna göre *genel amaçlar, temel ilkeler, federasyonun anayasal veçheleri, güvenlik ve garantiler, toprak düzenlemeleri, üç özgürlük ve iki taraftan yer değiştirmiş kişiler, ekonomik kalkınma ve güvenceler ile geçiş dönemine ilişkin düzenlemeler* olarak ifade etmek mümkündür.³⁵

Bundan hareketle Ankara, bu meselenin dış baskılara göre değil, adada yaşayan iki toplum arasında çözülmesi gereken bir mesele olduğuna dikkat çekerek, sekiz başlık altındaki sorunların çözülmesiyle Kıbrıs meselesinin çözümleneceğini belirtmiştir. Aslında bu durum, Türkiye'nin siyasi bir tercihi olmakla birlikte elde ettiği stratejik üstünlüğü korumaktan başka bir şey değildir.³⁶

Aslında Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu, 1990 yılının ilk aylarından itibaren hareketlilik kazanmıştır. Genel Sekreter'in bu çabalarına Türk tarafının aktif katkı sağlaması nedeniyle birtakım çözüm planlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Genel Sekreter, '*Fikirler Dizisi*' adını verdiği ve gayri resmi nitelik taşıyan bir metni taslak olarak hazırlamış, ardından da ilgili taraflara sunmuştur. Buna göre söz konusu belge, bir bütünü kapsamakta ve üzerinde tam olarak anlaşma sağlanmadıkça, müstakil konularda sağlansa bile anlaşmanın geçersiz olacağı belirtilmiştir (Tamçelik, 2008a:53).

Buna karşın 1992 Haziran-Kasım döneminde New York'ta yapılan müzakereler, kapsamlı çözüme ilişkin özlü konular üzerinde odaklaştığı görülmüştür. Bu çerçevedeki çalışmalar, Genel Sekreter'in iki tarafla istişare hâlinde yürüttüğü ve '*Fikirler Dizisi*' adı altındaki bir taslak üzerinde cereyan ettiği söylenebilir.

Ancak 31 Mart 1993 tarihinde AB ile GKRY arasında başlayan tam üyelik müzakereleri, işin seyrini tamamen değiştirmiştir. Aslında AB'nin Kıbrıs konusunda taraf olmaya başladığı 1990'dan bu yana, Rum tarafının lehine olan gelişmeler dikkat çekicidir. Zira BM gözetiminde yapılan toplumlararası görüşmelerin gün geçtikçe sulandırıldığı ve BM adına görüşmeleri yürüten özel temsilcilerin "*AB yaklaşımını benimseyen*" (Tamçelik, 2008a:53) bir çizgiye girdiği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin, önce Aralık 1997'deki Lüksemburg kararları sonrasında, AB ile olan siyasi diyalogu kesmesi (Bağcı, 1998:1), AB'nin özellikle Kıbrıs konusunda Türkiye'yi devre dışı bırakmasına neden olmuştur. Ardından Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olarak alınacak ülkelerin başında yer alması, Türkiye'nin siyasi mekanizmalarının önüne geçemeyeceği bir sorun haline gelmiştir. Bu durum, adeta bir oldu-bittiye getirilmiştir.

Hâl böyle olsa da müzakereler, 1993 yılının Mayıs ayından itibaren, BM Genel Sekreteri'nin önerdiği "*Güven Artırıcı Önlemler*" paketi üzerinden yürütülmüştür (Kıbrıs Sorunun Dünü ve Bugünü, 1995:5). Bu paket çerçevesinde Lefkoşa Uluslararası Havaalanı (LUH) ve Maraş'ın BM idaresinde iki toplumun ortak kullanımına açılması öngörülmüştür.

1993 yılından sonra her iki taraf da toplumlararası görüşmelerde önemli strateji değişikliği yapmıştır. Örneğin Türkiye, Kıbrıs meselesinin uluslararası formlara götürülmeksizin ve toplumlararası görüşmeler yoluyla çözümlenmesini istemiştir (Erdem, 1992:12). Rumlar ise

³⁵ Daha geniş bilgi için bkz... "BM ile Gayriresmî Görüşmeler", Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 1992, No:100245, s. 20.

³⁶ Daha geniş bilgi için bkz... "Olayların Ardındaki Gerçek Baskıyla Çözüm...", Cumhuriyet Gazetesi, 21 Temmuz 1992, No:96332, s. 1.

toplumlararası görüşmelerin kesilmesinden³⁷ ve Kıbrıs meselesinin uluslararası forumlara taşınmasından yana olmuşlardır. Durum bu merkezde olunca toplumlararası görüşmelerin süreci, artık BM üzerinden değil, AB üzerinden belirlenmeye başladığı görülmüştür.

Özellikle taraflar arasındaki görüşmeler, 1997 Haziran'ına kadar bir sonuç vermemiştir. Daha sonra Troutbeck'te bir zirve toplantısı yapılmış ve Denктаş'la Klerides uzun bir aradan sonra tekrar bir araya getirilmiştir. Aslında Troutbeck Zirvesi, tarafların yüz yüze yaptığı son zirvelerden birisidir (Alkan, 2001a:24). Zira Kıbrıs meselesine kalıcı bir çözüm bulunmaya çalışıldığı bir sırada 'AB Katılım Ortaklığı Belgesi' açıklanmıştır. Bununla birlikte Genel Sekreter Kofi Annan, taraflara yetkisi olmadığı hâlde çözüm plânı sunmuş ve görüşmelerin akamete uğratmasına neden olmuştur (Alkan, 2001b:26).

Ayrıca 12 Aralık 1997 tarihindeki Lüksemburg Zirvesi'nde GKRY'nin AB üyeliğinin yolu açılması, toplumlararası görüşmeleri belirsiz bir tarihe kadar ertelenmesine yol açmıştır.

Denктаş, AB'nin GKRY ile tam üyelik müzakerelerini başlatması, toplumlararası görüşmeleri baltaladığını ve bu şartlar altında federasyonun gündemden düştüğünü açıklamıştır.³⁸ Bunun üzerine BM ile toplumlararası müzakereler için herhangi bir görüşme yapmayacağını açıklayan Denктаş, AB Kıbrıs temsilcisi Jilles Anouil ile ilgili olarak "KKTC'deki görevi bitti. Bizi hiçbir şekilde rahatsız etmesine gerek yok"³⁹ ifadesini kullanmıştır.

Aslında AB'nin Lüksemburg zirvesinde Türkiye'nin 'aday adaylığının' telaffuz bile edilmemesi, buna karşılık Güney Kıbrıs'ın adaylık sürecinin başlatılmasının kabul edilmesi, Cumhurbaşkanı Denктаş'ın kararlı bir şekilde "Lüksemburg benim sırtımdan bir yük kaldırdı. Bundan sonra görüşmelere, eşit şartlarda ve KKTC esası üzerinden oturacağız"⁴⁰ diyerek düşüncesini ortaya koymasına neden olmuştur.

Bunun üzerine BM'nin Kıbrıs'taki temsilcisi Gustav Feissel, AB'nin GKRY ile görüşmeleri başlatma kararının, BM denetimindeki toplumlararası görüşmeleri torpillediğini ve AB sürecinin, Kıbrıs sorunu çözüldükten sonra başlamasının çok daha yararlı olacağını belirtmiştir.⁴¹

Aslında bu durum, Türk tarafı için ciddi bir politika değişikliğine gitmesine neden olmuştur. Bu politika değişikliğini, Türkiye Dışişleri Bakanlığı eski Müsteşarı Korkmaz Haktanır 'toplumlararası görüşmeler' diye bir kavramın artık mevcut olmadığını, eski parametreler ile birlikte, şimdiye kadar sürdürülen müzakere yöntemi ve esasları da değiştiğini, bu nedenle Türk tarafı eski sisteme göre düzenlenecek müzakerelere katılmayacağını birinci ağızdan ifade etmesine neden olmuştur (Kohen, 1998:9; Koç, 1998:3).

Türk tarafının politika değişikliği, aslında bir dizi uluslararası ve politik kararın değişikliğini de beraberinde getirmesine dayanmaktadır. Özellikle toplumlararası müzakerelerin, 'devletlerarası müzakerelere' dönüştürülebilmesi için BM Güvenlik Konseyi, Türk tarafının da çok önceden beri benimsediği kararlardan başka, KKTC'nin dünya devletlerince *tanınmamasını* isteyen kararını da değiştirmesi gerekecektir. Konsey'in Batılı üyeleri, buna yanaşacak olsalar bile, eskiden beri savundukları doktrin gereği Konsey'in bağlantısız üyeleri ile Rusya'nın, bu tarz değişiklikleri kabullenmeyeceği açıktır. En azından Rus vetosu, böyle bir gelişmeyi önlemek için yeterli olacağı düşünülmektedir (Kırca(3), 1997:5). Bu şartlarda, GKRY'yle müzakerelerin tekrar başlaması için önce

³⁷ Fileleftheros gazetesinin 26 Haziran 1996 tarihli sayısında yukarıdaki başlık altında yayınlanan haberin çevirisi şu şekildedir: "Rum halkının %22'si iki toplumlu görüşmelerin devamından yanadır". Bunun için bkz... "Federasyon Taraftarları Azalıyor", Fileleftheros Gazetesi, 26 Haziran 1996, No:9854, s. 1.

³⁸ "Federasyon Da Askıda", Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 1997, No:85546, s. 7.

³⁹ "Federasyon Da Askıda", Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 1997, No:85546, s. 7.

⁴⁰ "Denктаş: Entegrasyon Yok", Hürriyet Gazetesi, 25 Aralık 1997, No:54261, s. 13; Tavşanoğlu, 1997:13.

⁴¹ "Avrupa Yunanistan'ın Oyunağı Oldu", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1997, No:85421, s. 1; Tınç, 1997:9.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

KKTC'nin tanınmasını şart koşmak ve/veya AB'nin GKRY'yle tam üyelik müzakeresine başlamasıyla KKTC'nin Türkiye'yle bütünleşmesini gerçekleştirmek yahut Maraş'ı tek taraflı olarak iskâna açmak gibi yöntemler, Türk tarafı için herhangi bir avantaj sağlamaktan çok uzaktır (Kırca(1), 1998:6). Türk tarafı için bu durum, bütün Batı âlemiyle ilişkilerini gereksiz şekilde zorlaştıracak ve sonuçta, KKTC ve Türkiye için mahcubiyet taşıyan bir risk alınmış olacaktır. Bu yüzden Türk tarafının daha itidalli davranması gerekmiştir.

Çekoslovakya'nın Kıbrıs Büyükelçisi Joseph Heiz⁴², Kıbrıs sorununun çözümlenmesi için en uygun usulün, toplumlararası görüşmeler olduğunu belirtse de Türk tarafında bu usulün artık işe yaramadığı görüşü ağırlık kazanmıştır.⁴³

Aslında Güvenlik Konseyi'nin, taraflar arasındaki müzakerelere '*toplumlararası*' (Kırca(2), 1998:6) vasfını vermesinin iki nedeni vardır. Birisi, meseleye kalıcı bir çözüm bulmak, diğer ise meseleye üçüncü taraf olanların KKTC'yi resmen '*devlet*' olarak tanımalarını önlemektir. Bunun yanı sıra Türk tarafının GKRY'yi '*devlet*' olarak tanımak zorunda kalmamasını sağlamaktadır.

Bunun üzerine BM Genel Sekreteri, Denktaş ve Klerides'i 3 Aralık 1990 tarihinde üç tur üzerinden yapılacak dolaylı görüşmelere çağırmıştır. Ancak tarafların tutumlarından dolayı bu toplantılardan bir sonuç elde edilmemiştir.

Bu dönem, inişli çıkışlı birçok şeyin yaşanmasına rağmen 12 Eylül 2000 tarihine kadar sürmüştür. Bu tarihte ise New York'ta yapılan dördüncü tur görüşmelerinde Genel Sekreter Annan, tarafların eşitliğini vurgulamış ve bir tarafın, diğer bir tarafı temsil edemeyeceğini bir kez daha teyit etmiştir. Bu durumdan Türk tarafı memnun olurken, Rum tarafı ise ilk iki gün görüşmelere katılmayarak, bu durumu protesto etmiştir.

Müzakerelerin bundan sonraki aşamalarında BM, sunmuş olduğu belge olmayan belgelerle Rum tarafının pozisyonunu güçlendiren ve Kıbrıslı Türklerin yasal taleplerini göz ardı eden bir tutum sergilemiştir.

İki lider 1-10 Kasım tarihleri arasında Cenevre'de tekrar görüşmüşler ve Genel Sekreter 8 Kasım'da on bir sayfalık yeni bir *sözlü ifadesini* sunmuştur. Genel Sekreter'in '*sözlü ifadesi*', Türk tarafınca *yeni bir ortaklık kurulması, iki tarafın eşit statüsü, adil, kalıcı ve yaşayabilir bir anlaşmaya ulaşılması* hedeflerinden oldukça uzak olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Genel Sekreter'in bu sözlü ifadesinde, "*tek egemenliğe ve tek uluslararası kimliğe sahip ayrılmaz bir ortaklık devleti*"⁴⁴ şeklinde kurgulanması dikkat çekicidir. Esasında bu özellikler, Türk tarafınca kabul edilemez olan bir üniter devletin özellikleriyle ve yeni bir ortaklık kurulması fikriyle bağdaşmamaktadır. Bu olumsuzluklara ilaveten 8 Kasım 2000 tarihinde AB'nin yayınlamış olduğu *Katılım Ortaklığı Belgesi*'nde Kıbrıs'ı Türkiye'nin üyeliği önünde bir politik kriter ve önkoşul olarak açıklamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Ankara'da Türk ve KKTC yetkilileriyle Cumhurbaşkanları başkanlığındaki zirve toplantısının ardından Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş, 24 Kasım 2000 tarihinde Türk tarafının '*KKTC'nin kabulü*' ile '*devletten devlete görüşmeler*'⁴⁵ sürecine girilmediği, Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerin devleti olmadığı ve Kıbrıslı Türkleri temsil edilmediği gerçekleri kabul edilene kadar görüşmelere devam edilmeyeceğini açıklamıştır.

Ayrıca Denktaş, dolaylı görüşmelerle ilgili sürecin esas amacından uzaklaştığını ve bu şartlar altında sürdürülmesi durumunda, Türk tarafının çıkarlarına zarar vereceğini belirtmiştir. Böylece 14

⁴² "Joseph Heiz: Toplumlararası Görüşmeler En İyi Yoldur", Haravgi Gazetesi, 8 Mayıs 1981, No:103, s. 1

⁴³ "Denktaş'tan İki Devlet Şartı", Milliyet Gazetesi, 29 Mart 1998, No:85567, s. 1.

⁴⁴ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁴⁵ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

Kasım 1999 tarihinde bütünlüklü bir çözüme ulaşmak amacıyla kapsamlı görüşmelere geçmek için zemin oluşturma amacıyla başlatılan görüşme süreci sona ermiş oldu.

Ancak Türk tarafı, her fırsatta, Genel Sekreter'in 12 Eylül açıklaması temelinde Rumlarla eşit statüde bir ortaklık kurmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

Buna rağmen 1-10 Kasım 2000 tarihinde yapılan beşinci tur görüşmeleri, Rumların başarısı ile sonuçlanmıştır. Kaldı ki Annan, çözüm plânında Türk görüşlerini dikkate almamıştır. Her şeyden önce plânda Kıbrıs'ta kurulacak devletin *tek egemenliği*, *tek temsiliyeti* ve *tek vatandaşlığı* olacağını belirtmesi Türk tarafını rahatsız etmiştir. Ancak süreç, ağır aksak olsa da ilerlemiştir.

5. BM Nezaretinde Yapılan Toplumlararası Görüşmelerin Beşinci Safhası (2002'den Günümüze Kadar):

Aslında denebilir ki taraflar, '*dolaylı görüşmeleri*' müzakere sürecinde bir teknik olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu teknik, adeta Kıbrıs meselesinin ayrılmaz bir parçası olmuş gibidir. Zaten AB'nin Genişlemeden Sorumlu eski Temsilcisi Gunther Verheugen'un Sözcüsü Jean Christophe Flori'nin, *dolaylı görüşmelerin* Kıbrıs sorununun çözümü için '*vazgeçilmez*' (Güzel, 2000:26) bir unsuru olduğunu belirtmesi boşuna değildir.

Bu sırada Kıbrıs'ta tıkanan süreç, Denктаş'ın 8 Kasım 2001 tarihindeki girişimiyle aşılmıştır. Buna göre Denктаş, Rum Yönetimi lideri Glafkos Klerides'e bir mektup göndermiştir. Bu girişimle Klerides, Denктаş ile 4 Aralık 2001 tarihinde BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto'nun *sadece not tutmak* üzere bulunacağı bir toplantıda buluşmayı kabul etmiştir. Uluslararası Lefkoşa Havaalanı yakınındaki Ara Bölge'de BM tarafından özel olarak düzenlenen bir Konferans Merkezi'nde yapılan görüşmenin ardından basına yapılan açıklamada, görüşmenin çok samimi ve olumlu bir atmosferde geçtiğini ve BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde tarafları yüz yüze görüşme yapmak için davet edeceğini bildirmiştir.

Bu çerçevede müzakerelerin, Kıbrıs'taki Ara Bölge'de gerçekleştirilmesine, görüşmelerde hiçbir önkoşul olmaksızın taraflar istedikleri her konuyu masaya getirebileceklerine ve kapsamlı bir çözüme ulaşana kadar görüşmelere devam edeceklerine, ancak tüm konularda görüş birliğine varılıncaya kadar hiçbir konuda anlaşılacak sayılmayacağına vurgu yaparak kabul etmişlerdir. Böylece görüşmeler, Kıbrıs meselesine kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto gözetiminde 16 Ocak 2002 tarihinde yeniden başlamıştır.

Aslında 5 Aralık 2001 tarihinde, Rum lideri Glafkos Klerides 1974 Barış Harekâtı'ndan bu yana ilk kez Kuzey'e, yani KKTC'ye geçmiş ve Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Cumhurbaşkanı Denктаş'ın vermiş olduğu akşam yemeğine katılmıştır. Yemekte, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto da bulunmuştur. Buna karşılık Denктаş, 29 Aralık 2001 akşamı Rum lideri Glafkos Klerides'in vermiş olduğu yemeğe katılmak üzere Güney Kıbrıs'a geçmiştir. Yemek sonunda yapılan açıklamada, iki liderin 11 Ocak 2002 tarihinde '*Kayıplar*' konusunu görüşmek üzere bir toplantı yapacakları bildirilmiştir.

Hâl böyle olunca Denктаş'ın inisiyatifiyle 16 Ocak'ta başlayan *doğrudan görüşmeler* sürecinin birinci turu, 19 Şubat'ta yapılan on dört görüşmeyle tamamlanmıştır. 1 Mart-27 Mart 2002 tarihleri arasında gerçekleşmiş olan ikinci tur görüşmeleri haftada iki kez olmak üzere gerçekleşmiştir.

Buna göre birinci turda, ilgili konularda görüşlerini ortaya koyan taraflar, ikinci turda bunlarla ilgili özlü müzakerelere geçmişlerdir. Nisan ayı boyunca devam eden üçüncü tur görüşmelerinde Denктаş ile Klerides, ilk iki turda üzerinde durdukları konuların detaylarına girmişlerdir.

Dördüncü tur görüşmelerin devam ettiği Mayıs ayında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 14-16 Mayıs tarihleri arasında adayı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Denктаş ile Rum lideri Glafkos

Klerides ile ayrı ayrı görüşen Genel Sekreter, akşam yemeğinde iki tarafı bir araya getirmiştir. Adadan ayrılırken basına yaptığı açıklamada ise Annan, temel konularda yoğunlaşılmasını sağlamak amacıyla adaya geldiğini, ziyaretinin oldukça tatmin edici olduğuna ve liderlerin çözüme yönelik çabalarını artırmaları yönündeki taahhütleriyle ayrıldığına dikkat çekmiştir.

Esasında yapılan görüşmelerde *güvenlik*, *toprak* ve *egemenlik* konularında odaklaşmıştır. Buna göre görüşme süreci, Annan'ın 6 Eylül'de Paris'te Denктаş ile Klerides'i bir araya getirmesiyle devam etmiştir. 6 Eylül tarihinde Paris'teki Bristol Hotel'de, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ve Rum lideri Glafkos Klerides arasında yapılan tarihi zirve, yeni bir zirve kararıyla sonuçlanmıştır. Böylece tarafların, 3-4 Ekim 2002 tarihinde New York'ta yeniden bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır.

Böylece Ekim'de bir araya gelen taraflar, teknik düzeyde iki komitenin oluşturulmasına ve Kasım'da yeniden bir araya gelmesine karar vermişlerdir. Bu sırada Denктаş, basına yapmış olduğu bir açıklamada Kıbrıs meselesinin çözümlenebilmesi için AB'nin meseleden elini çekmesi gerektiğini ve konunun, iki tarafın eşitliği temelinde ve dış müdahale olmaksızın halledilebileceğini belirtmiştir.⁴⁶ AB ise 9 Ekim 2002 tarihinde, aday ülkelerle ilgili olarak açıkladığı genişleme raporunda, GKRY'nin siyasi kriterleri yerine getirdiği ve uyum müzakerelerini tamamlama aşamasına geldiğini kaydetmekte ve bir anlamda Aralık ayında toplanacak AB Konseyi'ne GKRY'nin üyeliği için yeşil ışık yakmıştır.

Bu gelişmeler ışığında Annan, 12 Kasım 2002 tarihinde, "*Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Görüşleri*" olarak tanımlanan çözüm plânını her iki tarafa da aynı anda sunulmuştur.

Bunun üzerine Denктаş, Annan'ın Türk ve Rum taraflarına sunduğu kapsamlı çözüm önerileri ile ilgili yaptığı açıklamada, plânı tüm yönleri ile dikkatlice inceleyeceklerini, yapıcı bir anlayışla değerlendireceklerini ve hükümet, meclis ve Türkiye ile değerlendirmeden sonra, halkın görüş ve düşüncelerine başvuracağını belirtmiştir. Ayrıca Denктаş, her iki lidere serbestçe müzakere için imkân ve zaman verilmesi gerektiğini de vurgulamıştır.⁴⁷

Aslında Denктаş, plânın içeriğinde değişmesi gereken, kabul edilemez olan ve zaman içerisinde Kıbrıslı Türkleri *azınlık* durumuna düşürecek çok şey olduğunu, takvimleme yapılmasının ve tarih sınırlaması getirilmesinin empoze anlamına geldiğini belirtmiştir.⁴⁸ Buna karşın Denктаş, Türk tarafının plânın zemin olarak kabul edilebilmesi için yapılması gereken değişiklikleri görüşebileceğini ifade etmiştir.

Özellikle Türk tarafınca yapılan değerlendirmede, BM plânının genel olarak Kıbrıs gerçeklerine uymadığı, bugüne kadar Kıbrıs Türk tarafının savunduğu veya ortaya koyduğu, egemenliğinin tanınması ve kayda geçirilmesi, iki kurucu devletin siyasi eşitliğinin her düzeyde tescil edilmesi, iki kesimliliğin değiştirilmeden devamının sağlanması, mal-mülk konularının tazminatlar yoluyla halledilmesi, 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan Türkiye'nin etkin ve fiili garantisinin sulandırılmadan devamı gibi önerilerden uzak olduğu tespit edilmiştir. Türk tarafına göre plânda, özellikle *toprak*, *harita*, *mal-mülk* ve *yeniden göçe zorlanan Kıbrıslı Türkler'in sayısı* ve kuzeye gelecek *Rumlar* ve onlara verilecek *siyasi haklar* konusunda kabul edilmesi çok zor ve mümkün olmayan hükümler içermekte olduğu görülmüştür.

Ayrıca Türk tarafı, plânın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasının değiştirilmesiyle halledileceğini izlenimi veren bir yaklaşımla hazırladığını, Rum tarafının AB'ye girişinin garanti altına alınmak istendiğini ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengenin bozulmaya çalışıldığını belirtmesi de dikkat çekicidir.

⁴⁶ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁴⁷ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁴⁸ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.R. Denктаş ile yapılan 30 Ağustos 2010 tarihli mülakattan alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bu göre BM Genel Sekreteri, plânın iki tarafça da ilk değerlendirmelerinin ardından, taraflara birer mektup göndererek, belgede uygun bulmayıp, değiştirmek istedikleri noktaları kendisine 30 Kasım'a kadar bildirmeleri konusunda bir davet yapmıştır. Ardından iki taraf da değişiklik yapılmasını istediği konuları, mektup aracılığıyla BM Genel Sekreteri'ne göndermişlerdir. 10 Aralık'ta, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Danışmanı Alvaro de Soto, Annan Plânı'nı iki tarafın itirazlarını dikkate alarak revize edilmiş şekliyle taraflara sunmuştur.

Bunun üzerine Denктаş, plânın revize edilmiş şekliyle iyileştirilmiş kısımlarının bulunduğunu, ancak temelinde Kıbrıs Türkü'nün egemenlik ve devlet sorununun halledilmediğini, Rumların Kıbrıs Türkü'nün içine gelip yerleşmesinin sakıncalarının önlenmediğini, ayrıca toprak ve harita meselesinin çözüme kavuşmadığını ve bu konuların Rumlarla bir araya gelerek müzakere edilmesi gerektiğini belirtmekle birlikte belgenin henüz imza aşamasına gelmediğini ifade etmiştir.⁴⁹

AB ise Kıbrıs konusundaki tutumunu daha da sertleştirmiş ve 12 Aralık Kopenhag Zirvesi'nde GKRY'yi 'bütün Kıbrıs' adına AB'ye üye yapacağına ve bununla ilgili kararı aldığına dikkat çekerek, 16 Nisan tarihine kadar herhangi bir anlaşmaya varılamaması durumunda GKRY'nin AB üyeliğini onaylanacağını belirtmiştir.

Bu gelişmeler karşısında Genel Sekreter Kofi Annan, taraflarla istişarelerde bulunmak için 24 Şubat 2003 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ı kapsayan turuna çıkmış ve ilk durak olarak önce Ankara'ya, ardından da Atina'ya geçmiştir. 26 Şubat'ta adaya gelen Genel Sekreter, taraflarla ayrı ayrı görüşerek, üçüncü çözüm plânını sunmuştur. Annan, adadan ayrılışında basına yaptığı açıklamada, iki liderle yapmış olduğu görüşmelerde ortaya koyduğu değişiklikler ve çözüm plânı ile ilgili değerlendirmeler yapmış ve taraflardan plânda öngörülen 30 Mart tarihinde referanduma gidip gitmeyecekleri konusunda taahhüt istemiştir. Ayrıca Annan, liderlerden cevaplarını vermek üzere 10 Mart'ta Lahey'de buluşmak üzere davette bulunmuştur.

Bunun üzerine Denктаş ve Tasos Papadopoulos, heyetleriyle birlikte, 10 Mart 2003 tarihinde yanıtlarını vermek üzere Lahey'e gitmişlerdir. Görüşmelere, garantör ülke sıfatıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere heyetleri de bulunmuştur. Heyetlerle, önce ayrı ayrı görüşen Genel Sekreter, ardından tarafları ortak bir toplantıda bir araya getirmiştir. Ne var ki Annan'ın ev sahipliğinde, Denктаş ve Papadopoulos'un katılımıyla, Lahey'de yapılan 'maraton görüşmelerden' bir sonuç elde edilememiştir. 19 saatlik görüşmenin ardından basına açıklama yapan Genel Sekreter, "artık yolun sonuna geldik, ne yazık ki görüşmelerin başarıyla noktalandığını söyleyemeyeceğim"⁵⁰ demiştir. Konuyla ilgili olarak Annan, Denктаş'ın ülkesinin tanınması konusundaki ısrarını ve Rum tarafının ise 29 yıl önce adanın kuzeyinden ayrılan Rumlara tüm haklarının verilmesi isteğini vurgulamıştır.⁵¹

Ardından Denктаş bir basın toplantısı düzenlemiş ve "Genel Sekreter, plânı bu haliyle kabul edemeyeceğimizi biliyordu. Çekincelerimizi hem sözlü, hem yazılı olarak bildirdik. Papadopoulos'la iki kez görüştük. O da geniş ve önemli değişiklikler istiyor, garantörlerle ilgili kısma itiraz etti. Çıkarken 'Denктаş reddetti' demiş. Bu doğru değil, her iki tarafın da itirazları vardı"⁵² demiştir.

Esasında Denктаş'a göre Genel Sekreter'in çağrısı üzerine Lahey'de gerçekleşen görüşmelerin anlaşmazlıkla sonuçlanmasının ardından bundan böyle plânın geçerliliğini yitirmesine dikkat çekmesi ilginç bir hadisedir. Zira Denктаş ile Ankara hükümeti arasında ilk kez belirgin bir şekilde algı çatışmasının doğduğu görülmüştür. Zira 28 Mart 2003 tarihinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Kıbrıs sorununun çözülmesi için Türkiye, İngiltere, Yunanistan, KKTC ve GKRY'nin bir araya gelmesi için öneride bulunmuştur. Aslında bu teklif, Denктаş'ın siyasî algısına

⁴⁹ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.R. Denктаş ile yapılan 30 Ağustos 2010 tarihli mülakattan alınmıştır.

⁵⁰ Bunun için bkz. ... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁵¹ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.R. Denктаş ile yapılan 30 Ağustos 2010 tarihli mülakattan alınmıştır.

⁵² KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.R. Denктаş ile yapılan 30 Ağustos 2010 tarihli mülakattan alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ters düşmekle birlikte Rum yönetimi tarafından da stratejik hedeflere uygun düşmediği için reddedilmiştir.

2 Nisan 2003 tarihinde Denktaş, kaybetmeye başladığı siyasî iradesini tekrar kazanmak amacıyla Papadopoulos'a 6 maddelik yeni bir öneri paketi sunmuştur.⁵³ Ne var ki Papadopoulos, aynı günün akşamı bu öneri paketini reddettiğini açıklamıştır.

İşin ilginç yanı 7 Nisan 2003 tarihinde Genel Sekreter Kofi Annan, Güvenlik Konseyi'ne Türk tarafını suçlayıcı nitelikte yeni bir değerlendirme raporu sunmuştur. Bunu fırsat bilen GKRY, Atina'da 16 Nisan 2003 tarihinde *AB Katılım Anlaşması*'ni imzalamıştır.

Bunun için karşı atağa geçen KKTC Hükümeti, 21 Nisan 2003 tarihinde KKTC ile GKRY arasındaki geçişleri belirli kurallarla serbest bırakacağını açıklamıştır. Buna göre geçişler, kimlik veya pasaport ibrazı ile yapılabilecektir. Ancak geçişler Ledra Palace, Beyarmudu ve 2.5 mil kara sınır kapılarından yapılabilecektir. Daha sonraki zamanlarda ise Metehan, Lokmacı ve Yeşilirmak kapıları da açılmıştır.

KKTC Bakanlar Kurulu'nun geçişlerin belirli kurallarla serbest bırakılması, hazırlıksız yakalanan GKRY'de tepkilere neden olmuştur. Rum yönetimi, isteyen GKRY vatandaşlarının Kuzey'e geçmekte serbest olduğunu, ancak pasaport göstererek '*Denktaş rejimini*'⁵⁴ tanımının herkesin kişisel sorumluluğu olduğunu belirtmiştir. Ancak Rum yönetimi, KKTC yurttaşları arasında doğum yerine göre bir ayırımı giderek, Kıbrıs doğumlu olmayan KKTC yurttaşlarının Güney'e geçişlerine izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Denktaş, 29 Nisan 2003 tarihinde karşılıklı geçişlerle ilgili olarak yaşanan sorunların giderilmesi için Rum lideri Papadopoulos'a görüşme talebinde bulunmuştur. Ne var ki Rum lideri, bu talebi geri çevirmiştir.

⁵³ KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın kaleme aldığı mektupta şunlar yer almaktadır. "*Lahey sonrası yapmış olduğumuz değerlendirme ışığında GKRY lideri Tassos Papadopoulos'a bugün bir mektup göndererek, Kıbrıs konusunun sosyo-psikolojik boyutunu ve özellikle iki taraf arasında var olan derin güven bunalımını uzun zamandır göz ardı ettiğimizi bildirdim. Bu değerlendirmeye dayalı olarak kendisine, iki taraf arasında çalışma ilişkisi kurulmasını sağlayacak diyalog ve danışma süreci başlatacağına inandığım bir öneri paketi teklif ettim. İki tarafça da kabul edilebilir kapsamlı bir anlaşmanın gerçekleşmesi için katalizör rolü oynayabileceğine inandığım öneri paketinin ana hatları şöyledir:*

İlk adım olarak Demokrasi Caddesinin güneyindeki Kapalı Maraş bölgesi, BM Ara Bölgesine kadar olan bölümü de kapsayacak şekilde, yeniden iskana açılmak üzere Kıbrıs Rum tarafının kontrolüne verilecektir.

Buna paralel olarak, Kıbrıs'ın her iki tarafına yönelik ve buralardan gerçekleşecek dış ticaret, ulaşım, seyahat ve kültürel ile sportif aktivitelere uygulanan tüm kısıtlamalar kaldırılacaktır. Türkiye ve Yunanistan'ın da, Kıbrıs Rum tarafına ve Kıbrıs Türk tarafına karşılıklı olarak uyguladıkları kısıtlamaları kaldırarak bu sürece olumlu katkıda bulunacaklarına inanıyorum. BM ve AB'yi de bu düzenlemeleri tescil etmeye ve uygulamaya konulmalarına yardımcı olmaya davet edeceğiz. İki taraf arasındaki geçişler asgari prosedüre bağlı olarak kolaylaştırılacaktır. Turistlerin geçişleri ile ilgili kısıtlamalar da kaldırılacaktır. İki taraf arasında ticarî ilişkilerin normalizasyonu için tedricen adımlar atılacaktır. Her iki taraftaki kurumlar ortak projeler oluşturmaları ve geliştirmeleri için işbirliği yapma yönünde teşvik edilecektir. Kıbrıs Türk tarafı, Temmuz 2000 tarihinden bu yana BM Barış Gücü'nün dolaşımı ile ilgili olarak uyguladığı tedbirleri kaldıracaktır. İki taraf arasında karşılıklı saygı, hoşgörü ve anlayışın geliştirilmesi amacıyla bir Uzlaşım Komitesi tesis edilecektir. Bu komite, ikili temaslar ve projelerin geliştirilmesi için tavsiyelerde bulunacaktır. Bu fikirler ve öneriler bir bütün oluşturmaktadır. Bu paketin uygulanması, bir yandan iki tarafın siyasî eşitliğine dayalı ve iki tarafça da kabul edilebilir kapsamlı bir anlaşmaya varma şansını önemli derecede artırırken, diğer yandan da iki tarafa önemli somut yararlar getirecektir. Paketin kabulü ve uygulanmaya konması tarafların pozisyonlarına hâle getirmeyeceği gibi, nihai bir anlaşmanın yerini de almayacaktır. Öneri paketinin uygulanmasına ilişkin olarak BM ve AB'nin katkılarını sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Yukarıda belirtilenler çerçevesinde, iki tarafı da tatmin edecek bir sonuca ulaşmak amacıyla, kapsamlı çözüme ilişkin temel meseleleri ve AB üyeliğine ilişkin konuları da kendisiyle ele almaya hazır olduğumu Sayın Papadopoulos'a bildirdim. Her iki tarafta BM'nin iyi niyet misyonunu desteklediği cihetle, öneri paketini ayrıca BM Genel Sekreteri'ne duyurdum". Bununla ilgili olarak bkz...

⁵⁴ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bu sırada GKRY, Kıbrıslı Türklere yönelik birtakım yeni kararlar aldığını açıklamıştır. Buna göre 30 Nisan 2003 tarihinde GKRY, Kıbrıslı Türklere yönelik önlemler adı altında, Kıbrıs Türklerini 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti altında var olan haklarından da geri götüren ve Kıbrıs Türkleri için azınlık hakları öngören birtakım öneriler sunduğu görülmüştür. Esasında bu önerilerin temel felsefesi, Kıbrıs Türklerini birey olarak mütalaa etmesi, bugüne kadar tüm platformlarda var olan iki halkın ve iki yönetimin eşitliği ilkesinin kayda alınmamasıdır.

Özellikle öneri metninde geçen Kıbrıslı Türklerin GKRY'de istihdamının nasıl olacağı, Kuzey'deki ürünlerinin GKRY'nin izniyle üçüncü ülkelere nasıl ihraç edileceği, Kıbrıs Türklerinin KKTC'de kayıtlı federasyonlar yerine Rum Spor Federasyonları altında spor karşılaşmalarını nasıl yapacağı, Kıbrıslı Türklerin siyasî eşitliğini ortadan kaldırmak için Güney'de kısıtlı seçme-seçilme hakkının nasıl icra edileceği gibi KKTC yönetimince kabul edilmesi söz konusu olmayan birtakım hususlar bulunmaktadır.⁵⁵

24 Ocak 2004 tarihinde ise Davos'ta BM Genel Sekreteri'yle görüşen Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Genel Sekreter'e Türk hükümetinin, iyi niyet misyonu çerçevesinde ve BM belgesi temelinde görüşmeleri başlatması çağrısında bulunduğu görülmüştür.

29 Ocak 2004 tarihinde Brüksel'de bulunan Rum lideri Tasos Papadopoulos, Rum hükümetinin Annan Plânı temelinde görüşmelere başlama niyetini Genel Sekreter'e bildirmiştir. Bunun yanı sıra Yunanistan da görüşmelerin yeniden başlamasına destek verdiğini açıklamıştır.

Genel Sekreter ise 10 Şubat 2004 tarihinde görüşmeleri başlatmak üzere tarafları New York'a davet etmiştir. Genel Sekreter, gönderdiği davet mektubunda görüşmelerin nasıl başlayacağı hususunda da gerekli açıklamayı yapmıştır. Ayrıca üzerinde mutabık kalınmayan konuların kendisi tarafından doldurulacağını ve nihai şekliyle anlaşmanın 21 Nisan'da her iki tarafta da ayrı ayrı referanduma sunulacağını belirtmiştir. Aslında bu görüşleri, Kıbrıs meselesinin çözümü için ciddi bir tavır değişikliğidir. Zira bundan sonra Genel Sekreter, *iyi niyet* ve *hakem* misyonundan ziyade bir tarafmış gibi sürece doğrudan müdahale etmeye başlayacaktır. Gerçi bu durumun başlıca sebebi, AB'nin bu sürece doğrudan ve menfi bir şekilde müdahale etmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece GKRY'nin bütün Kıbrıs adına AB'ye girme önleneyecek ve tarafların kabul edebileceği bir anlaşmayla topyekûn girilmesi sağlanacaktır.

Ayrıca taraflar, New York'taki görüşmelerin üç safhada yapılması ve tamamlanmış şekli ile referanduma sunulması üzerinde de anlaşmışlardır. Nitekim görüşmeler, 19 Şubat'ta Lefkoşa'da ara bölgedeki Uluslararası Havaalanı'nda BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Özel Temsilcisi Alvaro de Soto gözetiminde, 1 Mayıs'tan önce kapsamlı bir çözüme ulaşılması niyetiyle başlamıştır.

Ancak görüşmelerde, plânın karmaşık ve detaylı yapısı üzerinde tarafların derin görüş ayrılıkları olması üzerine en kritik safha olan *karşılıklı al-ver* sürecine girilemediği görülmüştür. Bunun üzerine Alvaro de Soto, görüşme biçimini değiştirerek yüz yüze görüşmeleri, *dolaylı görüşme* dönüştürmüştür.

Buna karşın Denктаş, 17 Mart'ta müzakerelerde temel kriterler üzerinde hiçbir ilerleme sağlanmadığını belirterek, 24 Mart'ta İsviçre'de (Burgenstock) yapılacak görüşmelere katılmayacağını, ancak Başbakan Mehmet Ali Talat ile Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Serdar Denктаş'ın KKTC hükümetini temsilen İsviçre'de bulunacağını açıklamıştır. Rum lider Tasos Papadopoulos ise görüşmelerde bir ilerleme kaydedilmediğini belirtmişse de İsviçre'ye gideceğini belirtmiştir.

⁵⁵ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

İsviçre'nin Burgenstock şehrinde bir araya gelen heyetler, Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Petros Molyviatis'in de katılımı ile başlamıştır. İlk başta teknik düzeyde ve gayri resmi yürütülen görüşmeler, 27 Mart'ta BM Genel Sekreteri'nin, 28 Mart'ta Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis ve 29 Mart'ta da Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın Burgenstock'a gelmesi ile son şeklini almıştır.

Genel Sekreter de Mart 2004'te 220 sayfalık esas plân ve 9000 sayfalık ekinde oluşan Kapsamlı Çerçeve Antlaşması'nın dördüncü versiyonunu taraflara sunmuş ve ilgili tarafların plân üzerindeki son görüşlerini almak istemiştir.

Rum tarafı '*Türk yerleşikler*', kuzeyde yaşayacak olan Rumlar üzerindeki kısıtlamalar, güvenlik konusu ve Türk tarafının AB hukuku çerçevesinde talep ettiği ayrıcalıklar konularında itirazlarını bildirmiştir.

Türk tarafı ise geçiş sürecinin kısaltılması, Merkez Bankası'nın oluşumu ve görevleri, ortak para birimi, Kuzey Kıbrıs için yapılacak ekonomik düzenlemeler ve derogasyonlar konularında itirazlarını belirtmiştir.

Plân hakkındaki diğer önemli anlaşmazlıklar ise adada kaç tane Yunan ve Türk askerinin kalacağı,⁵⁶ mal-mülk konuları,⁵⁷ serbest dolaşım ve hukuki⁵⁸ konulardan oluşmaktadır.

Burgenstock'daki yoğun görüşmeler sonucunda, iki taraf ile Türkiye ve Yunanistan Başbakanları nihai kapsamlı bir anlaşma metni üzerinde mutabık kalamadıklarından plândaki boşlukların Genel Sekreter tarafından doldurulmasına kabul etmişlerdir. Boşlukların Genel Sekreter tarafından doldurulmasından sonra Kofi Annan, 31 Mart'taki kapanış töreninde Planı'nın son şeklini taraflara sunmuş ve 24 Nisan'da her iki tarafın da ayrı ayrı referandumla bu anlaşmayı değerlendireceğini duyurmuştur.

24 Nisan 2004 tarihinde adada her iki tarafta ayrı ayrı yapılan referandum sonucunda Kıbrıslı Türkler BM Genel Sekreteri'nin Kapsamlı Çözüm Plânı'nı %64.9'luk '*evet*' oyuyla kabul ederken, Kıbrıslı Rumlar %75.8'lik oy oranıyla *reddetmişlerdir*.

Nisan 2004 Referandumu'nun hemen ardından Genel Sekreter, birçok yabancı devlet adamı ve uluslararası kuruluşlar, Kıbrıslı Türklerin BM plânı lehine vermiş olduğu '*evet*' oyunu memnuniyetle karşıladıklarını ve Kıbrıslı Türklerin bu tavrının karşılıksız kalmaması gerektiğini açıklamışlardır. Genel Sekreter Annan ise 24 Nisan 2004 tarihindeki açıklamasında, Kıbrıslı Türklerin, 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyeliğinin avantajlarından Rumlarla eşit koşullarda yararlanamayacaklarından üzüntü duyduğunu, fakat Kıbrıslı Türklerin kendilerinin sebep olmadığı bu kötü durumdan kurtulmaları için de yollar bulunacağını ümit ettiğini belirtmiştir.

Bununla ilgili olarak Genel Sekreter Kofi Annan, 28 Mayıs 2004 tarihinde (S/2004/437) Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporunda, Plânı'nın Kıbrıslı Türkler tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilirken, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildiğini, gerçekte ise Kıbrıslı Rumların '*Plânı*' değil, herhangi bir '*çözümü*' ve '*anlaşmayı*' reddettiğini vurgulamıştır. Ayrıca Annan, referandum sonuçlarının ardından Kıbrıslı Türklere karşı uygulana *baskı* ve *izolasyon* uygulamalarının tüm nedenleriyle birlikte ortadan kaldırdığını belirtmiş ve BM Güvenlik Konseyi üyelerinin dikkatini Kıbrıslı Türklere çevirerek ikili ilişkiler kurmasını ve ekonomik izolasyonlara son vermesini istemiştir. Fakat Genel Sekreter'in raporu, Rum-Yunan ikilisinin baskıları ve Rusya'nın vetosu sonucunda Güvenlik Konseyi'nce onaylanmamıştır.

⁵⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Tamçelik, 2011:348-377; Tamçelik, 2008c:13-39.

⁵⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Tamçelik, 2012a:1031-1074; Tamçelik, 2012c:377-396.

⁵⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Tamçelik, 2010:572-583; Tamçelik, 2009:55-84.

Nisan 2004 Referandumu'ndan hemen sonra AB de Kıbrıslı Türkler'in kapsamlı BM plânına vermiş olduğu desteğe karşılık vermek için Kıbrıslı Türkler için uygulanan izolasyonu kaldırma ve KKTC'nin ekonomik kalkınmasına destek vererek, Kıbrıs'ın birleşmesine yardımcı olma kararlılığını dile getirmiştir. Bu çerçevede 26 Nisan 2004 tarihinde, AB Dışişleri Bakanları Konseyi, KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılmasına ilişkin bir karar almıştır.

AB Konsey kararının ardından AB Komisyonu, ticarî ve malî uygulamalardan oluşan ve AB ülkeleri ile Kuzey Kıbrıs arasında doğrudan ticareti öngören bir yardım paketi hazırlamıştır. Bu çerçevede Komisyon, 7 Temmuz 2004 tarihinde *Malî Yardım Tüzüğü ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü* tasarılarını hazırlayarak, Konsey'e sunmuştur. Ne var ki bu tüzükler, sundukları tarihten itibaren Rum tarafınca söz konusu tasarıların anlamlarını yitirecek şekilde içeriklerinin değiştirilmesi yönünde çaba harcanmıştır. Dolayısıyla Rumlar, iki tüzüğün birbirinden ayrılması ve Kıbrıslı Türkler üzerinde uygulanan izolasyonun kaldırılmasında önemli bir adım olacak *Doğrudan Ticaret Tüzüğü*'nün onaylanmaması için uğraşmışlardır. Nitekim Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen, GKRY'nin engellemeleri sonucunda başta bir paket olarak sunulan tüzükler birbirinden ayrılmış, *Malî Yardım Tüzüğü* iki yıla yakın bir gecikmeden sonra Şubat 2006'da yürürlüğe girebilmiştir. Ne var ki *Doğrudan Ticaret Tüzüğü*, halen daha askıya bulunmakta ve yürürlüğe girmeyi beklemektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak KKTC yetkilileri, tüm dünya ile ilişkilerini yoğunlaştırmaya çalışmıştır. Özellikle AB ile temaslarda referandum sonrasında verilen sözlerin tutulmasını istemiştir.

Bunun haricinde 2004 yılında Kıbrıslı Türkler için olumlu bir gelişme 14-16 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'daki İslâm Konferansı Örgütü (İKÖ) toplantısında gerçekleşmiştir. İslâm Konferansı Örgütü'ne üye ülkeler, almış oldukları bir kararla KKTC'nin statüsünü '*Kıbrıs Müslüman Türk Cemaati*'nden '*Kıbrıs Türk Devleti*'ne çıkarmışlardır.⁵⁹ Ayrıca İKÖ, almış olduğu kararda uluslararası toplumun Kıbrıslı Türkler üzerinde uyguladığı izolasyonun kaldırılması için çağrıda bulunmuş ve Müslüman ülkelere de KKTC üzerindeki izolasyonu ve ambargoyu kaldırıp, KKTC ile ekonomik ilişkiler içinde olmasını istemiştir.

Bu yüzden Azerbaycan, İKÖ'nun ve BM Genel Sekreteri'nin çağrısı üzerine 30 yılı aşkın bir süredir devam eden izolasyonu kaldırmak için 27 Temmuz 2005 tarihinde Azerbaycan'dan KKTC'ye ve 29 Ağustos 2005 tarihinde Ercan'dan Bakü'ye gerçekleşen direkt uçuşlara başlamıştır. İki ülke arasındaki uçuşların rutin bir şekilde devam etmesi kararlaştırılmasına rağmen, GKRY ve Yunanistan'ın çeşitli kanallardan Azerbaycan'a uyguladığı baskı sonucu bunun gerçekleşmesi mümkün olmamıştır.

2006 yılının başlarında Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunamamasından kaynaklanan problemleri çözmek amacıyla yeni bir inisiyatif başlatmıştır. Buna göre Gül, 24 Ocak 2006 tarihinde yeni bir *Eylem Plânı* önermiştir. Aslında *Eylem Plânı*, on maddeden oluşmaktadır ve Türkiye'nin limanlarını ve hava alanlarını Kıbrıs Rum bandıralı gemi ve uçaklara, Kıbrıslı Türkler üzerindeki kısıtlamaların ve ambargoların kaldırılması koşuluyla açmayı öngörmektedir. Bu öneriler, her ne kadar uluslararası toplumdan destek görmüş olsalar da GKRY tarafından reddedilmiştir.

24 Ocak 2006 tarihinde adaya gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Jack Straw, Rum yönetiminin tüm itirazlarına rağmen KKTC'ye geçmiş ve II. Cumhurbaşkanı Talat ile Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda bir araya gelmiştir. Görüşme sonrası Straw, ara bölgedeki Ledra Palas Otel'de bir basın toplantısı düzenlemiş ve Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da kendisinin adaya ziyaretini ve

⁵⁹ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

temaslarını desteklediğini vurgulamıştır. Ayrıca Straw, Kıbrıslı Türkleri AB'ye yakınlaştırmanın herkesin çıkarına olduğunu söyleyerek, Kıbrıs Türk tarafı üzerindeki izolasyonun kaldırılması için ilerleme kaydedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

26 Şubat 2006 tarihinde, Avusturya'nın dönem başkanlığı sırasında, *AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi*, çeşitli tarihlerde GKRY lehine yapılan değişikliklerle, *Malî Yardım Tüzüğü*'nü resmen kabul etmiştir. Böylece yekpare olan tüzük, iki kısma ayrılmış ve *Doğrudan Ticaret Tüzüğü Taslağı* daha sonraki toplantılarda görüşülmeye bırakılmıştır. Buna ilaveten Konsey, *Doğrudan Ticaret Tüzüğü* ile ilgili yasal zemini değiştirmiş ve *Katılım Anlaşması*'nın (Accession Treaty) 10. Protokolü çerçevesinde, onayının tüm AB üyelerinin oybirliği ile mümkün olacağı hükmüne bağlamıştır. Bunun üzerine Türk tarafı, tüzüklerin birbirinden ayrılmasını onaylamadığını ve bu konudaki sorumluluğun AB'ye ait olduğunu açıklamıştır. Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen, KKTC yetkilileri AB ve çözüm perspektifinden uzaklaşmamışlardır.

Bu gelişmelere paralel olarak BM, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmak amacıyla tarafları bir araya getirmiştir. İki lider, 8 Temmuz 2006 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'taki Özel Temsilcisi ve BM Barış Gücü Misyon Şefi Michael Moller'in ara bölgedeki ikametgâhında, BM Genel Sekreteri'nin Siyasî İşlerden Sorumlu Yardımcısı İbrahim Gambari'nin himayesinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. *8 Temmuz Anlaşması* diye de anılan bu toplantıda, Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili bazı önemli hususlarda mutabakata varıldığı görülmüştür.⁶⁰

Buna göre iki liderin aldığı kararları, beş maddelik '*İlkeler Dizisi*' çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla 2006 Temmuz'unun sonuna kadar insanların günlük hayatını etkileyen konularda, *Teknik Komiteler* kurulup, toplanmaya başlayacak ve iki lider arasında özlü konular ile ilgili listeler karşılıklı olarak değerlendirilecektir. Listelerin içerikleri, iki toplumlu *Uzman Çalışma Grupları* tarafından incelenecek, liderler tarafından da sonuçlandırılacaktır. Ardından her iki lider, iki toplumlu *Uzman Çalışma Gruplarına* yön verecek ve *Teknik Komitelerin* çalışmalarını gözden geçirmek için uygun görülen zamanlarda toplantıya çağıracaktır. Buna ilaveten her iki taraf da Güvenlik Konseyi'nin kararlarında belirtildiği gibi Kıbrıs'ta iki toplumlu ve iki bölgeyi bir federasyona ve bunun siyasî eşitliğine dayalı bir çözüme bağlı kalacağı belirtilmiştir.

2007 yılının ilk yarısı boyunca Türk tarafı, bir yandan izolasyonların kaldırılması ve AB Dönem Başkanı Almanya'nın görev süresi dolmadan *Doğrudan Ticaret Tüzüğü*'nün onaylanması için çaba göstermiş, diğer yandan ise 8 Temmuz sürecinden sonuç almak için her türlü girişimi yapmıştır. Fakat tüm bu uğraşlara rağmen Rum tarafı, 8 Temmuz sürecini ancak zaman kazanmak için kullanmış ve AB sürecinde Türkiye'ye daha fazla baskı uygulayıp Kıbrıs'ta daha çok taviz koparma gayretini içerisine girmiştir.

Türk tarafının kapsamlı çözüm müzakerelerinin yeniden başlatılması çabaları ve Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın Rum lideri Tasos Papadopoulos'a çeşitli defalar yapmış olduğu yüz yüze görüşme daveti sonucu, bir yıl aradan sonra 5 Eylül'de iki lider BM gözetiminde ilk kez bir araya gelmiştir. Görüşme sonrası kısa bir açıklama yapan BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Michael Möller, "*Sayın Papadopoulos ile Sayın Talat yapıcı bir atmosfer içerisinde görüştiler. Prosedürün en kısa zamanda başlaması gereği üzerinde uzlaştılar ve kapsamlı bir çözümün gündeme getirecek diğer konuları da ele aldılar. Temaslarına BM aracılığıyla devam etmeye ve uygun bir zamanda yeniden bir araya gelmeye karar verdiler*"⁶¹ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Buna karşın Cumhurbaşkanı Talat, Rum lideri Tasos Papadopoulos'la yaptığı görüşmeyi şu şekilde değerlendirmiştir: "*2-2.5 aylık hazırlık sürecinden sonra tam teşekküllü müzakerelerin*

⁶⁰ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁶¹ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

başlamasını ve 2008 sonuna dek çözümün hedeflenmesini” önerdiklerini, ancak önerilerinin kabul görmediğini açıklamıştır. Aslında Türk tarafının ivedili çözüm için hızlandırılmış bir hazırlık süreci önerisi, Rum lider Papadopoulos’un “birkaç komite kuralım, Kıbrıs sorununu onlara havale edelim” anlayışı karşısında yenik düşmüştür.

Bu sırada GKRY’nde Şubat 2008’de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimini, propagandasını çözüm vaadi üzerine inşa eden Dimitris Hristofyas’ın kazanması, adada çözüme ulaşılma yönündeki çabalara ivme kazandırmıştır. Söz konusu seçimleri müteakip, Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ve GKRY lideri Hristofyas, 21 Mart 2008 tarihinde tam teşekküllü görüşmeler hususunu ele almak üzere BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Michael Möller’in Ara Bölge’deki rezidansında bir araya gelmişlerdir. Liderler, üç aylık bir hazırlık sürecinin ardından tam teşekküllü görüşmelerin başlaması ve gerekli görüldüğü takdirde sıklıkta yeniden bir araya gelme hususlarında mutabık kalmışlardır.

Bunun üzerine iki liderin temsilcileri, Kıbrıs meselesine ilişkin konuları ele almak için altı tane *Çalışma Grubu* oluşturulmuşlardır. Buna ilaveten günlük konuları görüşmek üzere yedi adet de *Teknik Komitenin* oluşturulması sağlanmıştır.

Ardından da iki lider, 21 Mart 2008 tarihinde yeniden bir araya gelmiştir. Aslında Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile Rum lideri Dimitris Hristofyas’ın görüşmesi, Kıbrıs meselesinde yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Zira her iki liderin temsilcileri, oluşturulacak teknik komite ve çalışma gruplarının sayısını ve konularını belirlemek için ilk kez bir araya gelmişlerdir. Bu süreç sonunda temsilciler, aşağıdaki *Çalışma Grupları* ve *Teknik Komiteler*’in kurulması konusunda anlaşmışlardır. Buna göre yetkililer *yönetim ve güç paylaşımı, AB, güvenlik ve garantiler, toprak, mülkiyet ve ekonomik* konularda Çalışma Grupları oluşturmuşlardır.

Bunun yanı sıra *suç ve suça ilişkin konular, ekonomik ve ticarî konular, kültürel miras, kriz yönetimi, insanî konular, sağlık ve çevre* gibi konularda Teknik Komitelerin oluşturulması sağlanmıştır.⁶²

Aslında *Çalışma Gruplarının* ve *Teknik Komitelerin* amacı, belirli konuları müzakere etmekten ziyade, karşılıklı görüş alış-verişinde bulunmak ve tarafların müzakere pozisyonlarını değerlendirmektir.

Buna göre liderler, Nisan ile Temmuz ayları arasında gerçekleştirdikleri görüşmelerde, eşit statüye sahip iki kurucu devletten oluşan, iki tarafın siyasî eşitliğine dayalı, iki kesimli, iki toplumlu ve tek uluslararası kimliğe sahip bir federasyon kurulmasına ve olası bir anlaşmanın her iki tarafta ayrı referanduma sunulması hususunda mutabakata varmışlardır. Ayrıca liderler, kurulacak federasyonun tek egemenlik ve tek vatandaşlığa haiz olacağı ve egemenlik konusunun müzakereler kapsamında yeniden ele alınması hususunda anlaşmışlardır.

Bu hususlara ilaveten 25 Temmuz tarihinde yapılan görüşmede liderler, 3 Eylül 2008 tarihinde Kıbrıs sorununu kapsamlı çözüme ulaştırmak amacıyla müzakerelerin başlatılmasında yarar gördüklerini açıklamışlardır.

Aslında tam teşekküllü yapılacak müzakerelerin amacı, Kıbrıs meselesinde karşılıklı olarak kabul edilebilecek ve Kıbrıslı Rumların ve Türklerin temel ve meşru hak ile çıkarlarını koruyacak bir çözüm bulmaktır.

Bu amaçla kurulan *Teknik Komiteler*; çevre, kültürel miras, kriz yönetimi ve suça ilişkin konularda on altı karar almıştır. Aynı zamanda liderler, bu önlemlerin derhal uygulanması için

⁶² Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

talimat dahi vermişlerdir. Özellikle bu konuyla ilgili olarak liderler, güvenli bir *telefon hattının* kurulması için fikir birliğine varmışlardır.

Bu sırada BM Genel Sekreteri, Alexander Downer'ı *Kıbrıs Özel Danışmanı* olarak atamıştır. Downer'ın bu atamasını her iki taraf da memnuniyetle karşılamıştır.

Bu olayın akabinde Cumhurbaşkanı Talat ile Rum lideri Hristofyas, kapsamlı müzakereleri başlatmak amacıyla 3 Eylül'de BM gözetiminde bir araya gelmiş ve yüz yüze görüşmeler yeniden başlamıştır. Ancak görüşme süreci devam ederken, KKTC'de önemli gelişme cereyan etmiştir. Buna göre KKTC'de, 19 Nisan 2009 tarihinde erken genel seçimler yapılmıştır. Seçim sonucunda Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ı ve CTP-BG'yi yoğun bir şekilde eleştiren Dr. Derviş Eroğlu ve hükümeti başa geçmiştir. Ancak Eroğlu, hükümeti kurar kurmaz yaptığı ilk açıklamada yeni hükümetin Kıbrıs'taki kapsamlı müzakere sürecini ve görüşmelerde Kıbrıs Türk tarafını temsil eden Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ı desteklediğini vurgulamıştır.

Dolayısıyla yeni seçilmiş Kıbrıs Rum lideri Dimitris Hristofyas ile KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın 21 Mart 2008 tarihli bir araya gelmesi, hem adada hem de uluslararası kamuoyunda anlaşma umutlarını artırmıştır. Ancak Hristofyas'ın 1977 yılında tarafların iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon üzerinde anlaşmalarının Rum tarafı için azami bir taviz olduğunu ve bunun ötesinde bir tavizin söz konusu olamayacağını belirtmesi, Rum tarafının siyasal tutumunu ortaya koymasından önemlidir. Zira Hristofyas'ın Kıbrıs'ta yeni bir *ortaklık* olgusuna taban tabana zıt olan bu görüşleri, yapılan müzakerelerin amacına uygun değildir. Aslında bu ifadelerle göre Hristofyas'ın amacı, halen devam etmekte olan '*Kıbrıs Cumhuriyeti*'nin yapısının federasyona dönüştürülmek istenmesinden başka bir şey değildir. Bu yönü ile Hristofyas'ın geçmişteki Rum liderliklerinden pek de farklı olmadığı görülmüştür.

Buna karşın 3 Eylül 2008 tarihinde başlayan müzakerelerin birinci turu, 6 Ağustos 2009 tarihine kadar sürmüş ve iki lider, bu süre içinde kırk toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu süreç zarfında yapılan toplantılarda *yönetim ve güç paylaşımı, mülkiyet, AB, ekonomi, toprak ile güvenlik ve garantiler* konuları ele alınmıştır. Bu başlıklardan yönetim ve güç paylaşımı, AB ve ekonomik konularda tarafların pozisyonlarında nispeten bir yakınlaşma olmuş, ancak toprak, güvenlik ve garantilerle ilgili konularda taraflar arasında herhangi bir yakınlaşma sağlanamamıştır.⁶³

Müzakerelerin ikinci turu 3 Eylül 2009 tarihinde başlamış, 30 Mart 2010 tarihinde ise sona ermiştir. Zira 18 Nisan'da KKTC'de yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimi bu sürecin kesilmesine neden olmuştur. Ancak taraflar, yeni bir durum değerlendirmesi yaparak, yakınlaşma sağlanan konularda ilerlemeye çalışmışlardır. Bu kapsamda taraflar, iki kez yoğunlaştırılmış görüşme tekniğini uygulamışlar ve toplam 71 kez görüşmüşlerdir.

Bununla ilgili olarak liderler, 30 Mart 2010 tarihinde ortak bir açıklama yaparak, yönetim ve güç paylaşımı, AB ve ekonomik konularda önemli ilerleme kaydettiklerini, bu ilerlemeden dolayı kapsamlı çözüme varılacağı hususunda ikna olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra liderler, müzakere sürecinin başında mutabık kaldıkları gibi "*her konuda anlaşma olmadığı sürece hiç bir konuda anlaşma olmayacağı*" prensibine de vurgu yapmışlardır. Ancak Türk tarafının, süreçle ilgili olarak Rum tarafıyla birlikte daha detaylı bir açıklama yapma önerisi, Rum tarafınca reddedilmiştir. Bunun üzerine Talat, müzakerelerde geline durumla ilgili olarak kamuoyuna ayrıntılı bilgi vermiştir.

Bu durumun ardından KKTC'de yeni bir seçim sathı mahalline girmiştir. 18 Nisan 2010 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini ilk turda Dr. Derviş Eroğlu kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Eroğlu, seçim sonuçlarının açıklanmasının hemen ardından yaptığı açıklamada

⁶³ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

KKTC halkının kendisini bu göreve çözümü engellemek için değil, müzakere masasında halkın hak ve çıkarlarını azami düzeyde savunmak ve adil ve kalıcı bir çözümü gerçekleştirmek için getirdiğini ifade ederek, bu görevi yerine getirmek için iyi niyetle ve tüm gayretiyle çalışacağını belirtmiştir.⁶⁴

Bununla birlikte Eroğlu, görevi devraldığı 23 Nisan günü Genel Sekreter Ban ki Moon'a bir mektup göndermiş ve Türk tarafının Talat ile Hristofyas'ın 23 Mayıs 2008 tarihli ortak açıklamasına bağlı olduğunu, tam teşekküllü müzakerelerde temel olarak kabul edilen BM parametrelerinden iki kesimlilik, iki halkın siyasi eşitliği, iki oluşturucu devletin eşit statüsü ve varılacak anlaşmanın yeni bir ortaklık yaratacağı gerçeği çerçevesinde sürdürmeye ve müzakerelere bırakılan yerden devam etmeye hazır olduğunu bildirmiştir.⁶⁵

Ne var ki toplumlararası görüşmeler devam ederken, Rum tarafınca Kıbrıslı Türklere karşı uygulanan yurtdışına seyahat, dış dünyayla temas, ticaret ve diğer ülkelerle kültürel ve sportif alanlarda ilişki kurmayı engelleyen kısıtlamalar da tüm hızıyla devam etmektedir. KKTC yetkilileri ise bir yandan bu izolasyonların kaldırılması için çaba harcarken, diğer yandan uluslararası camianın, Kıbrıslı Türklere karşı uygulanan izolasyonu sona erdirmesinin Rum tarafını çözüm yönünde motive etmek için büyük bir çaba olacağını dile getirmektedir.

Aslında uluslararası kamuoyunun Rum tarafına yönelik yıllardır sürdürdüğü destek, Rum politikalarının Kıbrıs konusunda daha katı bir tutum sergilemesine neden olmuş ve kapsamlı bir anlaşmaya varılması çabalarını sekteye uğratmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'ta iki halk arasında cereyan eden derin *güven eksikliği*, devam etmekte olan görüşme sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türkler üzerindeki izolasyon devam ederken, AB de ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen kısıtlamaların sona erdirilmesi yönünde vermiş olduğu taahhütleri yerine getirmemiş ve *Doğrudan Ticaret Tüzüğü*'nü onaylatamamıştır. Diğer yandan AB, Türkiye'ye yönelik hava ve deniz limanlarını GKRY'ye açması için baskı yapmaktadır. Konuya ilişkin olarak Türk tarafının pozisyonu ise Kıbrıs meselesinin sürekli olarak Türkiye'nin önüne çıkartılması ve Kıbrıslı Türklerin üzerindeki izolasyonun kaldırılmasına yönelik AB tarafından atılan adımların yetersiz olması, güvensizliği daha da artırmıştır.

Sonuç

Kıbrıs'ta taraflar arasında süren toplumlararası görüşmeler, uzun süreli olmuş ve inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Dolayısıyla toplumlararası görüşmelerde belirli özelliklerin olmadığını veya belirli tekniklerin uygulanmadığını söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı kimilerine göre bu sürecin devam etmesinin, kimilerine göre ise kesilmesinin en iyi yol olduğu iddia edilmiştir.

Aslında bu sürece karşı çıkanlar, genel olarak BM'nin arabuluculuğu ile sürdürülen toplumlararası görüşmelerin, her zaman için adet yerini bulsun diye veya netice alınamayacağı bilindiği hâlde sürdürülen bir *'gölge oyunu'*⁶⁶ olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre bu görüşmeler, *diplomasi egzersizi* olmaktan öteye geçmemektedir.

Bu sürecin devam etmesini isteyenler ise bugünkü durumun sürdürülebilir olmadığı ve Kıbrıs Türk halkının daha iyi bir geleceğe sahip olması gerektiği tezine dayanmaktadırlar. Bu

⁶⁴ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁶⁵ Bunun için bkz... <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, E.T. 6.1.2013.

⁶⁶ Bu tabir için bkz... Kılıç, 1998:15.

yüzden Kıbrıs'ta cereyan eden toplumlararası görüşmeler devam etmesi gerekmektedir.⁶⁷ Aslında bu görüşü savunanlar, hâlen devam etmekte olan toplumlararası görüşmelerde *iki toplumlu, iki kesimli, siyasî eşitliğe dayalı, Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisini* içeren *federal bir cumhuriyetin* kurulmasını istemektedirler.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin salt toplumlararası görüşmelerle çözülmesi beklemek oldukça zordur. Zira bu mesele, anavatan olarak Türkiye ve Yunanistan'ı da ilgilendirmektedir. Dolayısıyla her iki anavatanın, Kıbrıs'ta yaşanan siyasal sürecin içinde bulunması kaçınılmazdır.

Özellikle bu iki ülke, belirli bir mutabakata varabilirlerse Kıbrıs'taki toplumlar da sonuca varabileceklerdir. Çünkü Kıbrıs meselesi, 1950'lerden beri Türkiye ile Yunanistan'da millî bir mesele olarak görülmüştür.⁶⁸ Bu durumda Kıbrıs meselesinin hâllî, ancak Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşmasıyla çözümlenebilir.

Aslında bütün bunlar göstermektedir ki, *toplumlararası görüşme tekniğiyle*, Kıbrıs meselesinin halledilebileceğini düşünmek, konunun anlaşılmadığını göstermektedir. Hâl böyle olunca ilgili taraflar da oldukça zor duruma düşmektedir. Özellikle Türk tarafı bu süreçten olumsuz etkileneceği açıktır. Zira toplumlararası görüşmelerin kesintiye uğramasının sorumluluğunu Türk tarafına yüklenmesi pek mümkündür. Bu durumda Yunan hükümeti, Rumlar üzerinde hiçbir nüfuzu olmadığını veya müzakere sürecine karışmayacağını iddia edebilecektir. Bu iddia, tam manasıyla doğru olmasa da uluslararası kamuoyu, bu iddiayı kabul edebilecektir.

Buna karşın Türkiye, adadaki Türk toplumu üzerinde oldukça etkin konumda olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Yunanistan *toplumlararası görüşmelerin* sekteye uğramasıyla ilgili suçlamalardan kurtulabilecekken, Türkiye bundan mahrum kalacağı açıktır. Ayrıca Yunanistan taktiksel olarak kendini bu süreçten geri çektiği an, toplumlararası görüşmelerin iki öznesi, yani Türkiye ile GKRY arasında yeni bir sürecin yaşanabileceği unutulmamalıdır. Hâlbuki Türkiye, ne GKRY'nin statüsünü ne de sıfatını tanımaktadır.

Dolayısıyla Hitchens'in de dediği gibi adada barışı sağlamak için BM gözetiminde yapılan görüşmelere önem verilmelidir. Ancak bunun için de tarafların eşit düzeyde katkı sağlayacağı bir ortamda bir araya gelmeleri gerekecektir.⁶⁹

Bu da gösteriyor ki, Kıbrıs meselesi, dışarıdan, örneğin Washington'dan, New York'tan yahut Brüksel'den bakınca, öteki uluslararası sorunlara nazaran çok daha basit görünse bile, aslında hiç de basit bir sorun değildir. Ancak bu meseleyi karmaşık hâle getiren sebep, oldukça basittir. Her şeyden önce tarafların birbirine, özellikle de Türklerin Rumlara karşı toplumsal güveni neredeyse hiç yoktur. Zaten bu durumu da kimse inkâr etmemektedir. Hatta tam tersine Genel Sekreteri Butros Gali, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda bile iki taraf arasındaki *güvensizlik*⁷⁰ meselesinin derin olduğundan söz etmektedir.

Bu nedenledir ki taraflar, güvenmediği bir kesimle anlaşmaya zorlanması, onun *kuşku* histerisine girmesine neden olacaktır. Özellikle taraflar, kendini tam manası ile güvence altına almadıkça veya hissetmedikçe, herhangi bir belgeye imza atmayacağı açıktır. Aslında Kıbrıs meselesinin gerçeği, bu paradoksta yatmaktadır.

⁶⁷ Bunun için Kıbrıs'taki sağ, sol ve liberal görüşte olan siyasal ve sosyal içerikli teşkilâtlara bakılabilir. Bunun için DP Parti Tüzüğü örnek gösterilecektir. Bkz... Demokrat Parti Programı, 1992.

⁶⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Tamçelik, 2008b:305-306.

⁶⁹ Daha geniş bilgi için bkz... Hitchens, 1997:214.

⁷⁰ Bununla ilgili olarak bkz... Ekşi, 1992:19.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bundan hareketle ilk önce Kıbrıs'ta kurulacak barış abidesinin 'kaidesini' inşa etmek gerekecektir. Bugün Kıbrıs'ta barışa atılan adımlar, aslında bu kaidenin üzerine oturtulacak abideyi oluşturmak içindir. Bundan dolayı toplumlararası görüşmeler, barışa atılan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Gali ve Annan plânlarına göre yapılmak istenen anlaşmalar, gerçekte Türklerle Rumları barış içinde ve bir arada yaşamasından başka bir şeyi hedeflememektedir.

Aslında ilgili taraflar, Gali ve Annan'ın girişimleriyle, Kıbrıs'ta yeni bir müzakere ve barış sürecine girmişlerdir. Dolayısıyla bu araştırma, Kıbrıs gibi sürekli kriz bölgesi olma özelliğini koruyan ve taşıdığı stratejik ve siyasî önemini hiçbir zaman kaybetmeyen bir bölgede, barışın sağlanması yolunda atılmış bir adım olarak nitelendirilen müzakerelerin iç yüzünün kavranması ve gerçeklerin ortaya konulması için hazırlanmıştır.

Gerçek şu ki uluslararası pazarlık açısından önemli bir örnek teşkil eden Kıbrıs müzakerelerinin özel şartlarının aydınlatılması ve barış sürecine etkilerinin belirlenmesi önemli bir husustur. Bundan hareketle Gali Fikirler Dizisi ve Annan Plânı, yıllardır devam eden Türk-Rum çatışmasında önemli bir merhale olduğu söylenebilir. Hatta Kıbrıs meselesi, çok bilinmeyenli bir denklem olarak değerlendirilirse, bunun çözümü için 1992 ve 2004 yılları kayda değer olarak tarihe geçecektir.

Çünkü tarafların BM çatışı altında son derece katı ve en azından 1974 savaşından beri süregelen birbirine karşıt görüşlerin uzlaşması oldukça güçtür. Ancak her iki tarafın da bugüne kadar gelen 'taviz vermez' tutumları, Kıbrıs için kapsamlı bir barışın değil, ancak Türklerle Rumlar arasında 'eksik', 'zoraki' veya 'kısmi' bir barışın gerçekleşmesine imkân sağlayacaktır. Bu ise Kıbrıs'ta bulunacak kapsamlı barışın önüne en büyük engel olarak çıkacaktır.

Bu çerçevede, Türk tarafının müzakere masasında hedeflediği nihai anlaşmanın temel ilkeleri çeşitli kereler hükümet ve hükümet yetkililerince teyit edilmiştir. Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs'ta BM parametrelerinin ve bugüne kadar sürdürülen çalışmaların temelinde, geçmişte yaşanan acı olayların tekrarlanmayacağı bir anlaşmayı içermektedir. Dolayısıyla Türk tarafı için müzakerelerin hedefi iki kesimliliğe, iki halkın siyasî eşitliğine, Kıbrıs Türk kurucu devleti ile Kıbrıs Rum kurucu devletinin eşit statüsüne dayalı yeni bir ortaklığın kurulması ve Türkiye'nin etkin ve fiilî garantisinin devam ettiği bir anlaşmanın imzalanmasıdır.

Rum tarafının hedefi ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamının sağlanması, 1960 rejiminin revize edilerek yürürlüğe konması ve kurulmak istenen sisteme Kıbrıslı Türklerin entegre edilerek çoğunluk hegemonyasının kurulmasının sağlanmasıdır.

Dolayısıyla BM gözetiminde yapılan toplumlararası görüşmelerden müspet bir sonuç elde etmek oldukça zordur. Ancak BM dışındaki uluslararası kuruluşların veya aktörlerin takınacağı tavır da meselenin halli için yeterli olmayacağı kesindir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta belli bir süre daha zorlu bir sürecin yaşanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

"Archbishop Makarios, The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Makarios'un Belgeleri, Tarih: 2 July 1974.

"Basın Açıklaması", *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Öneri Paketleri, Tarih: 2 Nisan 2003.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- “Kıbrıs Rum Basınından Özetler-1981”, *KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi*, Dosya: Rum Basın Özetleri, Tarih: 29 Nisan 1981, No:98, s. 1-2.
- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş Tarafından 22 Kasım 1988 Tarihinde New York’ta BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar Aracılığı ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Yorgo Vasiliu’ya Sunulan Öneriler”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Türk Önerileri, Tarih: 5 Aralık 1988.
- “Robin C.A. White Esq. – Professor of Law University of Leicester, England, 6 February 1990”, *KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Dosya: Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın Prof. Dr. Robin C.A. White’a 6 Şubat 1990 Tarihinde Yazdığı Mektup, Tarih: 6 Şubat 1990.

Resmi Yayınlar:

- “Kıbrıs Sorununün Dünü ve Bugünü”, *TC Dışişleri Bakanlığı Akademisi*, 15 Mart 1995.
- “U’Thant’ın Raporu”, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Mart 1968, No:42, s. 40-41.
- Background on The Cyprus Problem**, Directorate General of Press and Information, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara, 1991.
- Cyprus Summit - January 1985**, The Turkish Cypriot UN Association, Nicosia, 1985.
- Cyprus: The Paradox of Enosis**, Turkish Cypriot PIO, Lefkoşa, 1977.
- Greek Cypriot Anti-Federation Statements**, Ministry of Foreign Affairs and Defence Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1998.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1967-1968**, Vol. 16, New York, 1969.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1971**, Vol. XVIII, New York, 1971.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1973**, Vol. XIX, New York, 1973.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1974**, Vol. XX, New York, 1974.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1977**, Vol. XXIII, New York, 1977.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1979**, Vol. XXV, New York, 1979.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1983**, Vol. XXIX, New York, 1983.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1984**, Vol. XXX, New York, 1984.
- Keesing’s Contemporary Archives, 1985**, Vol. XXXI, New York, 1985.
- Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978**, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1978.
- Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement**, Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia, 1988.
- The Almanac of Cyprus 1992**, Published by The Press and Information Office, Republic of Cyprus, Nicosia, 1991.
- The Cyprus Question A Concise Briefing Note**, Published by The British Parliamentary Group of The Friends of Northern Cyprus, London, 1992.
- The Declaration and Resolution Adopted by The Turkish Cypriot Parliament on 15 November 1983, For The Liberty, Equality, Dignity and Security of Our People*, Lefkoşa, 1983.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

UN Document, S / 12723, 31 May 1978.

UN Document, S / 13672, 1 December 1979.

UN Document, S / 14778 and Corr. 1, 2 and Add. 1, 1 December 1981.

UN Document, S / 15149, 1 June 1982 and UN Document, S / 15502, 1 December 1982.

UN Document, S / 165519, Annex, 1 May 1984.

UN Document, S / 16858 and Add. 1, 12 December 1984.

UN Document, S / 17227 and Add. 1, 11 June 1985.

UN Documents, S / 12323, 30 April 1977.

Yearbook of The United Nations, New York, 1975.

Yearbook of The United Nations, New York, 1977.

Yearbook of The United Nations, New York, 1979.

Yearbook of The United Nations, New York, 1982.

Yearbook of The United Nations, New York, 1983.

Yearbook of The United Nations, New York, 1984.

Gazeteler:

“Avrupa Yunanistan’ın Oyunağı Oldu”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1997, No:85421, s. 1.

“BM ile Gayriresmî Görüşmeler”, *Hürriyet Gazetesi*, 14 Aralık 1992, No:100245, s. 20.

“Denktaş: Entegrasyon Yok”, *Hürriyet Gazetesi*, 25 Aralık 1997, No:54261, s. 13.

“Denktaş’tan İki Devlet Şartı”, *Milliyet Gazetesi*, 29 Mart 1998, No:85567, s. 1.

“Dörtlü Zirve’yi Başlatan Mektup”, *Hürriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1992, No:452251, s. 19

“Federasyon Da Askıda”, *Milliyet Gazetesi*, 16 Aralık 1997, No:85546, s. 7.

“Federasyon Taraftarları Azalıyor”, *Fileleftheros Gazetesi*, 26 Haziran 1996, No:9854, s. 1.

“Gobi Temmuzda İlerleme Bekliyor”, *Fileleftheros Gazetesi*, 29 Nisan 1981, No:98, s. 1-2.

“Joseph Heiz: Toplumlararası Görüşmeler En İyi Yoldur”, *Haravgi Gazetesi*, 8 Mayıs 1981, No:103, s. 1.

“Kıbrıs Görüşmeleri”, *Hürriyet Gazetesi*, 14 Aralık 1992, No:63352, s. 20.

“Olayların Ardındaki Gerçek Baskıyla Çözüm...””, *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Temmuz 1992, No:96332, s. 1.

ALKAN, Hüseyin. “Türk Tarafı Ne İstiyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 13 Ocak 2001a, No:632258, s. 24.

ALKAN, Hüseyin. “Türk Tarafı Ne İstiyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 25 Kasım 2001b, No:87541, s. 26.

ARMAOĞLU, Fahir. “Kıbrıs’ta 2. Tur”, *Tercüman Gazetesi*, 18 Ekim 1988, No:52336, s. 11.

BAGCI, Hüseyin. “Kıbrıs Sorununda Son Tango”, *Zaman Gazetesi*, 1 Nisan 1998, No:89965, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- EKŞİ, Oktay. “Aynı Olay, Farklı Sonuç.....”, *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No:201145, 1 ve 19.
- ERALP, Yalım. “Stratejik Yaklaşım”, *HaberTürk Gazetesi*, 28 Ocak 2003, No:42256, s. 14
- ERDEM, Tanju. “Türk–Yunan Barışı İçin Kıbrıs’ta Gerçekçilik”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1992, No:85441, s. 12.
- ERGİN, Sedat. “Dörtlü Zirve ve Özeleştiri Gereği”, *Hürriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1992, No:102251, s. 14.
- Güneş Gazetesi, 28 Temmuz 1989.
- GÜZEL, Hülya. “AB: Rauf Denктаş Masaya Geri Dönsün”, *Hürriyet Gazetesi*, 25 Kasım 2000, No:36654, s. 26.
- KILIÇ, Altemur. “Olmayacak Dualara Amin Demek!”, *Türkiye Gazetesi*, 3 Eylül 1998, No:85641, s. 15.
- KIRCA, Coşkun. “Hedef ve Taktik (3)”, *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 13 Aralık 1997, No:85994, s. 5.
- KIRCA, Coşkun. “Kıbrıs (2)”, *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 3 Nisan 1998, No:12554, s. 6.
- KIRCA, Coşkun. “Kıbrıs ve Gerçekçilik (1)”, *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, 11 Mayıs 1998, No:85526, s. 6.
- KOÇ, Ferhat. “Kıbrıs Stratejisi Değişiyor”, *Milli Gazete*, 18 Ocak 1998, No:52264, s. 3.
- KOHEN, Sami. “Yeni Kıbrıs Stratejisi”, *Milliyet Gazetesi*, 15 Ocak 1998, No:75441, s. 9.
- Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1989.
- Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1988.
- TAVŞANOĞLU, Leyla. “Avrupa Yunanistan’ın Oyuncağı Oldu”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1997, No:20145, s. 13.
- The Economist, March 2, 1985.
- TINÇ, Ferai. “İtiraf”, *Hürriyet Gazetesi*, 26 Aralık 1997, No:87551, s. 9.

Mülakat:

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.R. Denктаş ile yapılan 30 Ağustos 2010 tarihli mülakat.

Basılı Eserler:

- “A Loose Translation of The Response by President Denктаsh to The Soviet Proposals”, *Kıbrıs Mektubu*, (1987) 2, s. 32-34.
- ADAMS, T. E. and Alvin J. COTTRELL. **Cyprus Between East and West**, The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.
- AKTAŞ, Hayati and Soyalp TAMÇELİK. “The Importance of Cyprus Island in Geopolitical Theories”, **The East Mediterranean and Cyprus: Economic and Political Relations: Cooperation and Integration from Past to Future (15-16 December 2010) Girne – TRNC**, GAU Press, TRNC, 2011, s. 63-76.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- ALASYA, Halil Fikret. "Consultant to The President of TRNC Cyprus, In The Light of Changes In The Turkish World from A Historical Perspective", **Cyprus International Symposium on Her Past and Present**, Publication of Eastern Mediterranean University of TRNC and Van Yüzüncü Yıl University of Turkish Republic, Ankara, 1994, s. 53-68.
- ALASYA, Halil Fikret. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", **Türk Dünyası El Kitabı**, C. I., 2. Baskı, TKAE Yayınları, Ankara, 1992, s. 537-538.
- ALASYA, Halil Fikret. "Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* (Ayrı Basım), İstanbul, 1993, s. 89-99.
- ALASYA, Halil Fikret. "Suçlu Kim?", *Türk Kültürü Dergisi*, XXXI (Eylül 1993) 365, s. 530-540.
- ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980**, TC İşbankası Yay., 6. Baskı, Ankara, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1980-1990**, C. II., İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- ATTALİDES, Michael A. **Cyprus: Nationalism and International Politics**, Q Press Ltd., Edinburgh, 1979.
- BAŞAR, Cem. **Yunan Oyunu Türk – Yunan İlişkilerinin Gerçek Yüzü**, V Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- BİLGE, Suat. "The Cyprus Conflict and Turkey", **Turkey's Foreign Policy in Transition, 1950-1975**, Kemal H. Karpat and E.J. Brill (eds.), Leiden, 1975, s. 168-191.
- BITSIOS, Dimitri S. **Cyprus: The Vulnerable Republic**, 2nd ed., Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, Greece: Salonica, 1975.
- BİLGE, A. Suat. **Ankara-Atina-Lefkoşa Üçgeni**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- BİRAND, Mehmet Ali. **30 Sıcak Gün**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.
- BİRAND, Mehmet Ali. **Diyet - Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar 1974-1979**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979.
- BOLUKBASI, Suha. "Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?", *Middle Eastern Studies*, XXXI (July 1995) 3, s. 441-483.
- BOLUKBASI, Suha. **Superpowers and The Third World: Turkish-American Relations and Cyprus**, University Press of America, New York, 1988.
- CAMP, Glen D. "Greek-Turkish Conflict Over Cyprus", *Political Science Quarterly*, 95 (Spring, 1980) 1, s. 51-70.
- CERRAHOĞLU, Zehra Yalçınkaya. **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İlke İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- COUFOUDAKİS, Van. "United States Foreign Policy and The Cyprus Question", **Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem**, Michael A. Attalides (ed.), Jus Cypri Association, Nicosia, 1977, s. 117-128.
- DANOPOULOS, Constantine P. "The Cyprus Problem and Prospects of Reunification", *Balkan Forum*, V (June 1977) 19, s. 126-149.
- Demokrat Parti Programı**, Demokrat Parti Yayınları, Lefkoşa, 1992.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- DENKTASH, R. R. **The Cyprus Problem and The Remedy**, Turkish Republic of Northern Cyprus Press, Nicosia, 1992.
- DODD, Clement H. **The Cyprus Issue: A Current Perspective**, The Eothen Press, Huntingdon, 1994.
- EASTON, David. **The Political System**, Alfred A. Knopf, New York, 1968.
- ECEVİT, Bülent. **Bağımsızlık ve Özgürlük**, Söz Yayınları, Lefkoşa, 1984.
- EROĞLU, Hamza. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.
- ERTEKUN, Necati Münir. **In Search of A Negotiated Cyprus Settlement**, Nicosia, 1981.
- ERTEKUN, Necati Münir. **Inter-communal Talks and The Cyprus Problem**, Nicosia, 1977.
- ERTEKÜN, Necati Münir. **Observations on U.N. General Assembly Resolution 34 / 30 of 20 November 1979**, Printed by The State Office of The Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia, 1979.
- ERTEKÜN, Necati. **The Cyprus Dispute and The Birth of The Turkish Republic of Northern Cyprus**, Oxford, 1984.
- FUKUYAMA, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1996.
- GÖKTUĞ, Güner. **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler**, İstanbul, 1990.
- GÜREL, Şükrü Sina. **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
- GÜRÜN, Kamuran. **Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- GÜRÜN, Kamuran. **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1983.
- GÜRÜN, Kamuran. **Fırtınalı Yıllar – Dışişleri Müsteşarlığı Anıları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
- HALLEY, Laurence. **Ancient Affections Ethnic Groups and Foreign Policy**, Published by Praeger Publishers, New York, 1985.
- HAZARD, Shirley. **Countenance of Truth – The United Nations and The Waldeim Case**, London, 1991.
- HITCHENS, Christopher. **Hostage of The History: Cyprus from The Ottomans to Kissinger**, New York, 1997.
- <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, Erişim Tarihi: 6.1.2013.
- İSMAİL, Sabahattin. **150 Sorunda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- KAPANİ, Münci. **Politika Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler**, SİSAV Yayınları, Reyo Matbaacılık, İstanbul, 1990.
- Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
- KILIÇKIRAN, Osman. **Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve Çözümü ile İlgili Kısa Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1990.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- KIRCA, Coşkun. "Kıbrıs Uyuşmazlığına Bakış Açımız Ne Olmalı? Doğrular ve Yanlışlar Nelerdir?", **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler**, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 24–30.
- KRANIDIOTIS, Nicos. **The Cyprus Problem**, Athens, 1975.
- LAIPSON, Ellen B. **Cyprus: Status of U.N. Negotiations**, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, Washington, 1990a.
- LAIPSON, Ellen B. **Cyprus: Turkish Cypriot Statehood and Prospects The Settlement**, USA Foreign Affairs and National Defense Division – May 4, 1984, The Library of Congress Congressional Research Service, Washington, 1990b.
- MANİSALI, Erol. "Kıbrıs Uyuşmazlığında Gerçekler ve Toplantının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler**, Kıbrıs Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7–9.
- MORAN, Michael. **Sovereignty Divided Essays on The International Dimensions of The Cyprus Problem**, CYREP, Nicosia, 1998.
- NECATİGİL, Zaim M. **The Cyprus Conflict: A Lawyer's View**, 2nd. Edition, Nicosia, 1982.
- NECATİGİL, Zaim M. **The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law**, Revised 2. Edition, Biddles Ltd Guildford and King's Lynn, Oxford University Press, London, 1998.
- NECATİGİL, Zaim M. **The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law**, Oxford University Press, Oxford, 1990.
- NECATİGİL, Zaim M. **The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective**, Tezel Offset and Printing Co., Nicosia, 1985.
- NECATİGİL, Zaim. "Son 25 Yılda Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler", **BM Örgütü'nün 40. Yıl Dönümü – 24 Ekim 1985**, BM Türk Derneği, Ankara, 1986, s. 65-81.
- OBERLING, Pierre. **Negotiating for Survival**, The Aldington Press, New Jersey, 1991.
- OBERLING, Pierre. **The Double Representation Conspiracy: How The Greek and Greek Cypriot Governments are Precipitating A New Crisis in Cyprus by Using The European Union**, Nicosia, 1997.
- OLGUN, Aydın. **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991.
- PLÜMER, Fazıl. **The Cyprus Problem: Religious Tolerance and All That!**, Nicosia, 1988.
- POLYVIOS, Polyviou G. **Cyprus: Conflict and Negotiations 1960-1980**, Holmes and Meier Publishers, New York, 1980.
- POLYVIOS, Polyviou G. **In Search of A Constitution - Constitutional Negotiations and Proposals 1960-1975**, Nicolaou and Sons, Nicosia, 1976.
- SARICA, Murat. Erdoğan TEZİÇ ve Özer ESKİYURT. **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- STAVRINIDES, Zenon. **The Cyprus Conflict – National Identity and Statehood**, Nicosia, 1975.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- STEPHEN, Michael. **The Cyprus Question**, The British – Northern Cyprus Published by Parliamentary Group, London, 1997.
- STERN, Laurance. **The Wrong Horse: The Politics of Intervention and The Failure of American Diplomacy**, Times Books, New York, 1977.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Saldırmazlık Doktrinin Esasları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV (2011) 17, s. 348-377.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Gobi ve Gali Plânlarına Göre Harita Meselesi”, *International Journal of Human Sciences* (Online), IX (2012a) 2, s. 1031-1074.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, *Bilig Dergisi*, (Güz 2012b) 63, s. 227-252.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, (2009) 17, s. 55-84.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Toprak Müzakereleri ve Tarafların Çözüm Kriterleri (1974-1990)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, V (2012c) 23, s. 377-396.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Türklerle Rumların Toplumsal Çatışma Düzlemi ve Bununla İlgili Ahlakî ve Mantıksal Değerleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, V (2008b) 8, s. 285-320.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Rum-Yunan İttifakında Ortak Savunma Doktrini ve Özellikleri”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları*, VI (Aralık 2008c) 12, s. 13-39.
- TAMÇELİK, Soyalp. “The Principals of The Planned Federal State in Cyprus”, *The Journal of International Social Research*, (2010) 10, s. 572-583.
- TAMÇELİK, Soyalp. **Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM’nin 789 Kararına Göre)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008a.
- TUĞ, Aydın. “Kıbrıs’ta Nasıl Bir Çözüm”, **Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998**, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, s. 603-618.
- TÜLÜMEN, Turgut. **Hayat Boyu Kıbrıs - Hatıra**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÜLMAN, Haluk. “Neden ve Nasıl Federatif Sistem”, **Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın**, Haz. Derviş Manizade, Kıbrıs Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 202-221.
- VANEZIS, N. **Cyprus, The Unfinished Agony**, Abelard-Schumann, London, 1977.
- WEINTAL, Edward and Charles BARTLETT, **Facing The Brink**, N.Y. Scribners, 1967.
- YILDIZ, Yavuz Gökalp. “21. Yüzyıla Doğru Stratejik Vizyon Arayışları Koşullar ve Ortaya Çıkan Eğilimler”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, (Ocak 2000) 36, s. 74-85.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

